

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MUSTAFA ELVAN CANTEKİN'İN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ
(1920-1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem Özlem MERT

MAYIS - 2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MUSTAFA ELVAN CANTEKİN'İN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ
(1920-1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem Özlem MERT

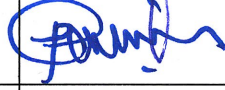

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet OKUR

MAYIS - 2019

TRABZON

ONAY

Gizem Özlem MERT tarafından hazırlanan “Mustafa Elvan Cantekin’in TBMM’deki Faaliyetleri (1920-1950)” adlı bu Çalışma 26/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mehmet OKUR	Başkan	☒	☐	
Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK	Üye	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÖKSAL	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEK
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Gizem Özlem MERT

21.05.2019

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Şam'da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluşundan beri Mustafa Kemal Paşa'yı tanıyan ve I. Dönemden VIII. Döneme kadar TBMM'de Kozan ve Çorum Milletvekili olarak görev yapan Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in siyasi faaliyetleri irdelenmektedir.

Araştırma konumuzla ilgili temel veriler TBMM, Başbakanlık Cumhuriyet ve Emekli Sandığı arşivleri, Mustafa Elvan Bey'in meclis konuşmaları ve kızı İlhan Cantekin'in verdiği bilgilere dayanmaktadır. Mustafa Elvan Bey'le ilgili çalışmamızda karşılaştığımız en büyük sorun kaynak sınırlılığı ve sekiz dönem milletvekilliği yapmış olmasına rağmen zabıt ceridelerinde yapılan incelemelerde son dört dönem yer aldığı komisyonlar dışında mecliste hiçbir konuşmasının bulunmamasıdır.

Araştırmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mustafa Elvan Bey'in hayatı ve Meclisteki faaliyetleri, ikinci bölümde ise TBMM gündemine gelen çeşitli konulardaki fikirleri incelenmeye çalışıldı. Sonuç bölümünde araştırılmanın değerlendirilmesi yapıldı.

Mustafa Elvan Cantekin'in yaşamı ve fikirleri ile ilgili verdikleri bilgilerle bana çok büyük yardımlarda bulunan, Mustafa Elvan Cantekin'in değerli kızı İlhan (Ekmekçioğlu) Cantekin Hanımefendi'ye ve torunu Neslihan Ekmekçioğlu Hanımefendi'ye eşsiz katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Çalışma esnasında, araştırma yaptığım Ankara'da bulunan TBMM Arşivi, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Arşivi ve Milli Kütüphane çalışanlarına da yardımları için teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmamda, desteklerinden dolayı değerli hocam Prof. Dr. Mehmet OKUR'a, canım annem Çiğdem MERT'e ve her an yanımda olan kardeşim Ender MERT'e, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen dayım Necmettin SEVİL'e çok teşekkür ederim.

Mayıs, 2019

Gizem Özlem MERT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUSTAFA ELVAN CANTEKİN'İN HAYATI.....	7-48
1.1. Aile Hayatı	7
1.2. Mustafa Elvan Bey ve Vatan ve Hürriyet Cemiyeti.....	7
1.3. Mustafa Elvan Bey'in II. Meşrutiyet'in İlanı Sonrası Faaliyetleri.....	9
1.4. TBMM'nin Birinci Dönemi (1920-1923)	12
1.4.1. Mustafa Elvan Bey Bey'in I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1920-1923)	14
1.4.2. Mustafa Elvan Bey'in Kaleme Aldığı Takrirler	14
1.4.3. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Verdiği Takrirler	15
1.4.4. Mustafa Elvan Bey'in Teklifleri	16
1.5. TBMM'nin İkinci Dönemi (1923-1927).....	16
1.5.1. Mustafa Elvan Bey'in II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1920-1927)	18
1.5.2. Çorum Hasanağa Kütüphanesi İçin Yaptığı Faaliyetler	18
1.5.3. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Verdiği Takrirler	19
1.6. TBMM'nin Üçüncü Dönemi (1927-1931).....	20
1.6.1. Mustafa Elvan Bey'in III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1927-1931)	20
1.6.2. Mustafa Elvan Bey'in Kaleme Aldığı Teklif.....	20
1.6.3. Mustafa Elvan Bey'in Kaleme Aldığı Takrir.....	21
1.7. TBMM'nin Dördüncü Dönemi (1931-1934)	22
1.7.1. Mustafa Elvan Bey'in IV. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1931-1934)	23

1.8. TBMM'nin Beşinci Dönemi (1931-1934)	23
1.8.1. Mustafa Elvan Bey'in V. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1935-1939)	24
1.9. TBMM'nin Altıncı Dönemi (1939-1943)	32
1.9.1. Mustafa Elvan Bey'in VI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1939-1943)	33
1.10. TBMM'nin Yedinci Dönemi (1943-1946)	34
1.10.1. Mustafa Elvan Bey'in VII. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1943-1946)	34
1.10.2. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Birlikte Verdiği Teklif	46
1.11. TBMM'nin Sekizinci Dönemi (1946-1950)	46
1.11.1. Mustafa Elvan Bey'in VIII. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1946-1950)	47
1.11.2. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Birlikte Verdiği Teklif	47

İKİNCİ BÖLÜM

2. TBMM'NİN GÜNDEMİNDE ELE ALINAN MUHTELİF KONULAR HAKKINDA MUSTAFA ELVAN CANTEKİN'İN GÖRÜŞLERİ	49-101
2.1. Meclise Yansıyan Sosyal Konular ile İlgili Görüşleri	49
2.1.1. İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu	49
2.1.3. Men-i Müskirat Kanunu	51
2.1.4. Askeri Tekaüd ve İstifa Kanunu	53
2.1.5. Mesai Kanunu	55
2.1.6. Maden Amelesi Kanunu	57
2.1.7. Köy Kanunu	59
2.1.8. Mübadele İmar ve İskân Kanunu	59
2.1.9. Cuma Tatili	60
2.2. Meclise Yansıyan Ekonomik Konular ile İlgili Görüşleri	61
2.2.1. Belediye Vergi ve Resimleri Hakkındaki Kanun	61
2.2.2. Ağnam Vergisi	66
2.2.3. Seferberlik Zammı Maaş Kanunu	69
2.2.4. Milli Mücadelede Malul Düşenlere Mükâfat-ı Nakdiye Verilmesi	71
2.2.5. Konya Darüleytamı İçin Oluşturulacak Tahsisat	72
2.2.6. İhracat Vergileri	73
2.2.7. Gümrük ve Tüketim Vergisi	73
2.2.7.1. Ziyet Eşyasının İthalinin Yasaklanması	74

2.2.7.2. Yurtdışına İthal Edilecek Çift ve Damızlık Hayvanat ile Ziraat Makinelerinde Kullanılacak Yakıtların Gümrük Vergisinden Muaf Tutulması.....	74
2.2.8. Kabotaj Kanunu	75
2.2.9. İstanbul ve Tevabii Balıkçılar Muavenet Sandığı Kanunu	76
2.2.10. Himaye-i Etfal Cemiyetinden Posta ve Telgraf Ücretinin Alınmaması.....	78
2.2.11. Bütçe Görüşmeleri	79
2.2.11.1. 1338 Senesi Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti Bütçesi	79
2.2.11.2. 1338 Senesi Ziraat Bankası Bütçesi	80
2.2.11.3. 1338 Senesi Muaveneti İçtimaiye Müdüriyeti Umumiyesi Bütçesi	81
2.2.11.4. 1338 Senesi Avans Kanunu	82
2.2.11.5. 1341 Senesi Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Bütçesi.....	83
2.3. Meclise Yansıyan Eğitim Konuları ile İlgili Görüşleri	84
2.3.1 Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun	84
2.3.2. Sanat ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkındaki Kanun	86
2.3.3. Gedikli Küçük Zabıt Menbaaları Hakkındaki Kanun	88
2.4. Meclise Yansıyan Hukuki Zemin Çalışmaları ile İlgili Görüşleri	90
2.4.1. Hıyanet-i Vataniye Kanunu	90
2.4.2. Genel Af Kanunu	91
2.4.3. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	93
2.4.4. Nisab-ı Müzakere Kanunu	95
2.4.5. İstiklal Mahkemesince Yargılanan Keskin Hastanesi Hesap Memuru Cemal Efendi'nin Affı	96
2.4.6. İstiklal Mahkemesince Yargılanan Hacı Hatipoğlu Osman'ın Affı.....	97
2.5. Meclise Yansıyan Sağlık Konuları ile İlgili Görüşleri.....	98
2.5.1. Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanunu	98
2.5.2. Sıtma Kanunu.....	100
SONUÇ	102
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	105
EKLER.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	152

ÖZET

23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk toplantısını yapmış ve Milli Mücadelenin ardından, Türk milleti önemli bir kuruma kavuşmuştur. Kurucu Meclis özelliğiyle olağanüstü yetkilere sahip olan Meclis’in açılışıyla, hanedana dayalı egemenlik anlayışı yerini “egemenliğin kayıtsız şartsız milletin” olduğu bir anlayışa bırakmıştır.

Mustafa Elvan Bey, Kozan milletvekili seçilmiş ve 11 Ağustos 1920’de TBMM’ye katılmıştır. 1950’ye kadar her dönem milletvekili seçilerek meclise giren M. Elvan Bey, milletvekilliğini sürdürdüğü yıllarda bir ara Afyon Askeri Hastanesi’nin başhekimliğini de yapmıştır. Meclis’te yaptığı konuşmalarda halkın sorunlarına eğilerek çözüm bulmaya çalışan ve gerekli durumlarda hükümete muhalefet ederek haksızlıklara karşı çıkan M. Elvan Bey, mecliste dikkat çeken bir isim olmuştur.

I.TBMM’den sonra II-VIII. Yasama dönemleri arasında (1923-1950) Çorum milletvekili seçilen Mustafa Bey, 14 Mayıs 1950’ye kadar milletvekilliği yapmıştır. Evli ve 4 çocuk babası olan Mustafa Bey, 21 Ekim 1955’te vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milletvekili, Birinci Meclis, Mustafa Elvan Cantekin

ABSTRACT

Grand National Assembly of Turkey held its first meeting in April 23, 1920 and after the national struggle, Turkish Nation attained a significant foundation. With the opening of the First Assembly which had characteristic of constituent assembly and exceptional Powers, conception of the sovereignty based on the dynasty left its place to the understanding of the unconditional sovereignty based on the nation.

Mustafa Elvan Cantekin was selected as a deputy of Kozan and attended Turkish National Assembly in August 11, 1920. He was selected as a deputy every term and remained in parliament until 1950. In his years as a member of parliament, he continued to be the as a member of parliament, he continued to be the head doctor of Afyon Military Hospital. Mustafa Elvan Cantekin became a prominent name in the assembly by opposing the government in necessary cases against the injustices. He tried to find solutions to the problems of the public in his speeches at the Assembly. Mustafa Elvan Cantekin was not a deputy only in the national struggle and First Assembly Period, he was also served as an eight-term member in the Assembly.

Mustafa Elvan Cantekin who was selected as a deputy of Çorum after the first parliament between the II- VIII legislative years (1923-1950), served as a deputy until May 14, 1950. Mustafa Elvan Cantekin who is married and has four children died on 21st October 1955.

Keywords: Grand Turkey National Assembly, Deputy, First Assembly, Mustafa Elvan Cantekin

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
Ad.	: Adliye
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Es.	: Esasiye
ESAGM	: Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Arşivi
İ	: İçtima
Mu.	: Muhtelit
M.	: Mreklep
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
ZC	: Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması birçok olayın meydana gelmesiyle ilişkilidir. Bu olayları açıklamadan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını idrak etmek mümkün değildir.

I. Dünya Savaşı'nın seyri ABD'nin savaşa girişi ile değişmiş, Osmanlı Devleti ve müttefikler için savaşı kazanmak bir ümit olmaktan çıkmıştır. Bulgaristan'ın teslim olması ile barış yapmaktan başka çaresi kalmayan Almanya bu hususta Osmanlı ile Avusturya-Macaristan arasında yazışmalara girişmiştir.¹ Bulgar cephesinin çökmesinden sonra Talat Paşa Hükümeti istifa etmiştir.² Neticede Osmanlı Devleti içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle çok ağır şartlar içeren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı 30 Ekim 1918'de imzalamıştır.³

Türk halkı; Mondros Mütarekesi sonucunda devletiyle, ülkesiyle hatta milletiyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyordu. Özellikle mütarekenin 7. ve 24. maddeleri sayesinde İtilaf Devletleri paylaşma projelerini gerçekleştirmeleri için gerekli şartları oluşturmuştu.⁴ 7. madde anlaşmaya “şartsız teslim” karakteri verirken müttefiklerin istedikleri yerleri işgal hakkına sahip olmaları bakımından önemlidir.⁵ 24. Madde'de yer alan Vilayeti-i Sitte'den kasıt ise Doğu Anadolu'da bulunan altı vilayettir. Mütarekede açık bir şekilde hüküm koyulmasa da bu madde ile altı Ermeni Vilayeti olarak düşünülmüştür. Mütarekenin İngilizce metninde de, altı Ermeni Vilayeti şeklinde bahsedilmesi, bir Ermeni Devleti kurulması hususunda İtilaf Devletleri'nin kararlı olduğunu göstermektedir.⁶

3 Kasım 1918 tarihinde Musul, 9 Kasım 1918 tarihinde İskenderun İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Adana'da Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa, bu işgallere oldukça sert tepki göstermiştir. 6 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a çektiği telgrafta, İngilizlerin İskenderun'a asker çıkardıkları takdirde, ateşle karşılık verileceğini bildirmiştir. Ancak aynı gün Ahmet İzzet Paşa tarafından işgale karşı hiçbir müdahalede bulunulmaması istenilmiş ve

¹ Selahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, C. 1, İstanbul 1987, s. 38-41; Suat Seçkin, **I. Dönem TBMM'de Polis Kökenli Milletvekilleri ve Meclis'teki Çalışmaları**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2016, s. 1.

² Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. 1, Ankara 1977, s. 29; Seçkin, a.g.t., s. 1.

³ Sedef Bulut, **Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi**, Ankara 2006, s. 106,107; Nedim Sarıgüzel, **Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografileri ve Faaliyetleri)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009, s. 3.

⁴ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, Ankara 1990, s. 88.

⁵ Paul Dumont, **Mustafa Kemal**, (Çev.: Zeki Çelikkol), Ankara 1994, s. 10; Seçkin, a. g. t., s. 3.

⁶ Eroğlu, a.g.e., s. 73; Seçkin, a.g.e., s. 3.

Mustafa Kemal Paşa'nın sert tavrından endişe edilerek bir gün sonra yani 7 Kasım'da Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı ile 7. Ordu Karargâhı lağvedilmiştir. Böylece Harbiye Nezareti emrine alınan Mustafa Kemal Paşa, 7 Kasım'da Adana'dan ayrılmak zorunda kalarak İstanbul'a hareket etmiştir.⁷

Mustafa Kemal Paşa, bu yolculuğa başlamasını şu şekilde aktarır: “*Bugün İzzet Paşa tarafından makine başına davet edildim. Kendisi kabineden istifa ettiklerini bildirdikten sonra sonra benim İstanbul'da bulunmağımın münasip olacağını söyledi. Ben bu imadan İstanbul'da buhranlı vaziyetler geçtiğini anlayarak zaten kumanda ettiğim gurup lağvedilmiş olduğundan İstanbul'a hareket ettim*” diyerek 13 Kasım 1918 sabahı İstanbul'a varır. Kendisini karşılayan arkadaşı Doktor Rasim Ferit'le (Talay) birlikte Haydarpaşa'dan Kartal istibotu ile karşıya geçerken İstanbul'a gelmekte olan düşman gemilerini görür. Bunların arasında Yunanlıların meşhur Averof kruvazörü de vardır. Mustafa Kemal çok müteessir olur. Arkadaşına “*Hata ettim. İstanbul'a gelmemeli idim. Ne yapıp Anadolu'ya dönmenin çaresine bakmalı*” diyerek şu meşhur sözünü söyler: “*Geldikleri gibi giderler.*”⁸

İşgallerine devam eden İtilaf Devletleri 6 Aralık'ta Kilis, 24 Aralık'ta Batum, 15 Ocak 1919'da Antep, 22 Şubat'ta Maraş, 4 Mart'ta Urfa, 13 Nisan'da Kars'ı işgal etmişlerdir. Fransızların ise 11 Aralık 1918'de Dört Yol, 17 Aralık'ta Mersin, 21 Aralık'ta Adana ve 27 Aralık'ta Pozantı'yı işgal ettikleri görülmektedir. 15 Mayıs 1919 tarihinde ise Yunanlılar İzmir'i işgal etmiştir.⁹ Bu işgallerin yapıldığı tarihlerde Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dadır (13 Kasım 1918- 16 Mayıs 1919). Mustafa Kemal Paşa bu süre zarfında arkadaşları ile sık sık bir araya gelerek kurtuluş yolları aramaktadır. Bu kurtuluşun İstanbul'dan organizesinin mümkün olmadığını farkına varmışlardır.¹⁰ Mustafa Kemal Harbiye Nazırlığının kendisine vereceğini inanıyordu. Çünkü gerek Vahidettin gerekse Müşir İzzetin Paşa onun değerini iyi bilenlerdendi. Ancak bütün ümidi boş çıkmıştı. Ekim 24 Ekim 1918'de Harbiye Nazırlığı'nda Müsteşarlık sandalyesine oturdu. Bu durumu telgraf ile Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdi. Artık İsmet Bey ilerisi için önemli bir kilit noktasıydı. Bu stratejik noktadan yararlanmanın çarelerini düşünmeliydi. İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın evine uğradığı bir gün harita üzerinde konuşuyorlardı. İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya “*Ne yapacaksınız?*” diye sorunca Mustafa Kemal Paşa; “*Mesela hiçbir sıfat ve selahiyet sahibi olmaksızın Anadolu'ya geçmek orada milleti uyandırarak, kurtulma çarelerini aramak için en müsait zamanda beni muntıkaya götüreceksin en kolay yol hangisi olabilir?*” sorusunda ikisinin de gözleri haritada geziniyordu. Karış karış geldikleri ve iç yüzünü çok iyi

⁷ İsmail Kurtcebe, Aydın Beden, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara 2006, s. 121; Gülistan Köse, **Birinci Meclis'te Adana Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2012, s. 2.

⁸ Uluğ İğdemir, **Atatürk'ün Yaşamı**, C. 1, Ankara 1988, s. 148; Seçkin, a.g.t., s. 12.

⁹ Kurtcebe, Beden, a.g.e., s. 121; Köse, a.g.t., s. 2.

¹⁰ Köse, a.g.t., s. 2.

bildikleri mübarek Anadolu toprakları küçülmüş küçülmüş, gelip masanın üzerine ve gözlerinin önlerine serilmişti. Evet, bütün kurtuluş ümidi oradaydı. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın geniş yetkilerle Anadolu'da görevlendirilmesi hususunda çeşitli görüşler bulunmaktaydı. Bu görüşlerden biri, Mustafa Kemal Paşa'nın sakin durmasından şüphelenen ve ona tam güven duymadıkları için onu İstanbul'dan uzaklaştırmanın akıllıca bir iş olacağını düşünen kesimdi. Bu nedenle Padişah'a Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesini teklif ettiler. İkincisi görüş ise başta Padişah'ın ve devletin ileri gelenlerinin Mustafa Kemal Paşa'ya güven duyması ile ordu müfettişliğine tayin edilmesini düşünen kesimdi ve öyle de oldu. Neticede Padişah Vahidettin, Mustafa Kemal Paşa'nın atama yazısı 30 Nisan 1919 tarihli iradesi ile onayladı.¹¹

30 Nisan 1919'da 9. Ordu Müfettişliğine tayin edilen Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919'da Samsun'a hareket etmiş, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır. Samsun'a çıktığı dönemde Anadolu'nun durumu hakkında Nutuk'ta şu bilgileri vermektedir: *"1919 yılı Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Genel durum ve manzara: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalamış, büyük harbin uzun yılları boyunca, millet yorgun ve fakir bir halde. Milleti ve memleketi Dünya Savaşı'na sokanlar, kendi hayatları endişesine düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve hilafet makamında bulunan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve yalnız tahtını emniyete alabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler almakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet; aciz, haysiyetsiz, korkak, yalnız Padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını koruyabilecek herhangi bir duruma razı. Ordunun elinde silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilaf Devletleri, ateşkes anlaşmasının hükümlerine uymağa lüzum görmüyorlar. Birer vesileyle itilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da Adana vilayeti Fransızlar; Urfa, Maraş, Gaziantep İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalya birlikleri Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve memurlar ve ajanlar faaliyette. Nihayet başlangıç kabul ettiğimiz tarihten dört gün önce 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri'nin uygun görmesiyle Yunan ordusu İzmir'e çıkartılıyor. Bundan başka, memleketin her tarafından Hıristiyan azınlıklar gizli, açık milli emel ve maksatlarını gerçekleştirmeğe, devletin bir an çökmesine çalışıyorlardı."*¹²

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a varır varmaz, henüz bir ön görüşme ve düşünme fırsatı olmadan yorgunluğu ile ele aldığı kararlar tek kişilik bir inisiyatifte çok önceden yapılmış bir hazırlığın ve planın varlığı ortaya koymaktadır.¹³ Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da bir taraftan sivil kuruluşlar ile temas kurmaya çalışırken diğer yandan Kazım Karabekir, Cafer Tayyar

¹¹ Elif Dönmez, **Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadeleye Yansımaları**, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2012, s. 117-119.

¹² Cemal Tekgündüz, **Birinci Millet Meclisinde İçel (Silifke) Milletvekilleri**, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2013, s. 3.

¹³ Abdurrahman Dilipak, **Cumhuriyet'e Giden Yol**, İstanbul 1991, s. 42.

ve Ali Fuat Paşa gibi komutanlarla orduyu kontrol altına alma çabası içindeydi. Böylece ordu-millet kaynaşmasının temelini, Samsun'da atmaya çalışarak üç kuvvet olan ordu-millet-lider arasındaki dengeyi kurarak, bağımsızlık savaşını Türk halkına mal etmek istemiştir. Orduyu yaratanın millet olduğu gerçeğinden yola çıkan Mustafa Kemal Paşa, ordunun yanında olmasını ve onu desteklemesini bununda ancak halka inmiş bir yönetim ile sağlanabileceğini biliyordu. Bu amaca ulaşmak için örgütlenmeye başladı. Mustafa Kemal Paşa, 21 Mayıs 1919'da biri İstanbul Hükümeti'ne diğeri de Kazım Karabekir Paşa'ya olmak üzere, iki telgraf yolladı. İstanbul Hükümeti'ne gönderdiği telgrafta; durumun tehlikeli bir hal aldığını, bu durumdan da büyük acı ve üzüntü duyduğunu bildirmiştir.¹⁴ Ardından 22 Mayıs 1919'ta İstanbul'a gönderdiği Samsun Raporu'nda asayişsizliğin sebebinin Rumlar olduğunu belirtmiş ve Türklüğün yabancı idaresine tahammülü olmadığını ifade etmiştir.¹⁵ Anadolu'daki ilk faaliyetlerine Samsun'da başlayan Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs 1919'da Havza'ya geçmiştir. Havza'da işgalleri kınayan mitingler düzenlemiştir. Havza'dan Amasya'ya geçen Mustafa Kemal Paşa, Saraydüzü'nde bayram coşkusuyla karşılanmıştır.¹⁶

Anadolu hareketinin siyasi ve askeri teşkilatlanması adına önemli kararlar ise Amasya'da alınmıştır; "Vatanın bütünlüğü, milletin istiklali tehlikededir" diyerek ülkenin içinde bulunduğu durumdan bahsedilmiştir. Milletin istiklalini milletin kurtarması fikri Amasya sonrası Erzurum Kongresi'nde devam ettirilmiş Temsil Heyeti kurulmuş ve Sivas Kongresi ile görevleri genişletilerek memleketin kararlarını alan bir organ haline gelmiştir.¹⁷ Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu'daki direniş hareketiyle İstanbul Hükümeti'nin ilişkileri iyice gerginleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa hükümetiyle tüm ilişkileri kesmiş, Anadolu'nun bu baskısı karşısında Damat Ferit Paşa istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine Heyet-i Temsiliyesi ile daha iyi ilişkiler kurabilecek olan Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. Ali Rıza Paşa Hükümeti Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılacağını duyurduktan sonra seçimlerin yeniden yapılacağını duyurmuştur.¹⁸

21 Aralık 1918 tarihinde padişah tarafından kapatılan Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920'de toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olması, mecliste hazır bulunamayacağı nedeniyle

¹⁴ Dönmez, a.g.t., s. 127,128.

¹⁵ Ramazan Tosun, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Kuruluş Dönemi)**, Kayseri 1994, s. 21.

¹⁶ Nalan Seçkin, **Türkiye Böyle Kuruldu**, Ankara 2002, s. 120; Ayşegül Demirden Yüzgeç, **Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1920-1923)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006, s. 21.

¹⁷ İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)**, Eskişehir 1985, s. 40; Fatma Çalışkan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi I. Döneminde (1 Kasım 1922- 16 Nisan 1923) Çıkarılan Kanunlar ve Bu Kanunların Müzakerelerine Muhalefet**, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2011, s. 4.

¹⁸ Ahmet Demirel, **Birinci Mecliste Muhalefet**, İstanbul 1995, s. 80; Rümeyza Tuncer, **Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Son Döneminden TBMM I. Dönemine Katılan Bolu Milletvekili Tunah Hilmi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s. 9.

olumsuz sonuç vermiştir.¹⁹ 28 Ocak 1920’de Misak-i Milli’nin İstanbul’da toplanan Osmanlı Mebusan Meclisi’nde kabul edilmesi ve milli hareketin gün geçtikçe taraftarlarının çoğalması üzerine harekete geçen İngilizler, 16 Mart’ta İstanbul’u işgal ettiler. Osmanlı Mebusan Meclisi de 18 Mart 1920’de ki son toplantısının ardından süresiz tatil edilmiş ve 11 Nisan’da padişah tarafından feshedilmiştir.²⁰

Mustafa Kemal Paşa vakit kaybetmeden seçimlerin yenilenmesine karar vermiş ve Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin açılması için faaliyetlere girişmiştir. İstanbul’un işgalinden bir gün sonra 17 Mart 1920 tarihinde ordu komutanlarına genelge göndererek Ankara’da “Meclis-i Müessisan” ın (Kurucu Meclis) açılacağını duyurdu. Ancak ordu komutanlarının açılacak meclise “Meclis-i Müessian” isminin verilecek olmasına itiraz etmeleri sonucunda daha ılımlı bir ifade içeren “Selahiyeti Fevkaladeyi Haiz Bir Meclis” ismi tercih edildi.²¹

Mustafa Kemal Paşa, seçimlerin yenilenmesi ve Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanmasına dair Heyet-i Temsiliye adına 19 Mart 1920 tarihinde önemli bir genelge yayınlamıştır. Vilayetlere, Müstakil Livalara ve Kolordu Kumandanlıklarına gönderilen bu genelgede, devlet merkezinin İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edildiği ve Meclis-i Mebusan’ın dağıldığı ifade edilmekte, bu durumda devlet merkezinin korunmasını, milletin istiklalini ve devletin kurulmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve tatbik etmek için millet tarafından olağanüstü yetkileri haiz bir meclisin Ankara’da toplanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca seçimleri yapılmasının bir vatanperverlik anlayışından beklendiğinin de ifade edildiği genelgede seçim şartları sıralanmıştır.²²

Mustafa Kemal’in 19 Mart günü yayınlamış olduğu bu tamimle birlikte seçim çalışmaları başlamıştır. Bu kapsamda, 66 seçim bölgesine ayrılmıştır. Seçilen milletvekilleri ise nisan ayının başından itibaren Ankara’ya gelmeye başlamıştır.²³ Gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde açılmıştır. 26 Nisan 1920 tarihinde de Meclis Başkanlık Divanı oluşturularak Meclis Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir.²⁴

¹⁹ Arif Özbeyli, **Mersin Mebusu Selahaddin Bey’in Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Faaliyetleri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2015, s. 2.

²⁰ Tosun, a.g.e., s. 37,38; Sarıgüzel, a. g. t. , s. 5.

²¹ Deniz Doğru, **1923-1950 Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Kütahya Milletvekilleri ve Faaliyetleri**, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Uşak 2014, s. 24.

²² Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk-Söylev**, (Yay. Haz: İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim), C. 2, Ankara 1999, s. 281,282; Seçkin, a.g.t., s. 34, 35.

²³ Erdem Çanak, “I. ve II. Dönem TBMM’deki Kozan Milletvekilleri ve Meclis’teki Faaliyetleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 43, Nisan 2016, s. 682.

²⁴ İlhan Aksoy, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ankara 2006, s. 232; Sarıgüzel, a.g.t., s. 5.

İstiklal harbini yöneten ve aynı zamanda yeni Türk Devleti'nin kurucu erki olan TBMM, içersisinde çeşitli meslek gruplarından seçilmiş birbirinden değerli şahsiyetleri de bünyesinde bulundurmaktaydı. Bu şahsiyetlerden birisi de Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUSTAFA ELVAN CANTEKİN'İN HAYATI

1.1. Aile Hayatı

1878'de Çorum'da doğan²⁵ Mustafa Bey, Bekir Bey ile Asiye Hanım'ın oğludur.²⁶ İlk tahsilini Çorum Sofular Mahallesi'ndeki Mahalle Mektebi'nde yapmıştır. Beyrut Askeri Rüştiyesi'nde muallim olan amcası İstanbulluzade Hacı Ali Efendi'nin çağırması üzerine 1888'de Beyrut'a giderek Beyrut Askeri Rüştiyesi'ne kayıt olmuştur. Ailesinin Şam'a göçmesi üzerine Şam Askeri Rüştiyesi'ne geçmiş, 1892'de bu okuldan mezun olmuştur.²⁷ Rüştiyeden sonra 1893'te Askeri ve Tıbbiye İdadisi'ne girmiştir.²⁸ Sultan II. Abdülhamit yönetimine karşı eylemleri nedeniyle tutuklanarak yapılan yargılama sonucunda 2 Nisan 1900'de kürek cezasıyla mahkûmiyetine ve bu okuldan çıkarılmasına karar verilmiştir. Pranga cezasını İstanbul Umumi Hapishanesi'nde tamamladıktan sonra 22 Mart 1903'te Şam'a sürgün olarak gönderilmiştir.²⁹ Şam yaşantısında Hamidiye Çarşısı'nda “ İstanbul Pazarı” adlı küçük bir tuhafiyeye dükkânı açmış, ticaretle meşgul olmakla birlikte siyasi faaliyetlerine de devam etmiştir.³⁰

Mustafa Bey, Şam'a sürgün olarak gönderildikten sonra burada 'Kurmay' stajında bulunan Kolağası Mustafa Kemal Bey'in dikkatini çekerek onunla ve diğer subaylarla arkadaş olacaktır. Bu arkadaşlık 1906'da Mustafa Kemal ve Lütfi Müfit Beylerle birlikte, gizli Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurmalarını beraberinde getirecektir.³¹

1.2. Mustafa Elvan Bey ve Vatan ve Hürriyet Cemiyeti

11 Ocak 1905'te Harp Akademisi'ni bitirip 5 Şubat 1905'de merkezi Şam'da bulunan 5. Ordu saflarına katılan Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal, Harp Akademisi birinci sınıf arkadaşı Müfit (Özdeş) (1874-1940)'le bir yıl süvari stajı görmek üzere 30. Süvari Alayı'nın emrine

²⁵ BCA, No: 30. 10./4. 24 41.

²⁶ ESAGM, Tasnif No: VH.000.394.

²⁷ İbrahim Bozkırlı, *Tıbbiyelilerin Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in Kuruluşuna Katkıları*, Ankara 2006, s. 58.

²⁸ TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Kâğıdı, No:292.

²⁹ Aydın, a.g.e., s. 58.

³⁰ Bozkırlı, a.g.e., s. 58.

³¹ Afet İnan, “Vatan ve Hürriyet”, *Bellekten*, C. 1, S. 2, Ankara 1937, s. 298.

verilmişlerdir. Kısa süre sonra Mart ve Nisan 1905’de Havran bölgesindeki Dürzî ayaklanmalarına karşı girişilen harekâta katılmışlardır. Şam’a döndüklerinde komutanları Albay Lütfi Bey, onları Doktor Mustafa Bey ile tanıştırmıştır.³² Bu kişi kılık kıyafetine çok dikkat etmeyen takunyaalı bir dükkân sahibidir. Mustafa Kemal dükkâna gelip gittikçe Mustafa Bey’in, çok kitap okuduğunu kültürlü kimselerde bulunan konuşma davranış yeteneğine sahip biri olduğunu görmüştür. Dükkân çok küçük olduğu için ileride oturulamamakta, dükkânın önüne çıkartılan yer sandalyelerinde oturmaktaydılar. Mustafa Kemal Paşa dükkânın içine girdiğinde içerideki bir masanın üzerinde bulunan Tıp, Felsefe ve İnkılâba ait pek çok Fransızca kitaplar görür. Mustafa Bey’e sorar:

-Siz tüccar mısınız, filozof musunuz yoksa doktor musunuz?

Mustafa Bey biraz çekinerek şu cevabı verir;

-Tüccarım, bu kitaplar eskiden kalma şeylerdir. Unutmamak için ara sıra okuyorum.

Aradan aylar geçip samimiyetleri artınca bir gece Mustafa Kemal Paşa, tüccardan Mahmut Bey, Eczacı Reşit Tahsin, Veteriner Mehmet, Kimyacı Hüseyin, Albay Lütfi Bey ve Yüzbaşı Müfit Bey, Tüccar Mustafa’nın evine giderler. Şam’ın çıkmaz karanlık bir sokağında evin kapısını çalarlar. Tüccar Mustafa elinde bir lamba ile kapıyı açıp misafirleri buyur eder. Sohbet esnasında Tüccar Mustafa, inkılâp ve ihtilal yapma fikirlerinden, meşrutiyetten bahseder. Mustafa Kemal ve Müfit Bey aynı fikirdedir. Bu kadar ciddiyet ve kesin fikir karşısında Lütfi Bey “*Ben çoluk çocuk sahibiyim, namuslu bir adam olduğum için size tabi olurum. Fakat benden böyle işler beklemeyin*” der. Mustafa Kemal Paşa da bunun üzerine Lütfi Bey’e “*O halde siz buradan derhal gidiniz. Bizim bundan sonra konuşacağımız şeyleri sizin dinlemeniz caiz değildir*” der. Lütfi Bey gittikten sonra orda kalanlar inkılaptan ve inkılap yolunda ölmekten söz ederler. Mustafa Kemal Paşa: “*Mesele ölmek değil, ölmeden idealimizi yerleştirmektir*” der. Bundan sonra tüccar ve Doktor Mustafa Cantekin, Mustafa Kemal Paşa’ya bağlanır. O gece orada inkılâp yolunda çalışmak üzere bir cemiyet kurulur ve adına “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti” adı verilir.³³

Başlangıçta cemiyetin yönetimini Lütfi Bey, para işlerini Dr. Mustafa, maarif ve teşkilatlanma işlerini ise Mustafa Kemal üstlenmişlerdir. Süvari Albayı Lütfi, bu komitenin faaliyetlerini çok sakıncalı bularak ilişkisini kesince, yönetimi de Mustafa Kemal üstlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu gizli kuruluşun Kudüs’te Teğmen Celâl, Yafa’da Yarbay Hamdi başkanlıklarında ve ayrıca Beyrut’ta birer hücreni açmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal, Ömer Naci,

³² Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. 1, Kısım 1, Ankara 1963, s. 196.

³³ Bozkırlı, a.g.e., s. 59.

Hakkı Baha, Hüsrev Sami, İsmail Mahir, Bursalı Tahir gibi arkadaşlarıyla Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik Şubesi'ni kurmuştur.³⁴

1.3. Mustafa Elvan Bey'in II. Meşrutiyet'in İlanı Sonrası Faaliyetleri

İmparatorluk dahilindeki çok zor olan ekonomik şartlar ve Avrupa Devletleri'nin Osmanlı toprakları üzerindeki emellerinin 9 Haziran 1908 tarihinde İngiliz-Rus Zirvesinin yapıldığı Reval'de resmiyete dönüştüğü haberlerinin alınması, imparatorluğun parçalanacağı yönünde bir heyecana sahip olmuştur. Alman ve Avusturya imparatorluklarının da bu tip haberleri servis etmesi üzerine cemiyet üyeleri Meşrutiyet'i ilan ederek tüm paylaşım tasarılarını engelleyebilecekleri gayesi ile harekete geçmeye karar vermişlerdir.

Nazım Paşa'nın İstanbul'a girmesi ve Yusuf ve Recep Paşaların tahkikattan netice alamayarak dönmeleri, Rumeli'de sokaklara asılan Kanun-ı Esasi talepleri fitili ateşlemiş, Niyazi Bey'in 3 Temmuz'da beraberindekilerle dağa çıkması ardından Ohrili Eyüp Sabri ve Enver Bey'inde aynı hareket ile dağa çıkmaları üzerine hareket fiilen uygulamaya konmuştur. Saray büyük ümitlerle Şemsi Paşa'yı bu hareketi bertaraf etmesi için Manastır'a göndermiş, fakat Selanik'te Alay Müftüsü Şevket ve Manastır'da Polis Müdür Sami Bey'in öldürülmesi takiben 24 Haziran 1324 tarihinde Şemsi Paşa'nın Atif Bey tarafından Manastır'da vurulması Cemiyette kendine güven yaratırken, İstanbul'da da endişeleri o oranda artırmıştır. Şemsi Paşa'nın yerine Manastır Fevkalade Komutanlığı'na tayin edilen Müşir Osman Paşa'nın da Ohri Milli Taburu Kumandanı Eyüp Sabri Bey tarafından ikametgâhından alınması ve İzmir'den yola çıkarılan ve Rumeli'de bu hareketi bastırması için teçhiz edilen askeri birliklerin de Tütüncü Yakup Hoca takma adıyla faaliyet gösteren Dr. Nazım Bey'in telkinleri ile elde edilerek Meşrutiyet yanlısı tavır alması Sultan'ın hareket alanını daralttığından, Sultan II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmıştır.³⁵

Mustafa Bey, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte İstanbul'a dönerek yarım kalan tıp eğitimini tamamlamış ve tabip yüzbaşı rütbesiyle 11 Ağustos 1909'da Askeri Tıbbiye 'den mezun olmuş,³⁶ Gülhane Hastanesi'nde stajını yapmıştır. Gülhane Hastanesi'nde stajını bitirdikten sonra 1911'de Bağdat Hastanesi'ne ek görevle de Jandarma Mektebi Tabipliği'ne tayin edilmiş ve aynı zamanda Bağdat Belediye Tabipliği'ni yapmıştır. Bu sıralarda ordu komutanı Cemal Paşa tarafından İran'a gizli bir vazife ile tüccar kılığında gönderilmiştir.³⁷ 30 Temmuz 1914'te askerlikten istifa ettiyse de I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine yeniden askeri hizmete alınmıştır. 1914'te 5. Kolordu

³⁴ Bayur, a.g.e., s. 196

³⁵ Hakan Özkan, **Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 4.

³⁶ Metin Özata, **Atatürk ve Tıbbiyeliler**, İzmir 2007, s. 276.

³⁷ Bkz. EK 10, s. 121.

4.Seyyar Hastanesi Sertabipliğine tayin edilerek kıtası ile birlikte Çanakkale'ye gelmiş ve Camburnu Hastanesi'ni kurarak Sertabiplik vazifesine başlamıştır. 15 Aralık 1915'te terhis edilerek İstanbul'a dönmüştür.³⁸ Hastalığı nedeniyle tedavi için İstanbul'a gönderilen Dr. Mustafa Bey, hastalığının uzun sürmesi nedeniyle Haydarpaşa Hastanesi'nde misafireten vazifelendirilmiştir. 1916 yılında Fenerbahçe Hastanesi'ne 1917 yılında Haydarpaşa Zuafa ve Mecruhın Sevk Komisyonu Riyasetine ardından Afyon Hastanesi Sertabipliği'ne tayin edilmiştir.³⁹

Mondros Mütarekesi'nin ilanından sonra İstanbul'a dönen Mustafa Bey, Sirkeci'de Mollazade Süleyman ve ortak namı altında bir şirket kurarak tahıl, gül yağı ticareti yapmaya başlamıştır. İstanbul'un işgali sırasında İngilizler tarafından sürekli aranmaktadır. O sırada geçirmiş olduğu zatüreyi henüz atlatmamış olmasına rağmen Eczacı Reşit Can Kabasakal ve diğer arkadaşı ile birlikte 27 Mart 1920'de Milli Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya geçmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin I. Dönemi için yapılan seçimde Kozan'dan milletvekili seçilmiştir.

Bunların yanı sıra Dr. Mustafa Elvan Bey ile ilgili iki önemli husus daha vardır. Bunlardan birincisi⁴⁰ Mustafa Kemal tarafından Yunus Nadi ve İbrahim Süreyya Bey'ler ile birlikte harp malzemesi ve sıhhi malzeme temini için İtalya'ya gönderilmesidir.⁴¹ Ancak bu görevlendirme, İsmail Fazıl Paşa'nın (Cebesoy) nafia vekilliğinden düşürülmesine neden olmuştur. İkincisi ise 1922 Nisanında Mustafa Kemal Paşa tarafından Trabzon milletvekili Hasan Saka, Saruhan milletvekili Mahmut Celal Bayar ile birlikte iktisat vekilliğine aday gösterilmesidir. Fakat ilk oylama sonucunda adaylardan hiçbiri seçilmek için gerekli oyu alamamış, 11 Mayıs günü tekrarlanan üçüncü oylama sonucunda ise Hasan Saka Nafia vekilliğine seçilmiştir.⁴²

Bu arada 13 Haziran 1928'de askerlikten emekliye ayrılmış⁴³ yeniden milletvekili seçilmesine değin 1932 yılında ise tren vagonunda cam kırdığı suçlamasıyla Eskişehir Cumhuriyet Başsavcılığı'na hakkında açılan dava ile dokunulmazlığının kaldırılması gündeme gelmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde tahrifatın bedeli tahsil edilmiş ve dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadığına karar verilmiştir.⁴⁴ Mecliste Milli Eğitim, İktisat, Bütçe, Sağlık ve Sosyal Yardım ile kitaplık komisyonlarında çalışmıştır.⁴⁵

³⁸ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, C. 3, Yayın No: 6, s. 685.

³⁹ Bkz. EK 14, s. 125.

⁴⁰ Çanak, a.g.m., s. 686.

⁴¹ Bozkırlı, a.g.e., s. 62.

⁴² Çanak, a.g.m., s. 686.

⁴³ Hatice Yıldırım, **I. ve II. Dönem TBMM Çorum Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2000, s. 94.

⁴⁴ **BCA**, Fon No: 30. 10, Yer No: 9. 52. 5.

⁴⁵ Ali Vehbi Teke, **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 91.

Mebusluğu sırasında Kızılay Merkez Umumi Azası ve Umumi Müfettişi olarak vazife görmüş Etimesgut'taki Kızılay Ambarlarının kurulmasında ve Mamak'taki maske fabrikasının kurulmasında katkıları olmuştur.⁴⁶ Kırşehir Havalisi zelzelelerinde mahalline bizzat giderek incelemelerde bulunmuştur.⁴⁷ II. III. IV. V. VI. VII. VIII. Dönemlerde Çorum milletvekili olarak görev yapmıştır.⁴⁸ 1950 yılında siyasi hayata tamamen veda ederek Erenköy'deki evinde istirahata çekilmiştir. Erenköy'de yegâne meşguliyeti bahçesi ve tarihi eserleri araştırmak ve incelemek olmuştur. 1953 yılında kalp yetmezliğinden hastalanan ve hastalığının son devresinde Ankara'ya gelen Mustafa Bey'in⁴⁹, tarafımızdan yapılan incelemelerde 21 Ekim 1955'te Ankara'da vefat ettiği tespit edilmiştir. Mustafa Bey'in kızı olan İlhan Cantekin, babasını sevecen, şık giyimli, merhametli, kişi hak ve özgürlüklerine saygılı, bıyıklarını o zamanın modası Enver paşa gibi yukarı buran biri olarak tarif etmektedir.

Mustafa Bey, haksızlığa her zaman karşı çıkan bir kişiliğe sahiptir. Örneğin Mecliste Dr. Mustafa Bey, Kastamonu hapisanesinde mahkûm bulunan Hasan Tahir'in hastalığı nedeniyle affedilmesi üzerine söz alarak bu durumda birçok mahkûm bulunabileceğine dikkat çekerek, bir kişinin dikkate alınmasını eleştirmiştir.⁵⁰ Mustafa Bey'in meclisteki konuşmalarından merhametli ve alçakgönüllü kişiliğini ortaya koyduğunu görmekteyiz. İskân Kanunu müzakerelerinde göçmenlerin iaşelerinin iki ay boyunca sağlanmasını az bulmuştur. Onların üretime bu sürede geçemeyeceğini savunmuştur.⁵¹ Eczaneler Kanununda ise eczacının mazeretsiz bir ay kadar eczanesinin kapalı olması mecliste tepki çekince, Dr. Mustafa Bey, eczacının da insan olduğunu, üzerine gidilmemesi gerektiğini savunmuştur.⁵²

Mustafa Bey'in elimizde bulunan fotoğrafları onun fiziksel yönü hakkında bilgiler vermektedir. Mustafa Bey, Ek 3'deki fotoğrafında beyaz gömleğiyle ve siyah ceketiyle gayet şıktır.⁵³ Ek 5'de ki vesikalık fotoğrafı TBMM mebusluk yıllarına aittir. Kravatı, takım elbisesiyle gayet şık giyimli, bıyıkları Enver Paşa modelindedir.⁵⁴ Ek 4'deki fotoğrafı 8. Dönem TBMM'deki mebusluk yıllarına aittir. Yaşlılığı fotoğrafta hissedilmeye başlamıştır. Yorgun bir görüntü çizmiştir. Ancak yine de şık giyiminden taviz vermemiştir.⁵⁵

⁴⁶ Bozkırlı, a.g.e. , s. 62.

⁴⁷ Bkz. EK 13, s. 124.

⁴⁸ Ayşe Aydın, "Türkiye Meclisi Birinci Döneminde Görev Yapan Sağlık Mensupları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 42, C. 14, Kasım 1988, s. 917.

⁴⁹ Çuhali, a.g.e. , s. 317.

⁵⁰ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 2, İ: 1, Ankara, s. 73,74.

⁵¹ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 3, İ: 1, Ankara, s. 180,184.

⁵² **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 28, İ: 4, Ankara, s. 397, 398.

⁵³ Bkz. EK 3, s. 114.

⁵⁴ Bkz. EK 5, s. 116.

⁵⁵ Bkz. EK 4, s. 115.

1.4. TBMM'nin Birinci Dönemi (1920-1923)

28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi kabul eden Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin, İtilaf Devletleri tarafından dağıtılması üzerine, bazı mebuslar tutuklanarak Malta Adası'na sürüldü. Bu durum Meclis çalışmalarının süresiz olarak ertelenmesine neden oldu ve bu durumda Mebuslar Meclisi, görevlerini yerine getiremeyeceğini hükümete bildirdi. İstanbul'da Mebusan Meclisi'nin çalışma ortamının sona erdiğini gören Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da yeni bir meclisin toplanması için hemen harekete geçip çalışmalara başlamıştır.⁵⁶

Mustafa Kemal Paşa, "Temsil Heyeti Başkanı" sıfatıyla 17 Mart 1920'de askeri ve mülki yetkililere bir genelge göndermiş ve genelge de Osmanlı anayasasının korunması altında bulunan devletin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ortadan kaldırıldığı, milletin böyle zor zamanlarda başvurduğu yönetime paralel olarak "Meclis-i Müessian" (Kurucu Meclis) kurulmasının zorunlu olduğunu bildirdi.⁵⁷ Ardından 19 Mart 1920 tarihinde bir seçim beyannamesi yayınlamak üzere seçimlerin yenilenerek Ankara'da bir meclisin toplanacağını bildirmiştir.⁵⁸ "Vilayetlere ve Müstakil Livalara ve Kolordu Komutanlıklarına" hitaben çekilen seçim beyannamesinde şu hususlar yer almaktadır:

Ankara'da olağanüstü yetkilerle halkı yönetecek bir meclis açılacaktır. Meclise üye olarak seçilecekler mebusluk şartlarını taşımalıdır. Sancak usul esas alınacak, her sancaktan beş üye seçilecektir. Seçimler, her sancakta, kazalardan çağrılan ikinci seçmenlerle sancak merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerden, sancak idare ve belediye meclisleriyle Müdafaa-i Hukuk yönetim kurullarından, illerde il merkez kurullarıyla il yönetim kurullarından, il merkezinde belediye meclisinden il merkezi ile merkez kazası ve merkeze bağlı kazaların ikinci seçmenlerinden oluşturulması bir kurul tarafından yapılır. Meclis üyeliğine her parti, zümre ve cemiyet tarafından aday gösterilmesi mümkün olduğu gibi herkesin bağımsız olarak adaylığını koyma hakkı da vardır. Seçimlere her bölgenin en büyük sivil yöneticisi başkanlık edecek ve seçim güvenliğinden sorumlu olacaktır. Seçim, gizli oyla ve salt çoğunluk esasına göre yapılacak, oylar kurulun kendi içinden seçeceği iki kişi tarafından ve kurul önünde sayılacaktır. Seçim sonunda bütün kurul üyelerinin imzalayacakları veya kendi mühürleri ile mühürleyecekleri üç nüsha tutanak düzenlenecek, bir tanesi yerinde alıkonularak, öteki iki nüshadan biri seçilen şahsa verilecek, diğeri Meclis'e gönderilecektir. Üyelerin alacakları ödenek daha sonra Meclis'ce kararlaştırılacaktır. Ancak yolluklar seçim kurullarının belirleyeceği miktar üzerinden mahalli idarelerce ödenecektir.

⁵⁶ Regaip Uyan, **Osmanlı ve Cumhuriyet Anayasalarının Hazırlanışı ve Değişiklikler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2009, s. 61.

⁵⁷ Esra Uyanık, **"I.TBMM'de Siverek- Şanlıurfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri"**, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2016, s. 20.

⁵⁸ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s. 281-282.

Seçimler en geç on beş gün içinde tamamlanacak, sonuçlar üyelerin adlarıyla birlikte derhal bildirilecektir. Seçilen mebuslar acilen Ankara'ya hareket edeceklerdir.⁵⁹

Ankara'da toplanacak I. TBMM için seçimler 19 Mart tarihli tamim gereğince, memleketin her tarafından süratle ve ciddiyetle yapılmaya başlamış, fakat bazı yerlerde kararsızlık ve direnmeler görülmüştür. Bu bağlamda TBMM için yapılan seçimler sırasında işgal durumu ve olağanüstü koşullar nedeniyle bazı bölgelerde seçimler yapılamamıştır. Seçimler, her ne kadar Ankara'dan Temsil Heyeti tarafından kontrol edilmeye çalışılmış olsa da her yörenin kendi özgü şartlarına göre bir seyir izlemiştir.⁶⁰ Bu sebeple de Meclis'in toplanması gecikmiştir. Ankara'da bu büyük gün için toplanacak büyük bir bina yoktu. İttihat ve Terakki için yapılan bina yarım kaldığı için bu binanın tamamlanması kararı alınarak hızlandırılmış ve açılışa hazırlanmıştır. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra Meclis'in açılması 23 Nisan 1920 Cuma gününe ertelenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 22 Nisan'da bir bildiri yayımlayarak meclisin açılışını ilan etmiştir: “23 Nisan'da Büyük Millet Meclis'i açılarak çalışmaya başlayacağından o günden sonra bütün sivil ve askeri makamların ve bütün ulusun buyruk alacağı en yüce merci, adı geçen meclis olacaktır.” demiştir.⁶¹

23 Nisan 1920'de Hacı Bayram Caminde Cuma Namazı kılındıktan sonra caminin avlusunda büyük bir kalabalık toplanmıştı. En önde yeşil örtülü bir rahlenin üstüne konulmuş olan Kur'an-ı Kerim ve Sakal-ı Şerif'i başının üstünde taşıyan bir kişi ve törene katılmış olanların geçeceği yolun iki tarafına halk ve asker sıralanmıştı. Yavaş yavaş yürüyen ve birçok insandan meydana gelmiş bu olan bu grup, tekbir getire getire meclisin toplanacağı binanın önüne gelmiş ve durmuştu. Burada bir dua okunduktan ve kurbanlar kesildikten sonra milletvekilleri binaya girmiş⁶² ve TBMM ilk toplantısını en yaşlı üye kimliği ile başkanlık eden Sinop milletvekili Şerif Bey'in kısa konuşmasıyla açılmıştır. ⁶³Bu konuşmanın ardından Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'in hangi üyelerden oluşacağına dair beyanati, 24 Nisan günü yapılan ikinci toplantıda Mustafa Kemal Paşa'nın “Mütarekeden Meclis'in açılmasına kadar geçen zaman zarfında cereyan eden siyasi ahval hakkındaki”nutku dinlemiştir. Daha sonra Riyaset Divanı seçimi yapılmıştır. Ardından yapılan çalışmalar neticesinde Meclis'in 1 Numaralı Kanunu olan “Ağnam Resmi Kanunu” kabul edilmiştir. 15 Nisan 1923 tarihinde seçim kanununda bazı değişikliklerin yer aldığı yasa kabul

⁵⁹ İksan Köse, “Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi ve TBMM'nin Açılışı”, Türkler, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 16, Ankara 2002, s. 32.

⁶⁰ Kemal Arslan, “I ve II. TBMM'de Samsun (Canik)Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1927)”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü, Erzurum 2018, s. 71.

⁶¹ Büşra Yiğit, “I ve II. Dönem TBMM'nde Kazım Karabekir ve Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2018, s. 22.

⁶² Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, C. 3, İstanbul 1991, s. 281-282.

⁶³ Birsen Karataş, “I.TBMM'de Ardahan Milletvekilleri ve Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2007, s. 43.

edildikten sonra Meclis, 16 Nisan 1923'te son toplantısını yapmış, seçim sonrası toplanmak üzere çalışmalarına son vermiştir.⁶⁴

1.4.1. Mustafa Elvan Bey Bey'in I. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1920-1923)

Mustafa Elvan (Cantekin) Bey TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimde Kozan Milletvekili olarak Meclis'e katıldı. Meclis'te Milli Eğitimi İktisat, Bütçe, Sağlık, Sosyal Yardım ve Kitaplık Komisyonlarında çalıştı. I. Toplantı yılında Milli Eğitim Komisyonunun Kâtipliği, III. Yılda Sağlık- Sosyal Yardım Komisyonunun sözcülüğünü yaptı. 30 Temmuz 1921'de cephede hizmet görmek üzere Meclis kararıyla 40 gün Meclis'ten ayrıldı. 8 Nisan 1922'de Rusya'dan gelecek yetim çocukların durumu ve yerleştirilmeleri için kurulan Komisyonunda görev aldı. Dönem içinde 4'ü gizli oturum olmak üzere 40 konuşma yaptı. 2 Kanun önerisinde bulundu.⁶⁵ Dr. Mustafa Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin I. Dönem seçimlerinde Kozan'dan milletvekili seçilmiştir.⁶⁶ Bu dönemde Mustafa Bey, Kütüphane Encümeni seçilmiştir.⁶⁷

1.4.2. Mustafa Elvan Bey'in Kaleme Aldığı Takrirler

Dr. Mustafa Bey'in bu dönemde kendisinin kaleme aldığı iki takriri vardır. Bunlardan ilki, memleketlerinde malları, gayrimenkulleri kalmış kişilerin haklarının korunmasına dair takiridir. Mustafa Bey, takriri hakkında yaptığı açıklamada memleketini istemediği halde zorla terk etmek zorunda kalan insanların mallarının ve haklarının korunmasının bir insanlık vazifesi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸ Dr. Mustafa Bey'in bir diğer takriri ise, memur ve emeklilerin ferahı için bir kanun hazırlanması üzere bir encümen oluşturulmasına dairdir.⁶⁹ Takrir aynı gün kabul edilmiştir. Bahsedilen takrir şöyledir:

16. 10. 1338

Riyaseti Celileye

Balkan ve Harbi Umumi neticesi büyük bir kısım arazimizin ziyama mebni İmparatorluk devrine ait memurin ve mütekaidin kütleli mühimmesinin ekseriyeti azîmesi Misakı Millî hududu dâhilinde bulunmaktadır. Hâlbuki teşkilâtı hazıraya nazaran fımabaıt memurinin kâffeten istihdamı

⁶⁴ Muammer Bayrak, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Erzurum Milletvekilleri", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Erzurum 2017, s. 30.

⁶⁵ **Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM'de I. Dönem 1919-1923)**, C. 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:6), s. 685.

⁶⁶ **TBMM ZC**, Devre: 1, C. 1, İ: 1, Ankara 1962, s. 201, 202.

⁶⁷ **TBMM ZC**, Devre: 1, C. 26, İ: 3, Ankara 1960, s. 383, 384.

⁶⁸ **TBMM ZC**, Devre: 1, C. 25, İ: 3, Ankara 1960, s. 466,467.

⁶⁹ **TBMM ZC**, Devre: 1, C. 24, İ: 3, Ankara 1960, s. 4.

ve mütekaidinin refahlarının temini adimülîmkândır. Bu sebeple memurin ve mütekaidinin tensik ve tasfiyesiyle beraber memleketimizin icabatı hazırasına tevfikân şekli aharda «Meselâ mesaliki iktisadiye ve hürreye tevcihleri suretiyle» terfihleri esasatını mevaddı kanuniye suretinde tesbit ve Heyeti Umumiyye arz etmek üzere Maarif, İktisat, Kavanini Maliye encümenlerince üçer zattan mürekkep ve nüntehap bir Encümeni Mahsusun teşkilini teklif eylerim.

Kozan Mebusu Doktor Mustafa⁷⁰

1.4.3. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Verdiği Takrirler

Kozan Mebusu Dr. Mustafa Bey'in TBMM I. Döneminde arkadaşlarıyla verdiği üç takriri vardır. Bunlardan ilki genel kurul toplantılarının haftada üç gün yapılmasına dairdir.⁷¹

Mustafa Bey'in takriri üzerine söz alan Karahisar Milletvekili Nebil Efendi, haftada beş gün olmasının meclis tarafından kararlaştırıldığını, bu karardan dönerse de bu meclisten iş çıkmaz düşüncesinin ortaya çıkacağını belirterek bu önergeye karşı çıkmıştır. Söz alan Menteşe Mebusu Tevfik Rüştü Bey ise, mecliste çalışmaktan kaçan kimsenin olmadığını, fakat daima ölçüyü kaçırmanın ve yeterli ölçüde olmamanın çalışmaya mani olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca genel kurul toplantılarının dört gün olması gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Lazistan mebusu Hurşid Bey ise, Tevfik Rüştü Bey'in teklifini onaylayarak, meclisin gece gündüz çalışmak mecburiyetinde olduğunu söylemiş, takririn reddini teklif etmiştir. Aynı şekilde Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey de bu takrire karşı çıkmıştır. Neticede mesai günlerinin dört gün olması kabul edilmiştir.⁷²

Dr. Mustafa Bey'in arkadaşlarıyla verdiği diğer takrir ise, başkan seçimleri için çıkarılan kanunun yorumuna dairdir.⁷³ Dâhiliye Encümenini sunduğu mazbatada Belediye Kanununun 1. Maddesinde belediye başkanlarının gizli oyla seçildiğini, seçilmiş başkanların asıllarının tecil edildiğini, istifa etmiş kişinin, heyetçe yeniden seçilebileceğini, 2. Maddesinde ise; belediye seçimlerinin iki yılda bir olduğunu, daha önceki seçilmiş bir başkanında tekrar seçilebileceği denilmesine rağmen milletin hakimiyetini tesis etmeyi amaçlayan kanunun tayin etmek yerine seçimi esas aldığı, her iki senede değişecek üye yerine gelecek reisin seçimi hususundaki oyu suistimal edebileceğinden dolayı iki senede bir değiştirilen üyenin başkanlık seçiminde iki senede yenileceğini yoksa 2. maddenin iki senede seçilen üyenin bütün heyeti temsil edebilmesi için yeni bir heyet tarafından seçilmesini temin etmekten ibaret olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴

⁷⁰ TBMM ZC, Devre: 1, C. 24, İ: 3, Ankara 1960, s. 5.

⁷¹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 21, İ: 3, Ankara 1959, s.199.

⁷² TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, Ankara 1959, s. 200.

⁷³ TBMM ZC, Devre: 1, C. 28, İ: 4, Ankara 1961, s. 366.

⁷⁴ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1961, s. 20.

Dahiliye Encümeni Mazbatası üzerine söz alan Malatya mebusu Sıtkı Bey, kanunun hakikaten halk zümresine atılmış bir kurşun olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca o kanun üzerine Konya’da bulunan başkanın, kanunun 1. maddesine göre düşürüldüğünü söylemiştir. Adana mebusu Zekai Bey, Belediye Kanununa ilave edilen iki kanundan bahsederek belediye başkanının iki senede bir değiştirileceğini söylemiştir. Ayrıca dört sene için görevlendirildiklerini de sözlerine eklemiştir.⁷⁵ Takrir, 18 red, 4 çekimser, 154 oyla kabul edilmiştir.⁷⁶

Dr. Mustafa Bey, Balkan ve Dünya savaşları nedeniyle memur ve emeklilerin içinde bulunduğu sıkıntıların azaltılması ve refahın sağlanması amacıyla bir encümen teşekkül ettirilmesi amacıyla bir takrir vermiştir.⁷⁷ Verilen bu takrir Meclis tarafından kabul edilmiş ve memur ve emeklinin maaşlarının düzenlenmesi amacıyla bir encümen kurulmasına karar verilmiştir.

1.4.4. Mustafa Elvan Bey’in Teklifleri

Mustafa Bey, birinci dönem iki teklif vermiştir. Biri, iktisadi gelişim hakkındaki teklifdir.⁷⁸ Meclis Reisi “*İktisadiyatın tekâmülü hakkında Kozan mebusu Mustafa Bey’in teklifi kanunisi var, lâyiha encümenine havale edeceğiz. Anılan teklif İktisat Komisyonuna havale edilmiştir.*” diyerek kanun teklifinin görüşülmek üzere İktisat Komisyonu’na gönderilmesini karara bağlanmıştır.⁷⁹ İktisat Encümeni tarafından yapılan incelemede teklifin üç başlığı bulunduğu ve birinci başlıkta mesleklerin tarif ve taksim edildiği, ikinci başlıkta isteyenlerin bu mesleklerden birini seçmekte serbest bırakıldığı ve üçüncü başlıkta ise meslek sahiplerinin kendi aralarında teşkilatlanabileceğinin belirtildiği, oysaki hali hazırdaki kanun bu tekliflere cevap verdiği için teklif üzerinde bir işlem yapılamayacağı belirtilerek teklifin reddedilmesine karar verilmiştir.⁸⁰ Mustafa Bey’in, bir diğer teklifi de maarif teşkilatına dair teklifidir.⁸¹ Bu teklif Layiha Encümenine gönderilmiş, mazbata yayımlandıktan sonra Maarif Encümenine havale edilmiştir.⁸²

1.5. TBMM’nin İkinci Dönemi (1923-1927)

Birinci TBMM, ülkeyi düşman işgalinden kurtarmış ve Yeni Türk Devleti kurmuştur. Bu görevleri tamamlamasının ardından, bazı mebuslarda seçimleri yenileme fikri doğmuş ve mecliste

⁷⁵ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1961, s. 21.

⁷⁶ TBMM ZC, Devre: 1, C. 29, İ: 4, Ankara 1961, s. 43.

⁷⁷ TBMM ZC, Devre: 1, C. 24, İ: 3, Ankara 1961, s. 4,5.

⁷⁸ TBMM ZC, Devre: 1, C. 5, İ: 1, Ankara 1981, s. 211.

⁷⁹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 5, İ: 1, Ankara 1981, s. 260.

⁸⁰ TBMM ZC, Devre: 1, C. 10, İ: 2, Ankara 1981, s. 340.

⁸¹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 193.

⁸² TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 294.

oluşan gruplar arasındaki muhalefet gittikçe artmıştır. İkinci grup üyeleri, muhalif tavırları artırmaya başlamışlardır. Bazı grup üyeleri, meclis başkanlığı ve hükümet başkanlığının aynı kişide toplanmasını engellemek adına Mustafa Kemal Paşa'nın yetkilerini kısıtlamak istemişlerdi. Bu doğrultuda seçim kanununa; “Türkiye'nin o günkü sınırları içindeki yerli halktan olmak veya kendi seçim bölgesi içinde yerleşmiş bulunmak” maddesini eklemek istemişlerdir. Bu maddedeki amaç; Mustafa Kemal Paşa'nın milletvekili seçilmesini engellemektir. Yaşanan gerginliklerin ardından Aydın Mebusu Esad Efendi ve 120 arkadaşı tarafından verilen teklif ile seçimlerin yenilenmesini istenmiştir.⁸³ Teklifte; memleketin müdafaası gayesiyle toplanan TBMM'nin bu maksadına kavuştuğu, ülkenin bundan sonra sulh meselesi ve iktisadi ilerlemeyi hedef edindiği, bu hususta da genelin görüşüne şiddetle ihtiyaç duyulduğu belirtilmekteydi. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndaki ek madde bu görüşün sorulması için müsait olmadığından ve diğer taraftan kurtarılmış vatan topraklarının seçime hazırlanmasında zaman alacağından, en geç iki ay içinde milletin reyine başvurulması, ek maddenin kaldırılması ve seçim kararı alınması istenmektedir. Buna göre şu üç madde meclise teklif edilmiştir:

1. 20 Ocak 1921 tarihli madde-i münferide mülğadır.
2. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.
3. İşbu kanunun icrasına TBMM memurdur.

Kanun o gün görüşülmesi ittifakla kabul edilmiştir.⁸⁴ 1 Nisan 1923'te TBMM'nin olağanüstü oturumunda sunulan bu kanun teklifi ile Anayasanın ilgili maddesi değiştirilerek iki ay içerisinde yeni seçime gidilmesine karar verilmiştir. Sunulan bu teklifin altına sadece Birinci Grup üyeleri imzasını atmış, İkinci Grup üyeleri ise imza atmamış olmakla birlikte herhangi bir karşı duruş da sergilememiştir.⁸⁵ Kanun teklifi o günkü oturumda oy birliği ile kabul edilmiştir.⁸⁶

TBMM seçimleri yenileme kararını almasının ardından, “*İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevadd-u Muadil Kanunu*”nu kabul etmiştir. Kanunun ilk maddesine göre; 20.000 erkek nüfusu bir mebus seçecektir. Seçim kanununda dikkat çeken diğer karar; 18 yaşını tamamlayan her erkeğin oy kullanabilecek olması ve komutan ve kumandanların, memuriyet yerinin bulunduğu seçim bölgesinden seçilemeyecek olmasıdır. Belirlenen seçim kanunun ardından, Mustafa Kemal Paşa, “Dokuz Umde” olarak adlandırılan seçim beyannamesini yayınlamıştır. Bildirgenin ilk maddesinde “Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir” ifadesi yer almaktadır. Dokuz Umde'nin yayınlanmasının ardından Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları seçimlere hazırlık için bir seçim bürosu kurmuşlardır. Seçimler sonucunda, Dokuz Umde'yi kabul

⁸³ Temuçin Faik Ertan vd., *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara 2002, s. 165.

⁸⁴ Hayrullah Cengiz, “**II. Dönem TBMM Seçimleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 2.

⁸⁵ Esat Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Ankara 1992, s. 79-81.

⁸⁶ Rudavan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923)*, İstanbul 2001, s. 399-400.

eden üyelerin çoğunlukta olduğu II. TBMM olmuştur. II. TBMM; Lozan Barışını onaylamış, Cumhuriyet'i ilan etmiştir. II. TBMM'ye 72 seçim bölgesinden 286 üye seçilmiştir.⁸⁷ Çorum'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce alınan seçim kararı üzerine Mayıs ayının ilk günlerinden itibaren seçim hazırlıklarına başlamıştır. II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce Çorum ilini beş milletvekili ile temsil edilmiştir. Bu kişilerden biri aslen Çorumlu olup, ilk mecliste Kozan milletvekilliği yapmış olan Dr. Mustafa Bey'dir.⁸⁸

1.5.1. Mustafa Elvan Bey'in II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1920-1927)

Dr. Mustafa Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. Dönem seçimlerinde Çorum'dan milletvekili seçilmiştir. Yapılan seçimlerde 542 oy almış⁸⁹, 11 Ağustos 1923'te meclise katılmış, ertesi gün de mazbatasını onaylanmıştır. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye, Milli Müdafaa, Ziraat komisyonlarında çalışmış ve 4 dört kez Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu sözcülüğüne seçilmiştir. 23 Mayıs 1927'de Ankara-Sivas hattının resmi açılışına katılan heyette yer almıştır.⁹⁰

1.5.2. Çorum Hasanpaşa Kütüphanesi İçin Yaptığı Faaliyetler

İç Anadolu-Karadeniz güzergâhı üzerinde bulunan Çorum'da ilk kütüphane 1756 tarihinde Hacı Ali Mahmut Efendi tarafından kurulmuştur. 1787'de kurulan ikinci kütüphane ise şimdiki Ulu Camii'nin hemen altındaki İstiklal İlköğretim Okulu'nun bahçesinde Süleyman Fevzi Paşa tarafından kurulmuştur. Daha sonra 1878'de Çorum müftüsü Ahmet Fevzi Efendi, günümüzde Kurtoğlu medresesi olarak bilinen Emir Ahmed mahallesindeki medresenin bir bölümünü vakıf kütüphanesi haline getirerek 3000 cilde yakın eser koydurmuştur. Sokak kapısı üzerindeki kitabesi halen Çorum Müzesi'nde bulunmakta olan bu kütüphane,⁹¹ şehrin ilim-kültür tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur.

1895 yılında Hacı Hasan Paşa, Ulu Camii'nin avlusunda müstakil bir kütüphane binası inşa ettirmiş, birçok eser vakfetmiştir. Caminin etrafında bulunan medreselerde okuyan öğrenciler bu kütüphaneden istifade etmekteydiler. 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ve medreselerin kaldırılmasıyla Süleyman Fevzi Paşa, Müftü Ahmet Fevzi Efendi ve Hacı Hasan Paşa

⁸⁷ Arda Kanatlı, "II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Urfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1927)", Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2018, s. 46.

⁸⁸ Çorum il Yıllığı 1967, s. 172.

⁸⁹ TBMM Arşivi, TBMM II. Dönem Çorum Livası Toplu Seçim Mazbatasını, Numarasız.

⁹⁰ Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, C. 3, Ankara 1995, s. 215.

⁹¹ Çorum Müzesi'nin bahçesinde sergilenmekte olan 1309/1893 tarihli bu kitabenin üzerinde şunlar yazılmaktadır: *Oldi pek âli bin üçyüz doksanda sâlik. Bu kütüphanenin inşası ile şehri Çorum. Pederim hacı Ali Vakfetti, ettim tevsi'. Müstefid ola kamu talebe-ı irfan-ı Çorum. Nezd-i Valâ-ı İlahide kabul olsun diye. Feyziya Cümle ahâli senâ-hân-ı Çorum.*

kütüphaneleri birleştirilerek, Milli Kütüphane adıyla, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı il halk kütüphanesi haline getirilmiştir. Mutasarrıf Ahmet Cevdet Paşa nezaretinde, Dr. Mustafa Cantekin tarafından, Hasan Paşa Kütüphanesi'nden 960, Süleyman Feyzi Paşa Kütüphanesi'nden 600, Çorum Müftülerinden Hacı Ahmet Feyzi Kütüphanesi'nden 3000 kitap bir araya getirilmiştir.⁹² Kütüphanelerin vakıfları ise Evkaf Müdürlüğüne satılmıştır.⁹³

1.5.3. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Verdiği Takrirler

Dr. Mustafa Bey'in bu dönemde arkadaşlarıyla birlikte verdiği iki takrir vardır. Biri, emekli ve istifa kanununun 50. maddesinin tefsirine ve Müdafaa-i Milliye Encümeninin Mazbatasının müzakere edilmesine dair verdiği takiridir.⁹⁴ Yapılan oylama sonucu müzakere teklifi kabul edilmiştir. Müzakere sonucunda yayınlanan Müdafaa-i Milliye Encümeni Mazbatasında Tekaüt ve İstifa Kanununun ellinci maddesi gereğince Askeri tıp okulundan çıkan ve orduya giren kişilerin on beş sene geçmeden istifa edemeyeceğini ve bu kişilerin okulda ve satıda geçirdikleri zamanın istifa müddetinin hesabına etki etmeyeceği yazılmıştır. Ayrıca tıp okulundan mezun kişilerin birinci dereceden olanların staj süresinin dört sene, ikinci dereceden olanların ise iki sene olacağı, hükümet adına Avrupa'da bulunan istifa sürelerini doldursalar bile ayrıca döndükten sonra beş sene orduda hizmet etmedikçe istifalarının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.⁹⁵

Arkadaşlarıyla verdiği ikinci takrir ise, Tıp Fakültesi'nin Haydarpaşa'da kalması üzerinedir.⁹⁶ Dr. Mustafa Bey, mecliste söz alarak Tıp Fakültesi'nin nakli meselesinin doğru olmadığını ifade ederek takriri vermedeki maksadını açıklamıştır. Uzman doktor ve yabancı uzmanların icap ederse bütün çalışanların kamuoyuna müracaat edilmesini talep etmiştir. Tıp Fakültesi'nin naklinin çok masrafa neden olacağını, başka yere nakledildiği zaman da aynı sağlık müesseselerinin yanında olması gerektiğini söylemiştir. İstanbul'da bulunan hastanelerin yardım hastanesi olduğunu ifade eden Dr. Mustafa Bey, Haydarpaşa'nın ise bir klinik olduğunu, buraya gidecek hasta ile oraya gidecek hasta arasında fark olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yardım hastanelerinin kendilerine gelen her hangi bir hastayı kabul etmek zorunda olduğunu, klinik hastanelerinin ise öğrencilerin istifade ettiği yer olduğunu söylemiştir.⁹⁷ Mustafa Bey'in Tıp Fakültesinin Haydarpaşa'da kalması üzerine verdiği takrir yapılan oylama sonucu kabul edilmiştir.⁹⁸

⁹² Yeni Çorum Gazetesi, 5.12.1951.

⁹³ M. Mahfuz Söylemez, "Çorum Hasanpaşa Kütüphanesi'nde Bulunan İslam Tarihi ile İlgili Yazmalar", **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 1, 2002, s. 294.

⁹⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 107.

⁹⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 2, İ: 1, Ankara 1968, s. 109.

⁹⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 18, İ: 2, Ankara 1976, s. 333.

⁹⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 18, İ: 2, Ankara 1976, s. 331.

⁹⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 18, İ: 2, Ankara 1976, s. 334.

1.6. TBMM'nin Üçüncü Dönemi (1927-1931)

TBMM ikinci dönem normal yasama devresi sonunda seçimlere gitmiştir. Bu seçim sonrasında üçüncü dönem TBMM kurulmuştur. 1927 yılı seçimleri 3 Nisan 1923 tarihli 320 sayılı seçim kanunu çerçevesinde yapılmıştır. Seçimlerde seçmen yaşı 18 gerekse, seçilmek için yaş ise 30 olarak değiştirilmemiş aynı kalmıştır. Bir defa yabancı resmi hizmetlerde bulunanlar, ağır ceza, hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık gibi suçlardan mahkûm olanlar, mahcurlar, yabancı tabiiyet iddiasında bulunanlar, medeni haklarda ıskat edilmiş olanlar ve Türkçe okuyup yazma bilmeyenler mebus seçilemeyecektir. (Anayasa Madde 12.)

Ayrıca 385 nolu kanuna göre ordu mensuplarının adaylıklarını koymadan ordudan istifa etmeleri veya emekliliklerini istemeleri şart koşulmuştur.⁹⁹ Bu dönemde CHP 23 Haziran 1927 tarihinde bir tüzük değişikliği yaparak CHP milletvekillerini belirleme yetkisini Parti Genel Başkanına bırakmıştır. CHP Genel Başkanı Mustafa Kemal'e partisinin adaylarını ikinci seçmenlerin belirlenmesinden sonra 29 Ağustos 1927 tarihinde ilan etmiştir. 30 Temmuz-5 Ağustos 1927 tarihleri arasında ise milletvekilliği seçimi yapılmış ve yapılan seçim sonrasında 316 milletvekili TBMM'ye girmiştir.¹⁰⁰ 1927 yılı seçimleri sonrasında oluşan III. Dönem TBMM 1 Kasım 1927- 26 Mart 1931 tarihleri arasında faaliyet göstermiştir.¹⁰¹ Bu dönemde TBMM'ye Çorum ilini beş milletvekili temsil etmiştir. Bu kişilerden biri de Mustafa Elvan Cantekin'dir.

1.6.1. Mustafa Elvan Bey'in III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1927-1931)

Mustafa Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. Dönem seçimlerinde Çorum'dan milletvekili seçilmiştir. Yapılan seçimlerde 487 oy almış, 1 Kasım 1927'de meclise katılmış, ertesi günde de mazbatasını onaylanmıştır.¹⁰²

1.6.2. Mustafa Elvan Bey'in Kaleme Aldığı Teklif

Çorum Mebusu Dr. Mustafa Bey Sağlık ve Yardım Vergisi Unvanlı bir teklif vermiştir.¹⁰³ Bunun üzerine Dâhiliye Encümeni bir mazbata yayınlamış ve bu mazbata uygun görülmüştür.

⁹⁹ Kenan Olgun, "Türkiye Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 27, S. 79, 2011, s. 14.

¹⁰⁰ Cemal Avcı, **III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)** Ankara 2000, s. 26-36.

¹⁰¹ Olgun, a.g.m., s. 14.

¹⁰² Bkz. EK 29, s. 140.

¹⁰³ **TBMM ZC**, Devre: 3, C. 1, İ: 1, Ankara, s. 82.

Riyaseti Celileye

Çorum Mebusu Doktor Mustafa Bey ve rüfekasının, sıhhiye ve muaveneti içtimaiye vergisi unvanlı teklifi kanunisi ve bu baptaki Sıhhiye ve Muaveneti içtimaiye Encümeni mazbatasını Maliye Encümenince müzakere olunarak meselenin idarei mahalliye ait mevaddan bulunmasına binaen evveleminde encümenimizce tetkik olunmak üzere encümeni müşarünileyhanın kararı mucibince mezkûr teklifi kanuni ile merbutatı 25.1.1928 tarihinde encümenimize havale buyurulmuş ve teklif sahibi Çorum Mebusu Mustafa Beyle Dahiliye Umuru Mahalliye Vilâyat Müdürü Umumisi hazır buldukları halde tetkik ve mütalâa olunmuştur. Teklifi kanununun birinci maddesi yol mükellefiyetini ifa edenlerin Sıhhiye Vergisi namıyla % 20 nisbetinde munzam bir vergi tediye eylemelerinden ve ikinci maddesi de bu suretle alınan resmi munzamların münhasıran vilayetlerin umuru sıhhiyesine sarf olunmasından ibarettir. Sıhhiye Encümeni mazbatasında da zikrolunduğu üzere halka yine bir vergi tahmili, sahibi teklifin de muafikiyle kabul olunmamış ve teklif olunan layiha tadil edilerek idarei hususiye bütçelerine dâhil bilumum varidatın laakal yüzde onunun umuru sıhhiyeye hasrı ve bu tahsisatın da Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletinin tensip ve tayin edeceği şekil ve surette sarfı tercih olunmuştur. İcabı müzakere olundukta: Sıhhat işlerine taallukundan dolayı layiha esas itibariyle şayanı müzakere görülmüş ise de Teşkilatı Esasiye Kanununun 91 nci maddesi mucibince vilâyetler umuru tevsi mezuniyet ve tefriki vazife esası üzerine idare olunacağına mebni mahalli idarelerin salahiyetlerini her hangi bir surette takyit doğru olamayacağı cihetle tefriki varidat esası kabul olunmamış ve gerek sıhhat işleri ve gerek diğer hidematı mahalliye hakkında umumi prensipler dahilinde karar ittihaz edilmek üzere Hükümet tarafından umumi ve hususi idarei vilâyat kanunlarının biran evvel Meclisi Âliye şevki encümenimizce zaruri görülerek mezkûr kanunların vüruduna kadar işbu teklifi kanununun de müzakeresinin tehirine ve nizamnamei dahilinde 36'ncı maddesine tevfik keyfiyetin Heyeti Umumiyeye arzına karar verilmiştir.¹⁰⁴

1.6.3. Mustafa Elvan Bey'in Kaleme Aldığı Takrir

Mustafa Bey Sıhhiye Ve Muaveneti İçtimaiye Vergisi Kanun Teklifi'nin Geri Verilmesine Dair bir takrir kaleme almıştır. Takrir şöyledir:

¹⁰⁴ TBMM ZC, Devre: 3, C. 3, İ: 1, Ankara, s. 44.

YÜKSEK REİSLİĞE

5-XII-1927 tarihinde takdim edilip hâlett Dâhiliye Encümeninde bulunan "Muaveneti içtimaiye vergisi" unvanlı kanun teklifimin tarafıma iadesine müsaade buyurulması arz olunur efendim.

Çorum Meb'usu Mustafa¹⁰⁵

1.7. TBMM'nin Dördüncü Dönemi (1931-1934)

1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ve ardından Menemen olayı üzerine 1931 seçimlerinde farklı bir taktik geliştirerek, mecliste parti yerine bağımsız milletvekillerinin bulunması yöntemine geçildi. Mustafa Kemal Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendi kendisini kapatmasından sonra, geniş bir yurt gezisine çıkmış, Kayseri, Trabzon, İstanbul, İzmir, Aydın, Antalya, Mersin, Konya, Afyon gibi pek çok yeri gezmiş, incelemelerde bulunmuştur. Bu gezi sonrası Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal başkanlığında Başbakan, Meclis Başkanı ve Genelkurmay Başkanı'nın katıldığı bir toplantı neticesinde seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir. O dönemde Parti Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı aynı kişide olabiliyordu. Nitekim Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı değil CHP Genel Başkanı sıfatıyla 3 Mart 1931 tarihinde Meclis Grup Başkanlığına gönderdiği yazıda; *"...Fırkamın millet ve memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna ve milletin kendisi ile beraber bulunduğu tam kanaati vardır. Fırkamız, milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve tereddütlü nazarlar karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir. Bir defa bunun için bundan başka önümüzdeki yıllarda tatbikini muvafık gördüğü tedbirlerde, milletin iştirak ve mütabalatı derecesini anlamak için, umumi reis bulunduğu C.H. Fırkasına mensup mebusların intihaplarını yenilemelerini muvafık müteleva ediyorum."* diyerek seçimlerin yenilenmesini bildirmiştir.¹⁰⁶

4 Mart 1931 tarihinde CHP Genel Kurulu'nda 5 Mart 1931 tarihinde ise TBMM'de milletvekili seçiminin yenilenmesi kararı kabul edilmiştir. Böylece TBMM III. Dönemi 26 Mart 1931 tarihinde son bulmuştur. 24 Nisan 1931 tarihinde yapılan seçim sonucunda CHP 63 seçim bölgesinden 50'sinden 253 milletvekili geriye kalan 13 seçim bölgesinden 7 eksik toplamda 21 milletvekili çıkarmıştır. Bu durumda CHP Başkanlık Divanı'nın 15 Nisan 1931 tarihli kararı sonucunda CHP bazı yerlerde aday göstererek bağımsızların meclise girmesini istemiştir. 1931 seçimlerinde 63 seçim çevresinden 317 milletvekili seçilmiştir. 1931 seçimleri sonucunda oluşan TBMM 4 Mayıs 1931- 23 Aralık 1934 tarihleri arasında 3 yıl 9 ay 13 gün açık kalmıştır.¹⁰⁷ IV.

¹⁰⁵ TBMM ZC, Devre: 3, C. 22, İ: 4, Ankara 1930, s. 83.

¹⁰⁶ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi- TBMM- IV. Dönem (1931-1935)**, C. 1, Ankara 1996, s. 3.

¹⁰⁷ Rabia Yıldız, **Zonguldak Milletvekilleri ve TBMM'deki Faaliyetleri (1939-1950)**, Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak 2018, s. 13.

Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çorum ilini altı milletvekili temsil etmiştir. Bu kişilerden biri de Mustafa Elvan Cantekin'dir.

1.7.1. Mustafa Elvan Bey'in IV. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1931-1934)

Mustafa Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin IV. Dönem seçimlerinde Çorum'dan milletvekili seçilmiştir. Yapılan seçimlerde 558 oy almış, 25 Nisan 1931'de mazbatasını onaylanmıştır.¹⁰⁸

Dr. Mustafa Bey'in IV. Döneme ait herhangi bir takrir ve teklifi mevcut değildir. Ancak çeşitli konularda söz alarak düşüncelerini dile getirmiştir. Bunlardan en önemlisi 1932 senesinden beri Tıp Fakültesi'nden yetişen tabiplerin mecburi hizmetlerinin ortadan kaldırılması ve yatılı tıp okullarında kalan talebelerin tabi olacakları mecburi hizmetler hakkındaki kanun münasebeti ile ilgili sözleridir.

Tıp Fakültesi'nden çıkacak olan mülkiyelilerin iki yıl mecburi hizmete tabi tutulmalarını öngören teklif meclis gündemine geldiğinde Mustafa Bey olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Bir doktorun veya yetişmiş kimsenin topluma karşı bir takım vazifeleri yerine getirme hususunda borçlu olduğunu, memleketin en önemli ihtiyacı olan sağlığın bu şekilde temin edileceğine söylemiştir. Ülkenin ilerleyebilmesi için en önemli meselenin nüfus meselesi olduğunu, doktorların memleketin çeşitli yerlerine gönderilmek suretiyle bunun çözüleceğini ifade etmiştir.¹⁰⁹

Diğer söz aldığı husus ise İstanbul, Dumlupınar, Edirne Mustafa Necati Bey mektepleriyle, Ankara, Konya, Diyarbakır, Bursa, İstanbul mekteplerinin maaş ve masraflarının vilayetlerin hususi idari bütçelerinden verileceğine dair sanat ve yatılı mekteplerin idaresi hakkındaki kanun münasebeti ile ilgili sözleridir. Mustafa Bey, bu kanunla yapılmak istenilen şeyin tam olarak ortaya konmadığını söyleyerek, bu konuda iki durumun mevcut olduğunu, birisi mevcut sanayi mektepleri devam ettirmek, ikincisinin ise bunları gelecekte dahi sürdürmek diyerek bu kanunla hangisinin istendiğini açıkça ortaya konmadığını belirtmiştir.¹¹⁰

1.8. TBMM'nin Beşinci Dönemi (1931-1934)

Türkiye Tarihinde, parlamentoların çalışma süreleri göz önüne alındığında her dönemin bariz özelliklerinin olduğu görülür. V. Döneminde kendine özgü bazı özellikleri vardır. Mustafa Kemal

¹⁰⁸ Bkz. EK 31, s. 142.

¹⁰⁹ TBMM ZC, Devre: 4, C. 8, İ: 1, Ankara 1932, s. 46.

¹¹⁰ TBMM ZC, Devre: 4, C. 3, Ankara 1931, s. 311.

Atatürk'ün üyelerinin çoğunu belirlediği son meclistir. Türk demokrasisinin kilometre taşlarından birini oluşturan kadınların da ilk kez parlamentoda yer aldığı bir meclistir. Ayrıca Müslüman olmayan unsurlarında yer almaya başladığı bir dönemdir.¹¹¹

Seçimlerin hukuki özellikleri incelendiğinde 40.000 kişi için bir meb'us seçileceği, 22 yaşını bitiren her Türk'ün bir seçmen olabileceği, 30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk Meb'us seçilebileceği belirtilmiştir.¹¹² 1 Mart 1935 ile 27 Ocak 1939 tarihleri arasında çalışan V. Dönem'de 444 kişi milletvekili görev yapmıştır. Bunlardan 150'si TBMM'ye ilk kez girmiş, 294'ü çeşitli dönemlerde uzun kısa süreli olarak görev yapmıştır. Bunların içinde 48'sinin Osmanlı milletvekili olanlardan 18'inin bayan olması da önemli bir noktadır.¹¹³ Bu dönemde TBMM'yi Çorum ilini yedi milletvekili temsil etmiştir. Bu kişilerden biri de Mustafa Elvan Cantekin'dir.

1.8.1. Mustafa Elvan Bey'in V. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1935-1939)

Mustafa Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. Dönem seçimlerinde Çorum'dan milletvekili seçilmiştir. Yapılan seçimlerde 690 oy almış, 16 Şubat 1935'te mazbatasını onaylanmıştır.¹¹⁴ 7 Mart 1935'te Bütçe Encümenliğine,¹¹⁵ tekrar 5 Kasım 1937'de 277 oyla Bütçe Encümenliğine,¹¹⁶ 13 Aralık 1937'de 230 oyla Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümenliğine,¹¹⁷ 7 Kasım 1938'de 249 oyla Kütüphane Encümenliğine seçilmiştir.¹¹⁸

Mustafa Bey, bu dönem içinde bütçe komisyonlarında yer almış, birçok konuda verilen lahiyalar ve kanunlar neticesinde bütçe encümeni mazbatalarında bulunmuştur. Mustafa Bey'in bütçe konusu hakkında en etkili olduğu dönem V. Dönem olmuştur. Bunlardan ilki uluslararası kadınlar birliğinin İstanbul'da yapılacak toplantı münasebetiyle bastırılan posta pulları için Nafia Vekâleti'nce kabul edilen noktaların değiştirilmesi adına bütçe encümeni mazbatasını dâhilinde bu maddelerin müzakeresini istemesidir. Nafia encümeninin ifade ettiği pulların Hükümet adına, uluslararası kadınlar birliği tarafından bastırılması kararı alınırken, bütçe encümeni mazbatasına buna ek olarak bu pulların bastırılması dışında, başka bir yere gönderilmesi ve her türlü masrafın uluslararası kadınlar birliğine ait olduğu yazılmıştır.¹¹⁹

¹¹¹ İhsan Güneş, Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem, Eskişehir 2000, s. 9.

¹¹² Reşat Ekrem Koçu, Osmanlı Devletinde Seçimler, **Tarih Dünyası**, 1950, S.7, s. 300.

¹¹³ Güneş, a.g.e., s. 9.

¹¹⁴ Bkz. EK 32, s. 143.

¹¹⁵ **TBMM ZC**, Devre: 5, C. 1, s. 25.

¹¹⁶ **TBMM ZC**, Devre: 5, C. 20, İ: 3, s. 259.

¹¹⁷ **TBMM ZC**, Devre: 5, C. 21, İ: 3, s. 59.

¹¹⁸ **TBMM ZC**, Devre: 5, C. 27, İ: 4, s. 13.

¹¹⁹ **TBMM ZC**, Devre: 5, C. 1, s. 9.

Ayrıca bu dönemde vakıflar genel müdürlüğünün bütçesine 10.700 liralık mal yardımı yapılmasına dair kanun teklifinde oy kullanarak kabul edenler yönünde oy vermiştir.¹²⁰ Mustafa Bey, devlet memurlarının birbirlerine denkleştirilmesine dair 1452 sayılı kanunun 2. maddesine bağlı 2 numaralı cetvelin, derece, unvan ve maaşları yazılı bulunan derecelerin ilavesine dair kanun teklifi içerisinde bulunanlar arasında yer almıştır.¹²¹

Yine bu dönemde Tekel Genel Müdürlüğünün 1934 yılı bütçesinde 16.000 liralık aktarım yapılması hakkında bütçe encümeni mazbatasında bulunmuştur. Bu mazbata da ilk defa piyasaya sürülecek olan tabi kaynaklar ve yeni çıkarılan Samsun sigaralarının sürümünün temini için yapılması gereken reklam ve propaganda masraflarını karşılamak için bu zammın gerekli görüldüğü belirtilmiştir.

Dr. Mustafa Bey, Jandarma Komutanlığı 1934 yılı bütçesinin 426. faslında yapılacak olan değişiklik için verilen bütçe encümeni mazbatasında yer almıştır. Verilen mazbatada askerliğini uzatanların karşılıksız maaşlarının kanunlar dâhilinde verilmesi, bunun dışında ikramiye ve tazminat gibi bazı hakları içerdiğinden bu kanunun açıklayıcı bir şekilde değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Adı geçen mazbata şöyledir:¹²²

Bütçe encümeni mazbatası

T. B. M. M.

Bütçe encümeni

Karar No. 12

Esas No. 1/56

27. 11. 1935

Yüksek Reisliğe

Jandarma umum kumandanlığı 1934 malî yılı bütçesinin 426 ncı faslı unvanının değiştirilmesine ve değişen fasıl tahsisatının üç maddeye ayrılmasına dair olub Başvekâletin 19 - III - 1935 tarih ve 6/665 numaralı tezkeresi ile Yüksek Meclise sunulan kanun lâyihası Dâhiliye vekili Şükrü Kaya hazır olduğu halde okundu ve konuşuldu: / 2671 numaralı kanunla 1934 malî yılı Jandarma 'umum kumandanlığı bütçesinde yeniden açıdan (Temditli efradın 1933 yılı karşılıksız maaşları) faslına 27 000 lira konmuş idi. Bu efradın alacakları yalnız maaş tertibinden olmayıp kanunlarına göre verilmesi icabeden ikramiye ve hayvan tazminatı gibi bazı istihkakları da ihtiva etmekte olduğundan Hükümetçe mezkûr kanunun tavzih edici bir surette değiştirilmesinden ibaret

¹²⁰ TBMM ZC, Devre: 5, C. 1, s. 53.

¹²¹ TBMM ZC, Devre: 5, C. 1, s. 70.

¹²² TBMM ZC, Devre: 5, C. 2, s. 16.

olan teklif encümenimizce yerinde görülmüş ve kanun lâiyhası olduğu gibi kabul edilmiştir. Umumî heyetin tasvibine konmak üzere Yüksek Meclise sunuldu.

Dr. Mustafa Bey'in bütçe konusunda verdiği diğer bir mazbata ise can kurtarma müdürlüğünün 1935 senesi bütçesi hakkında verilen bütçe encümeni mazbatasıdır. Verilen mazbatada 1935 mali bütçesinin 1934 bütçesine nazaran gerek gelir gerek masraf itibariyle mühim bir fark göstermediğini ancak teşkilatın biraz daha kuvvetlendirilmesi ve genişletilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hükümetin teklifi olan bu müdürlüğün masrafı için sunulan 310.421 lira teklifin 330.621 lira olması gerektiği belirtilmiştir.¹²³

Dr. Mustafa Bey, bu dönemde yer aldığı diğer bütçe encümeni mazbatası da idare heyetinin, Büyük Millet Meclisi 1934 yılı bütçesine 70.000 liralık tahsisat konulmasına dairdir. Verilen mazbatada istenilen bu tahsisatın gerekli ve acele ihtiyaçlara karşılık geldiği ifade edilmiş ve hükümetin sunduğu teklifte bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu manada bayındırlık bütçesinin yakıt ve köprüler masrafı için konması istenen 250.000 liranın Bayındır Vekâleti bütçesinde şose ve köprüler adı altında ifade edilmesi istenmiş ve bunun için bir madde eklendiği belirtilmiştir.¹²⁴

Mustafa Bey, yine bu dönem Askeri ve Mülki Emekli Kanununun 4. maddesine ek kanun lahiyası nedeniyle verilen bütçe encümeni mazbatasında yer almıştır. Bu kanunda devlet memurlarına tahsis edilen memur maaşının sabit bir halde tutulmayarak artması düşünülmüştür ve maliye bütçesi encümeni mazbatasında ifade edilen bu husus aynen kabul edilmiştir. Ayrıca bu kanunun 2. maddesinin 2. ve 3. fırcasının değiştirilmesi münasebetiyle verilen Bütçe Encümeni Mazbatasında sözü geçen 2. maddenin 2. fırcasında askeri tıbbiye mektebinden çıkan doktorların diploma almadan dört sene önceki tarihten, 3. fırcasında ise eczası veterinerlerin diploma almadan üç sene önceki tarihten emekliliğin hesap edileceği yazılı olduğu belirtilmiştir. Fakat mazbatada bu maddelerin hatalı olduğu görülmüş ve haksızlığa sebebiyet verdiğiinden Maliye Encümeni Bütçesinde ifade edilen husus aynen Bütçe Encümeni Mazbatasında da kabul edilmiştir. Adı geçen mazbata şöyledir:¹²⁵

Bütçe encümeni mazbatası

T.B.M.M.

Bütçe encümeni

Karar No. 36

Esas No. 1/53

22. 5. 1935

¹²³ TBMM ZC, Devre: 5, C. 2, s. 12.

¹²⁴ TBMM ZC, Devre: 5, C. 2, s. 48.

¹²⁵ TBMM ZC, Devre: 5, C. 2, s. 61.

Yüksek Reisliğe

1683 sayılı askerî ve mülk tekaüd kanununun 4 net maddesine ek olarak hazırlanıp Başvekâletin 19 - III -1935 tarih ve 6/669 sayılı tezkeresi Yüksek Meclise sunulmuş olan kanun lâyihası Maliye encümeninin mazbatası ile birlikte encümenimize verilmiş olmakla Maliye müsteşarı Faik Baysal bulunduğu halde okundu ve konuşuldu. Hükümetin esbabı mucibesinde yazılı düşünceyi yerinde bulan encümenimiz de kanun lâyihasını olduğu gibi kabul etmiştir. Umumî Heyetin tasvibine Yüksek Reisliğe Reisliğe sunuldu.

Dr. Mustafa Bey'in yer aldığı diğer bütçe encümeni mazbatasına ise Maarif Vekâleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri hakkındaki kanun lahiyasına dair verilen mazbatadır. Bu yönden bakanlığın başaracağı işlerle uğraşması için dört daire kurulması istenmiştir. (Güzel Sanatlar Müdürlüğü, Özel Mektepler Müdürlüğü, Basın ve Yayın Müdürlüğü, Jimnastik, Spor ve İzcilik Müdürlüğü). Bütçe Encümeni mazbatasında dairelere bunlar dışında kütüphaneler müdürlüğü, okul müzesi müdürlüğü, yapı işleri müdürlüğü, levazım müdürlüğü gibi dairelerin eklenmesini istemiştir. Hükümetin teklifini değil, maarif encümeninin kanun taslağını uygun görmüştür. Adı geçen mazbata şöyledir:

Bütçe encümeni mazbatasına

T. B. M. M.

Bütçe encümeni

13. 5. 1935

Karar No. 62

Esas No. 1/62

Yüksek Reisliğe

Maarif vekilliği merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanuna eklenmek üzere hazırlanan ve Başvekâletin 15- XI- 1934 tarih ve 6/3423 sayılı tezkeresi ile Yüksek Meclise sunulan kanun lâyihası Maarif encümeninin mazbatasına ile birlikte encümenimize verilmiş olmakla Maarif vekili Abidin Özmen bulunduğu halde okundu ve konuşuldu. Maarif vekâleti merkez teşkilâtında yeniden ihdası düşünülen Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü ile neşriyat, hususî mektebler ve spor müdürlüklerinin kurulması için Hükümetin esbabı mucibesinde gösterilen sebepler ve Maarif vekili tarafından encümende verilen izahat yerinde bulunarak kanun lâyihası encümenimizce de' esas itibari ile kabul edilmiştir. Yedinci madde ile 2287 sayılı kanunun 27'nci maddesine eklenmesine lüzum gösterilen fıkraya Zat işleri müdürünün de konması için Maarif vekili tarafından yapılan teklif encümenimizce de kabul edilerek fıkraya (Zat işleri müdürlüğü) ibaresi ilâve edilmiştir. Kanunun malî sene iptidasında muteber olmasında bazı faideler mülâhaza edilmiş olduğundan

11'inci madde bu esasa göre değiştirilmiş ve Maarif encümeninin hazırladığı kanun lâyihasının diğer maddeleri olduğu gibi kabul edilmiştir.¹²⁶

Bu konuda verilen ayrı bir kanun lahiyasına karşılık bir bütçe encümeni mazbatası daha mevcuttur. Verilen mazbatada 1929 senesinde Denkleştirme Kanunu ile belirlenmiş vaziyetini muhafaza ettiği belirtilmiştir. Ancak vekâletin meşgul olduğu işlerin 1929 senesinden beri yıldan yıla arttığından bu sebeple mali işlerin büyük güçlüklerle uğradığı vurgulanmıştır. Bundan ötürü müsteşarlık, mali tetkik heyeti oluşturulması gerektiği ifade edilmiş, maliye vekâleti merkez teşkilatı hazine ve maliye müsteşarlıklarının hangi dairelerle birleşeceği üzerinde durulmuştur.¹²⁷

Dr. Mustafa Bey'in yer aldığı diğer bir husus halkevleri için ithal olunacak radyo ve sinema makinelerinin muamele vergisi ile oktruva vergisi hakkında 2154 numaralı kanunun birinci maddesinin tefsiri için sunulan Bütçe Encümeni Mazbatasıdır. 1. madde aynen şöyledir: “2154 numaralı kanun mucibince halkevleri için getirilecek (alıcı ve verici radyo makineleri ve bunların cihazları ve parçaları ile ve sinematoğraf ve projeksiyon cihazları ile inikas fenerleri ve bunların parçaları) gümrük resminden muaf bulunmaktadır.” Neticede sunulan mazbatada yalnız seyyar sinema ve radyoların nakil için bu aletlerle cihazlanmış ve hususi bir tertip ve şekil almış olarak başka suretle kullanılması imkânsız bulunmuş olan kamyon ve otomobillerin halkevleri tarafından gümrüksüz olarak getirilen seyyar sinema ve sinematoğraf ve radyo makineleri teferruatından sayılması kabul edilmiştir.¹²⁸

Mustafa Bey'in yer aldığı diğer bütçe encümeni mazbatası ise 2041 sayılı kanunun 1. maddesindeki muallim tabirinin müderrisleri de içine alıp almadığı ve 1452 sayılı kanunun 5. maddesi hükmünün her iki vazifesi ücretli olan muallimler hakkında uygulanıp uygulanmayacağı meselesidir. Bütçe encümeninin sunduğu tefsir fıkrasında her iki vazifesi ücretli olan muallimlere muallimli ve maaşlı veya ücretli bir vazifede bulunduğu halde ücretli müderrislik vazifesini yapanlara müderrislik ücretinin tam verileceği belirtilmiştir.¹²⁹

Mustafa Bey, Askeri ve Mülki Emekli Kanunu'nun 25. maddesi gereği emekli olan ve emekli olma hakkı bulunanların yetimlerine kanunun 49. maddesi ve 1. ve 2. firkaları gereği yetim maaşı tahsis edilip edilemeyeceği konusundaki bütçe encümeni mazbatasında da yer almıştır. Mazbatada Büyük Millet Meclisi Reisliğinde bulunanlara ve bilfiil vekillik etmiş olanlara emeklilik süresini yerine getirmemiş olsa bile birinci derece üzerine emeklilik maaşı tahsis edileceği söylenmiştir.

¹²⁶ TBMM ZC, Devre: 5, C. 3, s. 112.

¹²⁷ TBMM ZC, Devre: 5, C. 5, s. 191.

¹²⁸ TBMM ZC, Devre: 5, C. 5, s. 236.

¹²⁹ TBMM ZC, Devre: 5, C. 5, s. 225.

Meslekleri memuriyet olsun olmasın, hizmet müddeti ne olursa olsun mecburi sigorta mahiyetinde olan Emekli Maaşı Kanunu'nun mirasçılara intikalinde bir engel olmadığı zikredilmiştir.¹³⁰

Mustafa Bey'in yer aldığı diğer bir bütçe encümeni mazbatasına ise, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulması hakkındaki kanuna bağlı olarak 1 ve 2 sayılı çizelgelerde değişiklik yapılması üzerinedir. Mazbatada 2795 sayılı kanuna bağlı 1 ve 2 sayılı çizelgelerde gösterilen fakülte için kadroya 200 lira ücretli bir dekan ve 45 lira aylıkla bir dekan kâatibi konduğu, ancak dekanın yönetim işleriyle çok oyalanmaması için bakanlık bir de yönetim direktörü ataması yapmayı faydalı görmüştür. Bu yüzden 45 lira maaşlı dekan kâatibi çıkarılarak yerine dekan direktörü konulmuş ve cetvelde gösterilmiş olan 200 lira ücretli dekanın bırakılmasına lüzum kalmadığından bunun da cetveldен çıkarılması uygun görülmüştür.¹³¹

Diğer mazbata ise, Aydın demiryolunun alma ve özelleştirme ve işletme işlemlerine dair hazırlanan bütçe encümeni mazbatasıdır. 12 Mayıs 1935 tarihli ve 2734 numaralı kanunun 6. maddesinde Aydın hattı ve bu hat ile Afyon- Antalya hattının üzerinde yapılacak tahsisat ve tadilat masrafları yazılıdır. Mazbatada bu maddeye göre Aziziye ve Kuyucak tünellerinin genişletilmesi ve Aziziye istasyonunun ıslah işlerinin ancak yirmi ay zarfında yapılacağı anlaşıldığından, 1937 senesine sirayet ettiğinden Muhasebe Umumiye Kanunu'nun 51. maddesinde her sene sarf edilecek miktarın karşılığı o sene bütçesine yazıldığından 2784 numaralı kanunun 6. maddesine bir fıkra eklenmesi uygun görülmüştür.¹³²

Mustafa Bey, Yunus balıklarının ve bunlardan çıkarılacak balık yağlarının av vergisinden muaf tutulması hakkındaki bütçe encümeni mazbatasında yer almıştır. Diğer balıkların imha edilmesinin önüne geçmek ve bu balıkların tutulmasını teşvik etmek ve balıkçıların ağlarının tahrip edilmesini önlemek için vergiden muaf tutulması uygun görülmüştür.¹³³

Mustafa Bey, Gümrük Tarife Kanunu ile 1895 kanununda yazılı “gazoil” için herhangi bir vasıf aranıp aranmayacağına tefsiri hakkındaki bütçe encümeni mazbatasında yer almıştır. 19 Haziran 1935 tarihli ve 2781 sayılı kanuna gelinceye kadar bu muafiyeti temin eden kanunlarda “gazoil” tabiri kullanılmış ancak tarife kanununda bu tabiri karşılayan madde olmadığından, gümrükle şirket arasında tatbiki hakkında bazı tereddütler doğduğu belirtilmiştir. 2781 sayılı kanun bu ayrılıkları kökünden kaldırarak muafiyeti tarife kanunun mevcut maddelerine göre ifade

¹³⁰ TBMM ZC, Devre: 5, C. 8, İ: 1, s. 71.

¹³¹ TBMM ZC, Devre: 5, C. 8, İ: 1, s. 75.

¹³² TBMM ZC, Devre: 5, C. 8, İ: 1, s. 115.

¹³³ TBMM ZC, Devre: 5, C. 10, İ: 1, s. 153.

etmiştir. Şirketin kullandığı madeni yağa “gazoil” isminin verilmiş olmasının muafiyet yönünden tatbikatta hiçbir ayrılık doğurmadığı ve ayrıca bir tefsire gerek olmadığı belirtilmiştir.¹³⁴

Diğer bir mazbata ise, devlet kitaplarının tedavülde bulunan sermayesi hakkında 2133 sayılı kanunun 4. maddesi hükmünün 3 yıl uzatılması hakkındaki bütçe encümeni mazbatasıdır. Mazbatada okul kitaplarının Kültür Bakanlığınca bastırılması hakkındaki 2259 sayılı kanunun hükmüne göre bakanlığımızca hazırlattırılarak devlet adına yayılacak olan her ders için bir tek ders kitap işi, dil devrimin istediği incelemelerin de eklenmiş bulunması nedeniyle henüz başarılamadığından ve 2133 sayılı kanun bu kitapların yazım için verdiği 350.000 liradan yalnız 100.000 liralık bir kredi ile istifa edildiği belirtilmiştir. Bu kredi 1933-34, 1934-35, 1935-36 yılları başında okul kitaplarının satışından olan para ile de bu yılların okul kitap ihtiyacı temin edilmiştir. Gayeye erişmek için zamana olan ihtiyaçta göz önünde bulundurulursa tahsisatın son üç yıl içinde olduğu gibi yine kredi ile karşılanmasına ve bu kredi haddinin de bütün okul kitapların hep birden bastırılmasına yetecek kadar olması gerektiği belirtilmiştir.¹³⁵

Mustafa Bey’in yer aldığı diğer bir mazbata ise, Deutsche Bank’ın elinde bulunan Ergani Bakır Türk Anonim Şirketi hisse senetlerinin satın alınmasına ve hükümet ile banka arasında imzalanan anlaşmanın tasdikine yöneliktir. Etibank ile yakından ilgili olan Ergani Bakır Türk Anonim Şirketi’nin yabancıların elinde bulunan hisse senetlerinin satın alınarak zikredilen bankanın iştirakinin artırılması ve bu suretle bu maddenin tamamıyla kontrol altına alınması lüzumu görülmüş olduğu için üç milyon Türk lirası olan zikredilen şirketin yarı sermayeye sahip Deutsche Bank ile yapılan müzakere neticesinde her biri on lira kıymette bulunan 150.000 adet hisse senedinin 850.000 lira bedel karşılığında satın alınması kararlaştırılmıştır.¹³⁶

Diğer bir mazbata ise, muhacirlere ve muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk ve yemeklik dağıtılması hakkındaki 2661 kanunun 1. Maddesinde yazılı bir milyon liranın artırılması ve 2863 sayılı kanunla kabul edilen 1000 ton buğdayın Kızılay kurumuna verilmesi üzerinedir. Mazbatada 2466 ve 2643 sayılı kanunlara uygun olarak 1935 mali yılı sonuna kadar tahsil edilip Ziraat Bankasına yatırılmış olan buğday koruma vergisi hasılatı bakiyesi, 2661 ve 286 sayılı kanunlara uygun olarak muhacirlere ve muhtaç çiftçilere dağıtılan tohumluk ve yemeklik bedellerinin Ziraat Bankasının vereceği hesaba yatırılacağı belirtilmiştir.¹³⁷

Mustafa Bey, Tahran’da yapılacak elçi binaları ile döşemeleri hakkındaki bütçe encümeni mazbatasında yer almıştır. Bu hizmet için 1936 yılı bütçesinden 100.000 liralık tahsisat

¹³⁴ TBMM ZC, Devre: 5, C. 10, İ: 1, s. 139.

¹³⁵ TBMM ZC, Devre: 5, C. 10, İ: 1, s. 245.

¹³⁶ TBMM ZC, Devre: 5, C. 10, İ: 1, s. 249.

¹³⁷ TBMM ZC, Devre: 5, C. 10, İ: 1, s. 252.

koyulmuştur.¹³⁸ Bunun dışında Afyon Karahisar mebusu Berç Türker'in Kızılay Cemiyeti gelirlerinin artırılmasına yönelik üzerine düzenlenen mazbatadır. Mazbatada Berç Türker'in teklifi uygun görülmüş ancak Kızılay Kurumu için damga puluna tabi evraka yirmişer paralık ve içki şişelerine birer pul yapıştırılmasının uygun görmüştür.¹³⁹ Bir diğeri ise, Hazar'da yarsubaydan yüzbaşıya ve seferde bütün subaylarla askeri memurlara elbise, kaput ve çizme verilmesine dair olan kanunun jandarma ve gümrük muhafaza kıtalarına tatbiki hakkında ki bütçe encümeni mazbatasıdır.¹⁴⁰

Mustafa Bey, gümrük ve muhafaza memurları ile subayların oturmaları için ev yaptırılması ve bunların resmi binaları müsait olanlarında kira ile oturmaları hakkındaki bütçe encümeni mazbatasında yer almıştır. Mazbatada şehir ve kasabalara uzak olan ve aileleriyle birlikte oturmalarına elverişli kira evleri bulunmayan yerlerde vazife gören gümrük ve muhafaza memur ile subaylarının ve ailelerinin oturmaları için Gümrük ve Tekel Vekilliği bütçesindeki inşaat ve tamirat yaptırılabilceği ancak inşa edilecek evlerin nerelerde yapılacağı hususunun her sene bütçesine tahsisat konurken uygun ünvanının altında hususi bir kayıtla tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁴¹

Diğeri bir mazbata ise, ecnebi memleketlerde hizmet etmekte olan memur ve müstahdemlerin maaş, ücret ve tahsisatlarının ödenmesi üzerinedir. 1906 numaralı kanunla bu memur ve müstahdemlerin Türk parası olarak ödenen hak edişlerin Türk lirası veya üç ayda bir tespit olunacak İstanbul borsasına göre memur ve müstahdemlerin buldukları memleket parasına dönüştürülerek ödenmesi uygun bulunmuştur. Ancak İstanbul borsasında ruble, rüpye, yen, mısır lirası, suriye kuruşu gibi bazı devlet paraları üzerinde muamele yapılmadığı görülmüştür. Bu sebeple dışarıdaki müstahdemlerin hak edişleri ve umumi mevzuata göre ödemesi olmayan memur ve müstahdemlerin alacakları Türk lirası veya kendilerini zora sokmayacak şekilde seçilecek diğeri bir devlet parası ile ödenmesi ve konsolosluklarda mahalli para bulunduğu takdirde bunun maliye ve hariciye vekilliği tarafından tespit edilmek suretiyle Türk parasının bu paralarla değiştirilmesi uygun görülmüş, dışarıya daimi memuriyetle gönderilen memurların on beş günü geçmemek üzere 1030 kuruştan hesap edilmesi, geçici olarak gelenlerin ise 20 günü geçmemek üzere maaş ve tahsisatlarının verilmesi belirtilmiştir.¹⁴²

Mustafa Bey, İstanbul Üniversitesi'nin Muvazene-i Umumiye'ye alınmasına dair 2467 sayılı kanunun bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkındaki bütçe encümeni mazbatasında yer

¹³⁸ TBMM ZC, Devre: 5, C. 14, İ: 2, s. 26.

¹³⁹ TBMM ZC, Devre: 5, C. 14, İ: 2, s. 29.

¹⁴⁰ TBMM ZC, Devre: 5, C. 15, İ: 2, s. 56.

¹⁴¹ TBMM ZC, Devre: 5, C. 16, İ: 2, s. 52.

¹⁴² TBMM ZC, Devre: 5, C. 19, İ: 2, s. 263.

almıştır. Mazbatada üniversitede doçent olarak çalışanların maaş olarak azami lira aldıkları ve bunların sayısı sınırlı olduğundan ve dereceye çıkabilmek için uzun seneler boş beklemek ıstırabında kaldığını düşünen hükümetin bu engeli ortadan kaldırmak için kırk lira maaşlı doçentlerin sayısını azaltarak bunların sayısını yirmiye, yetmiş lira maaşlı doçentlerin sayısını otuza çıkarmasını uygun görmüştür.¹⁴³

Diğer bir mazbata ise, köy eğitimleri hakkındaki kanun lahiyası ile ilgili bütçe encümeni mazbatasıdır. Mazbatada nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek ziraat işlerinin usulüne uygun bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek üzere köy eğitimleri istihdam edileceği, köy eğitimleri maarif ve ziraat vekilleri tarafından, ziraat işleri yaptırılmaya elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirileceği ve eğitim yetiştirme kurslarının masrafları maarif ve ziraat vekillikleri bütçelerinde karşılanılacağı ifade edilmiştir.¹⁴⁴

Bunun dışında Mustafa Bey, 1929 Dünya Ekonomik krizi neticesinde vergi gelirlerinin düşmesi üzerine işçi ve memur maaşlarından 1933'ten sonra alınmaya başlanan vergi olan Muvazene Vergisi'nin dokuzuncu maddesinde belirtilen süresinin bir sene daha uzatılmasına dair kanunda yapılan oylamada kabul yönünde oy kullanmıştır.¹⁴⁵ Ayrıca Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü 1931 yılı bütçesine 1.900 liralık eklemeye yapılması hakkında yapılan oylamada¹⁴⁶ ve reşit kadın ticaretinin menî hakkında yapılan oylamada¹⁴⁷ ve Türkiye- Yunanistan arasında imzalanan Meriç- Evros Irmağı'nın her iki yakasında tahsisatın yapılmasına dair anlaşmanın onayına dair kabul yönünde oy kullanmıştır.¹⁴⁸

1.9. TBMM'nin Altıncı Dönemi (1939-1943)

Atatürk'ün ölümü sonrası yapılan ilk seçimler VI. Dönem TBMM kurulmuştur. Bu seçimlerde sayıları az olmakla birlikte bağımsız aday uygulamasına devam edilmiştir. Bağımsız adaylardan ziyade bu seçimlerde öne çıkan farklılık seçim sonrası oluşan TBMM'de CHP milletvekilleri içinde CHP'ce belirlenen "Müstakil Grup" uygulamasına geçilmesidir. 1939 seçiminin bir diğer farklılığı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün hava muhabeleti nedeniyle 28 ilin seçmenleriyle görüşerek milletvekili adayları ile ilgili görüşlerini almasıdır. Bu görüşmelerden sonra CHP parti divanı ile görüşen İnönü, partisinin milletvekili adaylarını belirlemiştir.

¹⁴³ TBMM ZC, Devre: 5, C. 19, İ: 2, s. 245.

¹⁴⁴ TBMM ZC, Devre: 5, C. 19, İ: 2, s. 258.

¹⁴⁵ TBMM ZC, Devre: 5, C. 2, s. 60.

¹⁴⁶ TBMM ZC, Devre: 5, C. 2, s. 76.

¹⁴⁷ TBMM ZC, Devre: 5, C. 2, s. 90.

¹⁴⁸ TBMM ZC, Devre: 5, C. 3, s. 124.

3 Nisan 1939- 15 Ocak 1943 tarihleri arasında çalışan VI. Dönem’de 424 milletvekili görev yapmış, Hatay’ın Türkiye’ye katılması üzerine Hatay’ı temsilen 5 milletvekilinin de katılımıyla milletvekili sayısı 429 olmuştur.¹⁴⁹ Bu dönemde Çorum ilini 8 milletvekili temsil etmiştir. Bu kişilerden biri de Mustafa Elvan Cantekin’dir.

1.9.1. Mustafa Elvan Bey’in VI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Faaliyetleri (1939-1943)

Mustafa Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin VI. Dönem seçimlerinde Çorum’dan milletvekili seçilmiştir. Yapılan seçimlerde 741 oy almış, 27 Mart 1939’da mazbatasını onaylanmıştır.¹⁵⁰

Mustafa Bey, bu dönemde 10 Nisan 1939’da 370 oyla¹⁵¹ 6 Aralık 1939’da 290 oyla,¹⁵² 8 Aralık 1940’da 284 oyla,¹⁵³ 7 Kasım 1941’de 275 oyla dört kez Kütüphane encümenliğine seçilmiştir.¹⁵⁴ 9 Kasım 1942’de 282 oyla meclis kütüphanesi encümenliğine seçilmiştir.¹⁵⁵ Yine bu dönemde Dr. Mustafa Bey Kızılay Genel Müfettişliği görevinde bulunmuştur. Ayrıca Maliye Vekâleti 1939 mali yılı bütçesine 300.000 liralık tahsisat yapılması hakkındaki kanun lahiyasında Dr. Mustafa Bey’in bu dönem için büyük katkısı olmuştur. Çünkü bu kanun lahiyasına sebep olan olay Dikili’de meydana gelen depremdir. Bu olayda Kızılay Genel Müfettişi olarak bulunan Dr. Mustafa Bey’dir. Depremin mahiyetini ve bundan sonra yapılacak olan binaların ne şekilde ve nerede yapılması hakkında incelemeler yapmak üzere Dikili’ye bir heyet gönderilmiştir. Orayı yakından görmek ve daha ne gibi şeylerin yapılması gerektiğini anlamak üzere Dikili’ye Kızılay Başkanı Dr. Hüsamettin Kural’la Kızılay Genel Müfettişi Dr. Mustafa Cantekin gitmiştir.¹⁵⁶

Bu dönemde Mustafa Bey, Türkiye Cumhuriyeti, Fransa ve İngiltere Krallığı arasında Ankara’da imzalanan üç taraflı yardım anlaşmasının tasdikinde,¹⁵⁷ Türkiye- Romanya arasında imzalanan ticaret ve para anlaşmasının kanun tasdikinde,¹⁵⁸ Türkiye- Yugoslavya arasındaki ham afyon satışı anlaşmasına dair protokolün kanun tasdikinde,¹⁵⁹ Türkiye-Yunanistan arasında

¹⁴⁹ Ongun, a.g.m., s. 19.

¹⁵⁰ Bkz. EK 33, s. 145.

¹⁵¹ TBMM ZC, Devre: 6, C. 1, s. 19.

¹⁵² TBMM ZC, Devre: 6, C. 6, İ: 1, s. 12.

¹⁵³ TBMM ZC, Devre: 6, C. 14, İ: 2, s. 14.

¹⁵⁴ TBMM ZC, Devre: 6, C. 21, İ: 3, s. 15.

¹⁵⁵ TBMM ZC, Devre: 6, C. 28, İ: 4, s. 59.

¹⁵⁶ TBMM ZC, Devre: 6, C. 5, s. 60.

¹⁵⁷ TBMM ZC, Devre: 6, C. 6, İ: 1, s. 23.

¹⁵⁸ TBMM ZC, Devre: 6, C. 14, İ: 2, s. 46.

¹⁵⁹ TBMM ZC, Devre: 6, C. 15, İ: 2, s. 253.

imzalanan Ticaret ve Para Anlaşması'nın kanun tasdikinde,¹⁶⁰ Türkiye- Romanya arasında 26 Eylül 1940 tarihli Ticaret ve Para Antlaşması'nın 1 Ekim 1941 tarihinden itibaren iki ay uzatılmasına dair kanun onaylamasında,¹⁶¹ Türkiye-Bulgaristan arasında Ankara'da 27 Mart 1942 tarihinde imzalanan Ticaret Anlaşması'nın kanun tasdikinde,¹⁶² Türkiye-İtalya arasındaki 1936 tarihli Ticaret Anlaşması'nın kanun tasdikinde kabul yönünde oy kullanmıştır.¹⁶³

1.10. TBMM'nin Yedinci Dönemi (1943-1946)

1943 milletvekili seçimleri VII. Dönem TBMM'yi oluşturmak amacıyla yapılmıştır. Seçim kararı 10 Ocak 1943 tarihli CHP Meclis Grubunda kararlaştırılmıştır. Ardından TBMM Genel Kurulu'nda seçimin yenilenmesine dair kanun 301 oy ile kabul edilerek seçime gidilmiştir. 1943 seçimleri 14 Aralık 1942 tarihli ve 4320 numaralı 56 maddelik "Mebus Seçimi Kanunu"na göre yapılmıştır. Bu kanuna göre yine iki dereceli çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Seçmenlerin 22 yaş sınırı devam etmiş olup 42 bin nüfus için 1 milletvekili seçileceği belirtilmiştir. Bu kanun Cumhuriyet Döneminde çıkarılan ilk seçim kanunudur. Kanun çerçevesinde ikinci seçmen olacakları belirlemek amacı ile seçim 15 Şubat'ta başlamış ve 20 Şubat'ta bitmiştir. Ardından 28 Şubat 1943 tarihinde milletvekili genel seçimi yapılmıştır. Seçimlere katılımın %80 gibi yüksek olduğu bu seçimde seçilecek milletvekili sayısından daha fazla milletvekili adayı tespit edilmiş ve ikinci seçmenlere bu adaylar arasından seçme imkanı verilmiştir.¹⁶⁴ 1943 seçimleri 63 ilde 63 seçim çevresinde yapılmış ve 459 milletvekili TBMM'de yer almıştır. 28 Şubat 1943 tarihli seçim sonucunda oluşan TBMM 8 Mart 1943-14 Haziran 1946 tarihleri arasında 3 yıl 4 ay 23 gün açık kalmıştır.¹⁶⁵ Bu dönemde Çorum ilini 9 milletvekili temsil etmiştir. Bu kişilerden biri de Mustafa Elvan Cantekin'dir.

1.10.1. Mustafa Elvan Bey'in VII. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1943-1946)

Mustafa Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin VII. Dönem seçimlerinde Çorum'dan milletvekili seçilmiştir. Yapılan seçimlerde 755 oy almış, 28 Şubat 1943'te mazbatasını onaylanmıştır.¹⁶⁶ Mustafa Bey, bu dönemde Ankara Belediyesi'nin ihtiyacı için İsviçre'den satın alınacak otobüslere ait Türkiye ile İsviçre Hükümeti arasındaki karşılıklı mektuplarla yapılan

¹⁶⁰ TBMM ZC, Devre: 6, C. 15, İ: 2, s. 263.

¹⁶¹ TBMM ZC, Devre: 6, C. 22, İ: 3, s. 101.

¹⁶² TBMM ZC, Devre: 6, C. 27, İ: 3, s. 12.

¹⁶³ TBMM ZC, Devre: 6, C. 18, İ: 4, s. 46.

¹⁶⁴ Yıldız, a.g.t., s. 17.

¹⁶⁵ Olgun, a.g.m., s. 20.

¹⁶⁶ Bkz. EK 34, s. 147.

anlaşmasının tasdikinde,¹⁶⁷ Türkiye-Finlandiya arasındaki 3 Nisan 1943 tarihinde imzalanan Ticaret ve Para Anlaşması'nın tasdikinde,¹⁶⁸ Türkiye- Macaristan arasındaki 24 Şubat 1943 tarihli Ticaret ve Para Anlaşması'nın tasdikinde,¹⁶⁹ Alman sanayisi tarafından Türkiye'ye 861.111 Türk lirası tutarında 3.000 kilo ilaç verilmesi ve Almanya'ya aynı kıymette Türk afyonu ihraç edilmesi hakkında karşılıklı mektupların onaylanmasında,¹⁷⁰ Ankara Belediyesi için İsviçre'den satın alınacak otobüslere yönelik yapılan anlaşmayla öngörülen sürenin 30 Haziran 1943 tarihine kadar uzatılmasında,¹⁷¹ Türkiye- Romanya arasında imzalanan Ticaret ve Para Anlaşması'nın tasdikinde,¹⁷² Türkiye- İngiltere Ticaret-Ödeme ve Akçalı Anlaşması'nın sürelerinin 20 gün uzatılmasında kabul yönünde oy kullanmıştır.¹⁷³

Dr. Mustafa Bey, bu dönem 347 oyla Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Üyeliğine seçilmiştir.¹⁷⁴ Bu dönemde yaptığı en önemli işler bazı milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması üzerine düzenlenen Teşkilat-ı Esasiye Encümeni mazbatalarında yer almasıdır. Bunlardan ilki İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılması üzerine verilen mazbatadır. Tanin Gazetesi'nin 20 Eylül 1943 günkü nüshasında, 26 Eylül 1943 günkü nüshasında ve aynı gazetenin 3. sütununda çerçeve içerisinde (Hem hırsız hem yalancı Ali İhsan Sabistir) 27 Eylül 1943 günkü nüshasında Emekli General Halil Kut imzalı (Hem hırsız hem yalancı bu Ali İhsan Sabistir) başlıklı yazılar yazarak halkın husumetine maruz kılacak ve haysiyete dokunacak hakarete bulunduğu iddiasıyla İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir. Sunulan Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Mazbatasında yapılan incelemeler sonucunda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. Maddelerindeki suçların dışında kaldığı ve Dâhili Nizamnamenin 180. maddesinin devre sonuna bırakılması kararı alınmıştır.¹⁷⁵ Adı geçen mazbata şöyledir:

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden Mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T. B.M. M.

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye

21. 1. 1944

En. Mü. Mu, Encümen

Esas No. 3/110

Karar No. 10

¹⁶⁷ TBMM ZC, Devre: 7, C. 4, s. 65.

¹⁶⁸ TBMM ZC, Devre: 7, C. 4, s. 69.

¹⁶⁹ TBMM ZC, Devre: 7, C. 6, s. 11, 12.

¹⁷⁰ TBMM ZC, Devre: 7, C. 9, İ: 1, s. 39.

¹⁷¹ TBMM ZC, Devre: 7, C. 11, İ: 1, s. 42.

¹⁷² TBMM ZC, Devre: 7, C. 13, İ: 1, s. 127.

¹⁷³ TBMM ZC, Devre: 7, C. 21, İ: 3, s. 12.

¹⁷⁴ TBMM ZC, Devre: 7, C. 6, İ: 1, s. 1.

¹⁷⁵ TBMM ZC, Devre: 7, C. 8, İ: 1, s. 37.

Yüksek Reisliğe

Tanın Gazetesinin 20 Eylül 1943 günkü nüshasında (Bir fena kitap); 26 Eylül 1943 günkü nüshasında (Fena kitabın lekeli muharriri) ve aynı gazetenin 3'üncü sütununda çerçeve içerisinde (Hem hırsız hem yalancı Ali İhsan Sabistir); 27 Eylül 1943 günkü nüshasında da Emekli General Halil Kut imzalı (Hem hırsız hem yalancı İhsan Sabistir) başlıklı yazılar yazarak madde mahsusaya tayin ve isnat ile halkın husumetine maruz kılacak ve haysiyete dokunacak fiil isnat etmek suretiyle hakarete bulunulduğunu iddia eden Emekli General Ali İhsan Sabis'in Tanin Gazetesi Başmuharriri İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Yalçın'ın aleyhine açtığı dâvaya bakılabilmesi için teşriî masuniyetinin kaldırılmasına dair 18. XI. 1943 tarih ve 6 - 658/3583 sayılı Başvekâlet tezkeresiyle buna ait dosya Muhtelit Encümeninden Encümenimize havale buyurulmakla tetkik ve müzakere edildi.

Yapılan tetkikat neticesinde isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27'nci maddelerindeki cürümlerin dışında kaldığı İhvari Encümenin mazbatasından dahi anlaşılmasıyla Dâhili Nizamnamenin 180'inci maddesinin 2'nci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Umumî Heyetin tasvibine arz olunmak üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Diğer mazbata ise, Kocaeli Mebusu Ali Dikmen'in dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Kütahya Mebusu Ali Dikmen'in İzmit'teki çiftliğinin değirmeninde çalıştırılmış olduğu Alman işçisi hakkında kanunen verilmesi gereken beyannameyi vermemesi nedeniyle dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir. Sunulan Teşkilâtı Esasiye Encümeni Mazbatasında yapılan incelemeler sonucunda Alman işçisinin çiftliğe geldiğinde Dikmen'in çiftlikte olmadığı, 2 ay sonra geldiği ve Ali Dikmen'in bu olayla alakası bulunmadığı ve o zaman çiftliği idare eden şahsın beyanname vermesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁷⁶ Adı geçen mazbata şöyledir:

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T.B.M.M.

Teşkilâtı Es. ve Ad.

En. Mü. Mu. Encümen

Esas No. 3/16

Karar No. 4

21. 1. 1944

¹⁷⁶ TBMM ZC, Devre: 7, C. 8, İ: 1, s. 39.

Yüksek Reisliğe

Kocaeli Mebusu Ali Dikmen'in İzmit'teki dair olan evrakın iadesi Kocaeli Müddeiumumi-çiftliğinin değirmeninde çalıştırmış olduğu Alman işçisi hakkında kanunen lâzım gelen beyannameyi vermemesinden dolayı takibat yapılması için teşriî masuniyetinin kaldırılmasına dair Adliye Vekâletinden gönderilip Yüksek Makamınızdan Encümenimize havale buyurulan tezkere ile merbutu evrak Dahilî Nizamnamenin 178'inci maddesi mucibince teşkil edilen Muhtelit Encümen tarafından îhzarî Encümene tevdi kılınmış idi.

İhzari Encümence keyfiyet incelenmek üzere iken Adliye Vekâletinden Yüksek Riyasetinize gönderilip yine Encümenimize havale buyurulan diğer bir tezkere ve merbutu evrak muhteviyatına nazaran Alman işçisinin geldiğinde Ali Dikmen çiftliğinde olmayıp, iki ay kadar sonra gelmiş ve bir iki saat kalarak çiftliğinden ayrılmış ve binaenaleyh hâdise ile Ali Dikmen'in alâkası bulunmamış olduğu ve o zaman çiftliği idare eden Hayrettin isimindeki bir şahsın beyanname vermesi lâzım gelirken vermemiş olmasından dolayı bu şahıs hakkında takibat icrası lâzım geleceği ve binaenaleyh buna liginden talep edildiği anlaşılmalı bu iş hakkında Encümende bulunan evrak Adliye Vekâleti vasıtasıyla mahallî Müddeiumumiliğine gönderilmek üzere bağlı olarak sunulmuştur. Umumî Heyetin nazarına arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Dr. Mustafa Bey'in içinde bulunduğu diğer mazbata ise Kütahya Mebusu Besim Atalay'ın dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Çağlayan Mecmuasının 23/3 ve 4-5/23 sayılı nüshalarında (Fatiha Tercümesi Tenkiti) başlığı altında yazılan yazı ile aşağılandığı iddiasında bulunan İstanbul Üniversitesi Arap- Fars filolojisi asistanı İbrahim Kutlu'nun Mebus Besim Atalay'ın aleyhine açtığı dava nedeniyle dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir. Sunulan Teşkilat-1 Esasiye Encümeni Mazbatasında yapılan incelemeler sonucunda Teşkilat-1 Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerindeki suçların dışında kaldığı ve Dâhili Nizamnamenin 180. maddesinin devre sonuna bırakılması kararı alınmıştır.¹⁷⁷ Adı geçen mazbata şöyledir:

Teşkilâtı Esasiye ye Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T.B.M.M.

Teşkilâtı Es. ve Ad.

21. 1. 1944

En. Mü. Mu. Encümen

Esas No. 3/113

Karar No. 12

¹⁷⁷ TBMM ZC, Devre: 7, C. 8, İ: 1, s. 40.

Yüksek Reisliğe

Çağlayan mecmuasının 23/3 ve 4 - 5/23 sayılı nüshalarında (Fatiha tercümesi tenkiti) başlığı altında neşredilen yazı ile tahkir edildiği iddiasında bulunan İstanbul Üniversitesinde Arap - Fars filolojisi asistanı İbrahim Kutlu'nun Mebus Besim Atalay'ın aleyhine açtığı davaya bakılabilmesi için teşrii masuniyetinin kaldırılmasına dair 23. X. 1943 tarih ve 6 - 701/3638 sayılı Başvekâlet tezkeresiyle buna ait evrak Encümenimize havale edilmekle tetkik ve müzakere olundu.

Yapılan tetkikat neticesinde isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27'nci maddelerindeki cürümlerin dışında kaldığı İhzari Encümenin mazbatasından dahi anlaşılmuş olmakla Dahilî Nizamnamenin 180'inci maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin Devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Umumî Heyetin tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Diğer bir mazbata ise, Çorum Mebusu Dr. Cemal Alper'in dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Vazife sırasında zabıtayı aşağılamaktan suçlu sanılan Çorum Mebusu Dr. Cemal Alper'in dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir. Sunulan Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Mazbatasında yapılan incelemeler sonucunda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerindeki suçların dışında kaldığı ve Dâhili Nizamnamenin 180. maddesinin devre sonuna bırakılması kararı alınmıştır.¹⁷⁸ Adı geçen mazbata şöyledir:

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T. B. M. M.

Teşkilâtı Es. ve Ad.

21. 1. 1944

En. Mü. Mu. Encümen

Esas No. 3/78

Karar No. 5

Yüksek Reisliğe

Vazife sırasında zabıtayı tahkir etmekten suçlu sanılan Çorum Mebusu Dr. Cemal Alper hakkında- tahkikat icrası için teşriî masuniyetinin kaldırılmasına mütedair 30. VI. 1943 tarih ve 6-3/2233 sayılı Başvekâlet tezkeresiyle, buna ait evrak Encümenimize havale edilmekle tetkik ve müzakere edildi.

¹⁷⁸ TBMM ZC, Devre: 7, C. 8, İ: 1, s. 41.

Yapılan tetkiki neticesinde isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27'nci maddelerindeki cürümlerin dışında kaldığı İhzarî Encümenin mazbatasından dahi anlaşılmasıyla Dahilî Nizamnamenin 180'inci maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Umumî Heyetin tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Teşkilat-1 Esasiye Encümeni Bütçesinin sunduğu bir diğer mazbata, Denizli Mebusu Naili Küçükaka'nın dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Belediye encümeni azalarını aşağılamaktan suçlu sanılan Denizli Mebusu Naili Küçükaka'nın dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir. Sunulan Teşkilat-1 Esasiye Encümeni Mazbatasında yapılan incelemeler sonucunda Teşkilat-1 Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerindeki suçların dışında kaldığı ve Dâhili Nizamnamenin 180. maddesinin devre sonuna bırakılması kararı alınmıştır.¹⁷⁹ Adı geçen mazbata şöyledir:

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T. B. M. M.

Teşkilâtı Es. ve Ad.

En. Mü. Mu. Encümen

Esas No. 3/87

Karar No. 6

Yüksek Reisliğe

Denizli Belediyesi eski Reisi Naili Küçükaka ile belediye encümen azaları hakkındaki tahkikat evrakının Devlet Şûrasının tetkiki sırasında maznunlardan Mustafa Naili Küçükaka'nın teşrii masuniyeti haiz olduğu anlaşılması üzerine hakkında kanunî takibat yapılması için teşrii masuniyetinin kaldırılması talebini havi 14. VIII. 1943 tarih ve 6- 365/2883 sayılı Başvekâlet tezkeresi ve buna ait evrak Encümenimize havale edilmekle tetkik ve müzakere olundu.

Yapılan tetkikat neticesinde isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27'nci maddelerindeki cürümlerin dışında kaldığı İhzarî Encümenin mazbatasından dahi anlaşılmasıyla Dahili Nizamnamenin 180'nci maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Umumî Heyetin tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

¹⁷⁹ TBMM ZC, Devre: 7, C. 8, s. 42.

Diğer bir mazbata ise, Diyarbakır Mebusu Kemal Şedele'nin dokunulmazlığının kaldırılması ile ilgilidir. Elazığ halkının geçimi için farklı yerlerden getirilen hububatın alım ve sevk işlerinde memuriyet vazifesini ihmal ettiğinden zan altında bulunanlar arasında bulunan Diyarbakır Mebusu seçilen Eski Elazığ Belediye Başkanı Kemal Şedele'nin dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir. Sunulan Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Mazbatasında yapılan incelemeler sonucunda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerindeki suçların dışında kaldığı ve Dâhili Nizamnamenin 180. maddesinin devre sonuna bırakılması kararı alınmıştır.¹⁸⁰ Adı geçen mazbata şöyledir:

Teşkilatı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T. B. M. M.

Teşkilâtı Es. ve Ad.

21. 1. 1944

En. Mü. Mu. Encümen

Esas No. 3/108

Karar No. 9

Yüksek Reisliğe

Elâzığ halkının iaşesi için muhtelif mahallerden satın alınarak getirilen hububatın alım ve sevk işlerinde memuriyet vazifesini suiistimal etmekten zan altında bulunanlar arasında son intihapta Diyarbakır Mebusluğuna seçilen Elâzığ eski Belediye Reisi Kemal Şedele'nin de bulunduğu anlaşıldığından bahiste adı geçen Mebus hakkında takibat icrası için teşriî masuniyetinin kaldırılmasına dair 23. I. 1943 tarih ve 6-584/3344 sayılı Başvekâlet tezkeresi ve buna ait evrak Encümenimize havale edilmekle tetkik ve müzakere olundu.

Yapılan tetkikat neticesinde isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27'nci maddelerindeki cürümlerin dışında kaldığı ihzari encümenin mazbatasından dahi anlaşılmiş olmakla Dahilî Nizamnamenin 180'inci maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin Devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Umumî Heyetin tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Dokunulmazlığın kaldırılması üzerine sunulan bir diğer mazbata ise, İzmir Mebusu Dr. Hüseyin Hulki Çura'nın dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Akhisar sorgu hâkimi Sabri Ayırtman'a suistimal, tehdit ve hakaret etmekten suçlu bulunan İzmir Mebusu Dr. Hüseyin Hulki Cura'nın yapılan tetkikler neticesinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerindeki

¹⁸⁰ TBMM ZC, Devre: 7, C. 8, s. 43.

suçların dışında kaldığı ve Dâhili Nizamnamenin 180. Maddesinin devre sonuna bırakılması kararı alınmıştır.¹⁸¹ Adı geçen mazbata şöyledir:

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T.B.M.M.

Teşkilâtı Es. ve Ad.

En. Mü. Mu. Encümen

Esas No. 3/111

Karar No. 11

Yüksek Reisliğe

Akhisar Sorgu Hâkimi Sabri Ayırtman'a suiistimale, tehdit ve hakaret etmekten suçlu sanılan İzmir Mebusu Dr. Hüseyin Hulki Cura hakkında takibat icrası için teşriî masuniyetinin kaldırılması talebini havi 24. IX. 1943 tarih ve 6/591/3352 sayılı Başvekâlet tezkeresiyle buna ait kâğıtlar Muhtelit Encümenimize havale buyurulmakla tetkik ve müzakere edildi.

Yapılan tetkikat neticesinde isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27'nci maddelerindeki cürümlerin dışında kaldığı İhzarî Encümenin mazbatasından dahi anlaşılmiş olmakla Dahilî Nizamnamenin 180'nci maddesinin ikinci fıkrası mucibince takip ve muhakemesinin devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Umumî Heyetin tasvibine arz olunmak üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Diğer bir mazbata ise, Mardin gümrüğünün kaldırılması üzerine belediyeye ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na verilen eşyayı sattırıp ve dağıtması yüzünden vazifesini suistimalden suçlu bulunan Mardin eski Belediye Başkanı olup son seçimde mebus seçilen Doktor Aziz Uras'ın dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Sunulan Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Mazbatasında yapılan incelemeler sonucunda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerindeki sayılı suçlar dışında kaldığı ve Dâhili Nizamnamenin 180. maddesinin 2. fıkrası gereği devre sonuna bırakılması kararı alınmıştır. Adı geçen mazbata şöyledir:¹⁸²

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümene mazbatası

T.B.M.M.

Teşkilât Es. ve Adliye

22. 6. 1944

¹⁸¹ TBMM ZC, Devre: 7, C. 8, s. 38.

¹⁸² TBMM ZC, Devre: 7, C. 11, s. 169.

Muhtelit Encümen

Esas No. 3/90

Karar No. 1

Yüksek Reisliğe

Mardin Belediye reisliğinde bulunduğu sırada vazifesini suistimalden suçlu sanılan Mardin Mebusu Doktor Aziz Uras'ın teşriî masuniyetinin kaldırılmasına dair Başvekâletten yüksek makamınıza sunulan 3. VIII. 1943 tarihli 6 - 314/2799 sayılı tezkere ile buna bağlı evrakın Encümenimize havale Duyurulması üzerine gönderilen evrak Dâhilî nizamnamenin 178'inci maddesi hükmüne tevfiakan tefrik edilen Encümene tevdi kılınmıştı. Mesele bu Encümende tetkik edildikten ve Doktor Aziz Uras-da dinlendikten sonra yazılan mazbatada gösterildiği üzere isnat olunan suçun Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27'nci maddelerinde sayılı cürümlerin dışında kaldığı anlaşıldığı cihetle Dâhilî nizamnamemizin 180'nci maddesinin 2'nci fıkrası mucibince Aziz Uras hakkında ait olduğu makamca yapılacak muamelenin devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Umumî Heyetin tasvibine arz olunmak üzere bu mazbatamız Yüksek katınıza sunulur.

Diğer bir mazbata ise, Yozgat savcısı Cevdet Birgütay'ı dövmek ve hakaret etmekten suçlu bulunan Malatya milletvekili Kemal Sayın'ın dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Sunulan mazbatada Anayasanın 12. ve 27 maddelerindeki sayılı suçların dışında kaldığı ve içtüzüğün 180. maddesinin 2. fıkrası gereği devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Adı geçen mazbata şöyledir:¹⁸³

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T.B.M.M.

18. 1. 1945

Teş. Esasiye ve Adliye Mu. En.

Esas No. 3/219

Karar No. 5

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Yozgat Cumhuriyet savcısı Bilgütay'ı dövmek ve hakaret etmekten suçlu sanılan Malatya milletvekili Kemal Sayın'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırması için Başbakanlıktan Yüksek Başkanlığınıza sunulan 15 Aralık 1944 ve 4/6144, 6/3308 sayılı yazı ile ilişkileri Encümenimize gönderilmekle özel tüzüğümüzün 178'inci maddesi gereğince komisyonumuz üyeleri arasından ad çekmekle ayrılan ihzari komisyona verilmişti.

¹⁸³ TBMM ZC, Devre: 7, C. 15, s. 47,48.

İhzari komisyonun yaptığı incelemeler sonunda yazmış ve Encümenimizde okunmuş olan mazbatada gösterildiği üzere Kemal Sayın'ın üstüne atılan suçun Anayasanın 12 ve 27'nci maddelerinde gösterilen suçlar dışında kaldığı anlaşılmış olduğundan Kemal Sayın hakkında yapılması istenilen kovalama ve yargılamanın iç tüzüğümüzün 180'inci maddesinin ikinci fıkrasına göre dönem sonuna bırakılmasına karar verildi. Kamutaya arz olunmak üzere Yüksek Başkanlığınıza sunulur.

Diğer bir mazbata ise, ev kirasını artırmak ve hava parasını almak suretiyle Milli Korunma Kanunu hükmünü ihlal ettiği gerekçesiyle Dr. Bahaddin Kökdemir'in dokunulmazlığının kaldırılması üzerinedir. Sunulan mazbatada Anayasanın 12. ve 27 maddelerindeki sayılı suçların dışında kaldığı ve içtüzüğün 180. maddesinin 2. fıkrası gereği devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Adı geçen mazbata şöyledir:¹⁸⁴

Teşkilâtı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

T. B. M. M.

18. 1. 1945

Teş. Esasiye ve Adliye

Muhtelit Encümeni

Esas No. 3/220

Karar No. 6

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Millî Korunma Kanununun 30'uncu ve 56'ncı maddeleri hükümlerini bozmakla suçlu sanılan Sinop Milletvekili Dr. Bahaddin Kökdemir'in Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması için Başbakanlıktan Yüksek Başkanlığınıza sunulan 15 Aralık 1944 tarih ve 4/6145, 6/3307 sayılı yazı ile ilişkileri Encümenimize gönderilmekle Özel Tüzüğümüzün 178'inci maddesi gereğince Encümenimiz üyeleri arasından ad çekme ile ayrılan İhzari Komisyona verilmişti.

İhzari Komisyonun yaptığı incelemeler sonunda yazmış ve Encümenimizde okunmuş olan mazbatada gösterildiği üzere Dr. Bahaddin Kökdemir'in üstüne atılan suçun Anayasanın 12 ve 27'nci maddelerinde gösterilen suçlar dışında kaldığı anlaşılmış olduğundan Dr. Bahaddin Kökdemir hakkında yapılması istenilen kovalama ve yargılamanın İç tüzüğümüzün 180'inci maddesinin ikinci fıkrasına göre dönem sonuna bırakılmasına karar verildi.

Kamutaya arz olunmak üzere Yüksek Başkanlığınıza sunulur.

¹⁸⁴ TBMM ZC, Devre: 7, C. 15, s. 48,49.

Mustafa Bey, Afyon Karahisar mebusu Berç Türker'in içtüzüğün Bütçe Kanunundaki giderin artırılması ve gelirlerin artırılması için verilen yedi günlük sürenin fazla görerek üç gün içinde yapılmasını teklif etmesi üzerine yayınlanan Anayasa Komisyon'unda yer almış ve teklif reddedilmiştir. Adı geçen Anayasa Komisyonu raporu şöyledir:¹⁸⁵

Anayasa Komisyonu Raporu

T.B.M.M

Anayasa Komisyonu

29. 11. 1945

Esas No. 2/81

Karar No. 2

Malî yıl başlangıcının Ocak ayının birinci gününe alınmış olduğuna ve Meclisin de Kasım Ayının birinde toplanacağına göre Bütçenin incelemelerine iki ay kalmış olacağından ve Bütçe Kanunundaki giderin artırılmasını veya gelirin eksiltilmesini gerektiren değişiklikler veya eklemelerin yapılmasını teklif için içtüzüğümüzün 127'nci maddesinde bırakılan yedi günlük sürenin de fazla görüldüğünden babsile böyle bir teklif vukuunda Bütçe incelemelerine biraz olsun vakit kazandırmış olmak üzere bu yedi günün üç güne indirilmesine dair Afyon Milletvekili Berç Türker tarafından Yüksek Başkanlığınıza sunulan teklif önergesi Komisyonumuza havale edilmekle aramızda görüşüldü.

Bütçe Kanuniyle ilişkili olan giderin artırılmasını ve gelirin eksiltilmesini gerektiren değişiklikler veya ekleme maddeleri için teklifte bulunmak, kanun tasarısı üzerinde derinden incelemeler yapılmasına bağlı olup Genel bütçemizi kapsamakta olan büyük bir kanun tasarısını ise öyle üç günde incelemeye imkân olmayacağına göre Afyon Milletvekili Berç Türker tarafından yukarıda yazılan maddenin birinci fıkrasının değiştirilmesine dair olan teklifin yerinde olmadığına Komisyonumuz oy birliğiyle karar verilmiştir. Kamutaya arz olunmak üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Dr. Mustafa Bey'in dokunulmazlığın kaldırılması dışında çeşitli kanun maddeleri üzerine verilen takrirlere karşı da Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Mazbatasında yer almıştır. Bunlardan biri Mardin mebusu Edip Ergin'in kanun maddelerindeki matlapların (başlık) kanun metninden sayılmadığının ve metinden sayılmayan bu matlapların Resmi Gazetede kanun metniyle birlikte neşredilmeyeceğinin karara bağlanması hakkındaki takrire karşı düzenlenen Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Mazbatasıdır. Mazbatada metinden sayılmayan haşiyelerin (dipnot) kanun metninden sayılmalarına bir engel olmadığı haşiyeye notlarının kanun maddesiyle birlikte Resmi Gazete'de kanun metninde birlikte verilmesinin bir engel değil, bilakis kolaylık sağlaması bakımından faydalı

¹⁸⁵ TBMM ZC, Devre: 7, C. 20, s. 4.

olacağı gerekçesiyle kanun metninde birlikte verilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁶ Adı geçen Teşkilatı Esasiye Mazbatası aşağıdaki gibidir:

Teşkilatı Esasiye Encümeni mazbatası

T.B.M.M.

Teşkilatı Esasiye Encümeni

21. 1. 1944

Esas No. 4/11

Karar No. 2

Yüksek Reisliğe

Kanun maddelerinin başlarına konulan (marjinal) haşiyelerin Umumî Heyette kanunlarla birlikte okunup okunmayacağı ve okunduğu takdirde kanun metninden sayılıp sayılmayacağı ve sayılmayacak ise Resmî Gazetede kanun metni ile birlikte neşredilmemesinin numara altında karara bağlanması talebini havi Mardin Mebusu Edip Ergin tarafından Yüksek Reisliğe takdim edilen tahrir Encümenimize havale Duyurulmakla keyfiyet, tahrir sahibi de hazır olduğu halde müzakere edildi.

Umumî Heyette müzakere edilen kanun teklif ve lâyhalarının başlığıyla fasıl unvanlarının ve madde kenarlarına not halinde konulmakta olan haşiyelerin bazen okunmakta ve bazen da okunmamakta olmasına mebni bu hususun katı ve esaslı bir şekilde konulması intizam ve istikrar bakımından muvafık görülmüştür.

Kanunların ruhu esasen maddelerde münderiç hüküm ve ifadelerle tayin ve tavzih edilmekte ve tatbikatın da o maddeler mazmununa göre yapılmakta olduğu cihetle kanunların sırf mahiyetlerini gösterir surette yazılan başlıkları ve alâkadarlara kolaylık temini maksadıyla derce edilen fasıl unvanlarını ve maddelerin kısaca birer hulâsası şeklinde olarak kenarlarına konulan haşiyeler notlarını da kanun hükümlerini aynen ihtiva ve ifade ediyor gibi telâkki etmek doğru olmayacağından ve bu şeklin kabulü halinde tatbikatta bir takım karışıklıklar vukuu melhuz bulunduğundan bunların kanun metninden sayılmalarına mahal olmadığına;

Şu kadar ki, bunların kanun hükümlerine intikab etmesindeki lüzum derkâr olduğu cihetle bu hususta bir aykırılık vukua gelmemesini temin için kanunların müzakeresi esnasında başlıklar ve fasıl unvanları ile madde kenarlarındaki haşiyeler notlarının dahi okunmasına;

Haşiyeler notlarının kanun maddeleriyle birlikte Resmî Gazetede neşredilip edilmemesi noktasına gelince: Bunların Umumî Heyette okunmuş olacağına göre, Resmî Gazetede aynen

¹⁸⁶ TBMM ZC, Devre 7, C. 7, s. 45.

neşredilmesinde bir mahzur değil, bilâkis alâkadarlara temin edeceği kolaylık bakımından faydalı olacağı cihetle bu haşiyelerin de, kânun metninden addedilmemek üzere, kanunlarla birlikte neşrinde devam edilmesine ittifakla karar verildi. Heyeti Umumiyyeye arz olunmak üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

1.10.2. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Birlikte Verdiği Teklif

Mustafa Bey ve arkadaşları Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun 15. Maddesinde yazılı kimselerden* ve vazifelerini başarı ile yerine getirenlere yüz lirayı geçmemek üzere ikramiye verilmesini ve bu maddenin Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun 52. Maddesinden* sonra lahiyaya ilavesini teklif etmişlerdir.¹⁸⁷ Bunun üzerine söz alan Zonguldak Milletvekili Şevket Devrin, yüz yirmi arkadaşın bu teklifini çok isabetli olduğunu söyleyerek, eğer böyle bir şey reddedilirse kanunun bir tarafının aksak kalacağını söylemiştir. Teklif aynı gün kabul edilmiştir.¹⁸⁸

1.11. TBMM'nin Sekizinci Dönemi (1946-1950)

1946 seçimleri ile Türkiye'de çok partili seçimler dönemine geçilmiştir. İlk önce 18 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ'ın önderliğinde Milli Kalkınma Partisi kurulmuş, bunu 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar başkanlığında Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan tarafından kurulan Demokrat Parti izlemiştir. Demokrat Parti'ni kurulması ile birlikte meclis içinde CHP karşısında bir muhalefet belirmiş, TBMM içindeki tek parti dönemi sona ermiştir. CHP çok partili hayata geçildikten sonra normal olarak 1947 yılında yapılması gereken seçimleri öne almıştır. TBMM 10 Haziran 1946 tarihli oturumunda milletvekili seçimlerinin 1947 yılından 21 Temmuz 1946 tarihine alınması teklif kabul edilmiştir.¹⁸⁹ 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimler Osmanlıdan bu yana ilk ve tek dereceli seçimlerdir. 1946 seçimleri öncesi seçim kanunu değiştirilmiş, 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı kanunla tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. Bu sistem liste usulü çoğunluk ilkesine dayanmaktadır. Seçmen ve seçilme yaşları eskiyle aynıdır. Seçim sistemi açık oy, kapalı sayımı esas almaktadır. 1946 seçiminde CHP 390, DP 65, bağımsız

*MADDE 15. — Mahsul beyannameleri: A) Şehir ve kasabalarda belediye reisi veya tevkil edeceği zat ve belediye encümenince belediye Meclisi azaları arasından seçilecek üç zat ile birlik mümessili; B) Köylerde muhtar ve ihtiyar meclisi; C) Çiftliklerde birliğin mümessili; taraflarından hazırlanır. Beyannamelere her mükellefin elde edeceği miktar dercolunarak yekûn itibariyle birliğin mahsul miktarı tesbit olunur. Mükelleflerden her biri beyannamenin kendisine ait kısmının hizasına imza veya işaretini koyar ve varsa itirazını kaydeder. Mahsul beyannameleri birlik mümessilleri tarafından tahmin komisyonuna makbuz mukabilinde tevdi olunur.

*MADDE 52.— Bu kanuna göre vazife alanlardan kontrol ve tahmin işlerinde çalışanlara ücret ve yevmiyelerinden maada vazife sebebiyle ihtiyar ettikleri hakikî yol masrafları da verilir.

¹⁸⁷ TBMM ZC, Devre: 7, C. 9, İ: 1, s. 269, 270.

¹⁸⁸ TBMM ZC, Devre: 7, C. 9, İ: 1, s. 272.

¹⁸⁹ Olgun, a.g.m., s. 21.

adaylarda 7 milletvekillik kazanmıştır.¹⁹⁰ Bu dönemde Çorum ilini 9 milletvekili temsil etmiştir. Bu kişilerden biri de Mustafa Elvan Cantekin'dir.

1.11.1. Mustafa Elvan Bey'in VIII. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri (1946-1950)

Dr. Mustafa Bey, VIII. Dönem 590 oyla 5 Ağustos 1946 'da meclise katılmış, bu dönemde birçok komisyonda yer almıştır. 343 oyla 12 Ağustos 1946'da TBMM Anayasa Komisyonu üyeliğine seçilmiştir.¹⁹¹ 297 oyla 11 Kasım 1946'da aynı üyeliğe,¹⁹² 306 oyla 5 Kasım 1947 tarihinde Meclis Kitaplığı Komisyonu Üyeliğine,¹⁹³ 245 oyla 7 Kasım 1949 tarihinde ise Sayıştay Komisyonu Üyeliğine seçilmiştir.¹⁹⁴ Bu dönemde ayrıca 345 oyla Adalet Komisyonu'na seçilmiştir.¹⁹⁵ VIII. Dönem Recep Peker Hükümetine verilen güvenoyunda kabul edenler yönünde¹⁹⁶ aynı zamanda II. Hasan Saka Hükümetine verilen oylamada kabul edenler yönünde oy kullanmıştır.¹⁹⁷ Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Filipin Cumhuriyeti Hükümeti arasında Washington'da imzalanan Dostluk Antlaşması'nın onaylanması hakkında kanunun kabulü,¹⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Cumhuriyeti Hükümeti arasında Hava Ulaştırmasına Dair Anlaşmasının onaylanması hakkındaki kanunun kabulü yönünde oy kullanmıştır.¹⁹⁹

Mustafa Bey, bu dönem hasta olduğu için 8 Ağustos 1947 tarihinden itibaren iki ay,²⁰⁰ 19 Kasım 1948 tarihinden itibaren iki ay,²⁰¹ 1 Nisan 1949 tarihinden itibaren bir ay izinli sayılmıştır.²⁰²

1.11.2. Mustafa Elvan Bey'in Arkadaşlarıyla Birlikte Verdiği Teklif

Emekli Sandığı Kanun Tasarısının 12. Maddesinin 2. bendinin J fırcasında yer alan kanunda yararlanılanların yer aldığı harp okulları, fakülte ve yüksekokullarda Türk Silahlı Kuvvetleri

¹⁹⁰ Cezmi Eraslan, "Atatürk'ten sonra Türkiye'nin İç Politikası", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. 2, Ankara 2002, S. 538.

¹⁹¹ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 1, s. 20.

¹⁹² **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 2, s. 10.

¹⁹³ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 7, s. 15.

¹⁹⁴ Mustafa Çuhali, **Türk Parlamento Tarihi**, C. 3, No: 146, Ankara 2012, TBMM Kültür, Sanat Kurulu Yayınları s. 317.

¹⁹⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Devre 8, C. 1, s. 20.

¹⁹⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Devre 8, C. 1, s. 72.

¹⁹⁷ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 12, İ: 3, s. 277, 278.

¹⁹⁸ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 22, İ: 4, s. 197.

¹⁹⁹ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 22, İ: 4, s. 200.

²⁰⁰ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 6, İ: 1, s. 163.

²⁰¹ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 13, İ: 3, s. 225.

²⁰² **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 17, İ: 3, s. 145.

hesabına okuyan ve kendi hesabına okumakta iken askeri öğrenci olanlar ile astsubay meslek yüksekokulları ve astsubaylığa atanmak üzere temel askerlik eğitimine tabi tutulan adayların yararlanılacağı belirtilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Bey ve arkadaşları 12. Maddenin 2. bendinin J fırcasının Milli Savunma Bakanlığı Harp Okulları ve yüksekokullar askeri öğrencileri şeklinde değiştirilmesini teklif etmişlerdir.²⁰³ Mustafa Bey'in de kabul yönünde oy kullandığı Emekli Sandığı Kanunu, 293 oyla kabul edilmiştir.²⁰⁴

²⁰³ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 18, İ: 3, s.19.

²⁰⁴ **TBMM ZC**, Devre: 8, C. 20, İ: 3, s. 623.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TBMM'İN GÜNDEMİNDE ELE ALINAN MUHTELİF KONULAR HAKKINDA MUSTAFA ELVAN CANTEKİN'İN GÖRÜŞLERİ

2.1. Meclise Yansıyan Sosyal Konular ile İlgili Görüşleri

2.1.1. İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu

Türkiye’de komin idarelerin kurulması fikri adem-i merkeziyet düşüncesi çerçevesinde gelişmiştir. 1913 Babıali Baskını ertesinde yönetime el koyan İttihat ve Terakki birçok alanda olduğu gibi idari alanda da reform yapma peşine düşerek Vilayet Özel İdaresi’ni yeniden düzenlemiştir. 1920 yılı başında Osmanlı Meclisi Mebusan’ın son dönem toplantılarına başladığında komün idaresinin kurulması ile ilgili incelemelerde bulunmak üzere Avrupa’ya heyetler gönderilmiştir. TBMM Hükümeti’nde Dahiliye Vekaleti adına “İdare-i Kura ve Nevahi Kanun” lahiyasını tanıtan Müsteşar Hamit Bey heyette bulunmuştur. I. Meclis komün idaresini ülkenin kurtuluşunu sağlayacak mucizevi bir formül olarak görmüştür. Dâhiliye Encümeni tarafından düzenlenen lahiya 22 Eylül 1921 tarihinde mecliste görüşülmeye başlamıştır.²⁰⁵

İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu lahiyası ve Dahiliye Encümeni Mazbatası 24 Eylül 1921 tarihli oturumda görüşüldüğünde ilk sözü Dahiliye Müsteşarı Hamit Bey almış, hükümetin her köyün bir komününün olması görüşünü kabul ettiğini söylemiştir. Hükümetin bu teşkilatın yavaş yavaş uygulamasını talep ettiğini Encümenin ise bunun her tarafta aynı zamanda mümkün olduğunu savunduğunu açıklamıştır. Ancak kendisi memlekette bunun henüz uygulanamayacağı yerler olduğu ifade etmiştir.²⁰⁶ Daha sonra bu kanun aleyhinde ve lehinde olmak üzere birçok mebus görüşlerini belirtmiştir. Meclisin 23 Mart 1922 tarihli oturumun ikinci celsesi açıldığında kanununun 53. maddesi okunmuş ve müzakereler başlamıştır. 53. madde şöyledir:

“Madde 53.- Nahiye vezai fi meyanında tadolunan hususat için bedenen mükellefiyet etmiyenler mukarrer olan eyyamı mesailin adedine göre yevmiye ifa eylemekle mükellef tutulur.

²⁰⁵ Rıdvan Akın, “1920’ler Anadolu’sunda Yerel Demokrasi Girişimi: İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu Lahiyası”, **Toplumsal Tarih**, S. 32, 1996, s. 32.

²⁰⁶ Sezen Sevensil, **Edirne Milletvekili Mehmet Şeref Aykut ve Birinci TBMM’deki Faaliyetleri**, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2016, s. 133.

Yemiye'nin miktarı nahiye sūrasınca takdir olunur. İşbu bedelat hangi husus için istifa edilmiş ise münhasıran o hususa saf olunur Her mükellef kazma, kürek ve balta gibi alatı birlikte getirir.²⁰⁷

Mustafa Bey, 53. maddenin okunması üzerine söz alarak, 18- 60 yaş arasındaki erkek nüfusun yol yükümlüsü olarak belirlendiği bu yükümlülerin yol vergisi ödeyemedikleri takdirde yol yapımında bedenen çalışmasını öngören Mükellefiyet-i Bedeniye Kanunu'na göre kıstasın ücret olarak belirlenirse az veya daha fazla bulunabileceğini ve para miktarı az olursa bir şey toplanamayacağını, bu yüzden para yerine bedenen çalışarak, hem iş görüleceğini hem de istenilen şeyin daha mükemmel olacağını söylemiştir.²⁰⁸

Lahiyanın Mecliste görüşülmesi 22 Ocak 1923'e kadar devam etmiştir. Nahiyelere geniş özerklik veren bu kanun lahiyasının görüşmeleri sırasında nahiyelerle doğrudan ilgili görünmeyen pek çok konu mebuslar tarafından tartışılmıştır. Uzunca bir süre mecliste görüşmeleri devam eden Nahiye Kanunu yasalaşmamıştır. 19 Kasım 1924 tarihinde bu yasa gündemden çıkmıştır.²⁰⁹

2.1.2. Ebniye Nizamnamesi

Osmanlılarda Tanzimat dönemine kadar imar ilerinde genelde, Selçuklulara uzanan gelenekler hakim olsa da Bizanslıların bazı kavramlar alınıp kendi kanunları oluştursalar da, mahkemelerde gelenek gibi yazılı olmayan kanunlara da başvurulmuştur. Arazi ve arsa düzenlemesi olarak Osmanlı döneminde ilk yürürlüğe giren kanun 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi (Yollar ve Yapılar Tüzüğü) olmuştur.²¹⁰

Cumhuriyet döneminde ise, Osmanlıların ilk imar kanunu olan 1882 tarihli Ebniye Kanunu uygulanmıştır. Bu Kanun modern şehircilik ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir.²¹¹ Bu kanunda yangın yerlerin yeniden düzenlenmesi, yolların genişletilmesi, yeni kurulacak mahallelerin nasıl yapılacağı ile ilgili başlıklara yer verilmiştir.²¹² Türkiye'de ilk şehir düzenlemesi ise ilk kez 1928'de başkent Ankara hakkındaki 1351 sayılı kanunla yapılmıştır.²¹³

²⁰⁷ TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, Ankara 1959, s. 313.

²⁰⁸ TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, s. 315, 316.

²⁰⁹ Nizam Önen, Cenk Reyhan, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ülke Yönetimi, Halkçılık Beyannamesi Teşkilat-ı Esasiye ve Yasalaşmayan Kanun Tasarıları", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 42, S. 4, s. 14-15,17; Sevengil, a.g.t., s. 137.

²¹⁰ İrfan Çakmak, *İmar Kanunu'nda Arazi ve Arsa Düzenlemesi Uygulamasının Yargısal Denetimi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s. 3.

²¹¹ Ruşen Keleş, *Şehirciliğin Kurumsal Temelleri*, Ankara 1972, s. 166; Canbulut Şaşmaz, *İmar Mevzuatına Aykırı Yapı Kavramı ve Denetimi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 8.

²¹² Yeşim Altın, *İstanbul Metropolitan Alanında İmar Planı Değişiklikleri İle İlgili Bir Analiz*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 512.

²¹³ Çakmak, a.g.t., s. 5

Meclisin 31 Aralık 1923 tarihli oturumunda 1882 senesi Ebniye Kanunu'nun 16. maddesinin tadili hakkındaki kanun lahiyası ve Dahiliye Encümeni teklifi görüşülmüş, müzakerelere başlanmıştır.

Kanunun 16. maddesinin görüşülmesinde ilk sözü Mustafa Bey almıştır. Dahiliye Encümeni teklifinde yer alan büyük bir arsanın talep olunursa parçalara bölünmesi hususunda açıklama yapılmasını, bundan maksadın ne olduğu, eğer olmazsa ne olacağı hususuna açıklık getirilmesini istemiştir. İkinci bir husus olarak ise, Dahiliye Encümeni Mazbatasında yer alan “*sınır haritası ile ayrılması istenen arazinin, eşyükselti eğrili bir haritanın düzenlenerek belediyeye verilmesi*”ni eleştirmiştir. Bu haritayı çizecek birini devletin bulamazken, halkın nasıl bulacağını vurgulamış, ülkenin zaten bir mesken buhranı içinde olduğunu, sağlığa zararlı veya gelişigüzel yapılanmasına taraftar olmadığını ve bunun için de gerekli olan harita ve diğer şeylerin belediyelerden istenmesi gerektiğini savunmuştur. Üçüncü eleştirdiği nokta ise, bu işlem için altı ay süre verilmesi meselesidir. Altı ayda ev yaptıracak kişinin kış gelince bu işi bırakacağını hatırlatmış, bu durumun düzenlenmesi gerektiğini söylemiştir.²¹⁴ Kaldırım ve lağım meselesinin de memleket için büyük bir sorun teşkil ettiğini hatırlatan Mustafa Bey, kaldırım ve lağım masraflarının evi yaptırandan değil, belediye tarafından karşılanması gerektiğini belediyenin buna mecbur olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Bey maddenin İktisat Encümenliğine havale edilmesi için bir teklif vermiş, teklif kabul edilerek encüme gönderilmiştir.²¹⁵

2.1.3. Men-i Müskirat Kanunu

Men-i Müskirat Kanunu Türkiye’de içki kullanımını yasaklamak adına Birinci Büyük Millet Meclisi tarafından yürürlüğe konulan ve mecliste hararetli tartışmaların vuku bulmasına yol açan bir hukuki metindir. Dönem Amerikası’nın 1919 yılında alkollü içeceklere getirdiği kısıtlamanın Men-i Müskirat Kanunu’nun Meclis’te önerilmesinde ve kabulünde muhtemel bir etkisi olmuştur. Zira daha önce Osmanlı padişahlarının alkollü içeceklere bilhassa da şaraba yönelik birtakım kısıtlamalar getirdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu yasaklama geleneğinin eski dönem Türkiye’sine dayandığı söylenebilse de; Kurtuluş Savaşı’nın en yoğun biçimde devam ettiği bir dönem Millet Meclisi’nde bu kanunun tartışılıyor olması dikkat çekicidir.²¹⁶

Men-i Müskirat Kanunu, TBMM’nin açılmasından beş gün sonra 28 Nisan 1920’de muhafazakâr yapısıyla dikkat çeken, daha sonra muhalefetin önemli simalarından olacak Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey tarafından verilmiştir. Ali Şükrü Bey şu maddeleri içeren lahiya sunmuştur:

²¹⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1958, s. 595.

²¹⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1958, s. 597.

²¹⁶ Cem Doğan, “Osmanlı Men-i Müskirat Cemiyeti ve Men-i Müskirat Kanunu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 26, 2013, s. 174, 175.

1. Osmanlı Devleti'nde her türlü içkinin imali, ithali, satışı ve kullanımı yasaktır.
2. Alkollü ürün imal, ithal eden ve satanlar yakalandıklarında, içkilerine el konular, kıyye başına elli lira para cezasına çarptırılırlar.
3. İçki içenler ağır cezaya ya da elli lirayla iki yüz elli lira arasında para cezasına mahkûm edilirler.
4. Kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber mevcut içkiler müsadere edilerek imha edilir.
5. Kanun yayınlanmasıyla yürürlüğe girer.
6. Kanunun yürütülmesinden bütün mülkiye memurları adliye ve nizamiye mahkemeleri sorumludur.²¹⁷

Trabzon mebusu olan Ali Şükrü Bey tarafından verilen kanun teklifi uzun ve hararetili tartışmalardan sonra ancak 22 Mart 1926 tarihli ve 790 sayılı kanunla kabul edilmiştir.²¹⁸

Meclisin 19 Aralık 1920 tarihli oturumunda Men-i Müskirat Kanunu'na göre mahkûm edilen Mehmedoğlu Hamdi, Ahmedoğlu Abdül, Edhemoğlu Haşim, Samsun'dan Mehmet Emin Efendi ve İtalya Devleti tebaasından Markoni Oktavya ve Mudurnulu Hakkı ve Hacı Osman haklarında verilen hükümlere dair Başvekâlet tezkeresi ve Adliye Encümeni Mazbatası müzakere edilmiştir.²¹⁹

Söke Bidayet Mahkemesi 16 Temmuz 1923'te İtalyan vatandaşı Markoni Oktavya'ya Canik Bidayet Mahkemesi 3 Nisan 1923'te Samsun'un Şeküroğlu Caddesinde Bonmarse Mağaza Müdürü Mehmet Emin Bey'le bir şişe içinde yarım kıyya rakı naklettikleri iddiasıyla 50 lira para cezası, vermedikleri takdirde kanunda bir kıyyenin altında içki taşımaya dair ibarenin bulunmaması nedeniyle adli hata yapıldığı ifade edilmiş ve şahısların affi istenmiştir. Adliye Encümeni 21 Kasım 1923'te hazırladığı mazbatasıyla teklifi uygun bulmuştur.²²⁰

Bunun üzerine söz alan Konya mebusu Musa Kazım Bey, Adliye Encümeninin Mazbatasında Men-i Müskirat Kanunu'nun tefsir makamı gibi davrandığını söylemiştir. Dersim mebusu Feridun Fikri Bey ise, Encümenliğin sadece içtihadı ortaya koyduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Men-i Müskirat Kanunu'na göre bir kıyyenin altındaki içkiye ceza verilemeyeceğini belirtmiştir. Feridun Fikri Bey'de sonra söz alan Mustafa Bey, her akşam evine yarım kıyye içki götüren birine nasıl muamele yapılacağını sormuştur. Mustafa Bey'in sorduğu soruya karşılık söz alan Adliye Vekili Seyit Bey, bir kıyyenin altındaki içkinin suç sayılmayacağını belirtmiştir.²²¹ Karahisar mebusu Ali Süruri Bey ise, Men-i Müskirat Kanunu'nun içki yasağı getirdiğini eğer bir kıyyenin altındaki

²¹⁷ Uğur Üçüncü, **Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi Men- i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları**, Konya 2011, s. 19.

²¹⁸ Onur Karahanoğulları, **Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu)**, Ankara 2007, s. 5.

²¹⁹ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 4, İ: 1, s. 299.

²²⁰ Üçüncü, a.g.e., s. 172.

²²¹ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 4, İ: 1, s. 304, 305.

içkiye ceza verilmezse kanunun zarar göreceğini söylemiştir.²²² Neticede yapılan oylama sonucunda Adliye Encümeni Mazbatası kabul edilmiştir.²²³

2.1.4. Askeri Tekaüd ve İstifa Kanunu

Meclisin 14 Kasım 1923 tarihli oturumunda İstanbul mebusu Ali Rıza Bey'in Tekaüd ve İstifa Kanunu'nun 50. maddesine ekleme yapılması doğrultusunda verdiği teklif ve Müdafaa-i Milliye Mazbatası görüşülmüştür.²²⁴ Kanunun 50. maddesi şöyledir:

Madde 50.- Gerek mekabiti askeriyede tahsil ile ve gerek gönüllü olarak veya kur'a ile dahili sülki askeri olup da zabıt masbedilen berri ve bahri zabitan ile etıbbı ve rütbei askeriyeyi hizmette bulunan memurun ve mensubini askeriye, duhullerinden itibaren on beş sene hizmeti askeriyelerini ifadan sonra istifa edebilirler. İstifa müddeti muayyen olan on beş seneden evvel istifa etmek isteyen zabitanın mektepte buldukları müddetçe Devletçe ihtiyar ve sarf olunan masarifi tamamen bittesviye ihtiyat zabıtlığına nakil suretiyle istifanmeleri kabul olunur.²²⁵

Müdafaa-i Milliye Encümeninden gelen mazbata ise; Askeri tıp okulundan çıkan ve orduya giren kişilerin on beş sene geçmeden istifa edemeyeceğini ve bu kişilerin okulda ve stajda geçirdikleri zamanın istifa müddetinin hesabına etki etmeyeceği yazılmıştır. Ayrıca tıp okulundan mezun kişilerin birinci dereceden olanların staj süresinin dört sene, ikinci dereceden olanların ise iki sene olacağı, hükümet adına Avrupa'da bulunanların istifa sürelerini doldursalar bile ayrıca döndükten sonra beş sene orduda hizmet etmedikçe istifalarının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.²²⁶

Mazbata okunduktan sonra söz alan Mustafa Bey, askeriyeye alakası olan ve daha doğrusu memleketle alakası olan bu kanunun hiç olmazsa Sıhhiye Encümenliğine gönderilmesi gerektiğini söylemiştir. Mecliste “*doğru, doğru*” sesleri yükselmiştir. Mustafa Bey'in teklifi yapılan oylama sonu kabul edilmiştir.²²⁷

Mustafa Bey'in isteği üzerine Askeri Tekaüd ve İstifa Kanunu'nun Sıhhiye Vekaleti'ne gönderilmesi neticesinde bu kanun meclisin 21 Kasım 1923 tarihli oturumunda tekrar gündeme gelmiştir. 21 Kasım 1923 tarihli oturum Sıhhiye Encümeni Mazbatasının okunmasıyla başlamıştır.

²²² TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, s. 306.

²²³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, s. 311.

²²⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 393.

²²⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 395.

²²⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 397.

²²⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 498.

Sihhiye Encümeninden gelen mazbatada; Müdafaai Milliye Encümeni Mazbatasında belirtilen okul ve stajda geçirilen sürenin istifa süresine eklenmesini kabul etmediği yazılmıştır. Ayrıca işin erbabı kişiler için belirlenen emeklilik müddetinin uygun bulunmayıp kaldırılması talep edilmiştir.²²⁸

Mazbata okunduktan sonra Kozan mebusu Ali Saib Bey, böyle gayet makul bir kanun yapıldığı ve beş sene masrafı hükümet tarafından karşılandığı halde bu sene fakülteye yalnız yedi kişinin girdiğini söylemiştir. Ayrıca makul bir kanunla yedi kişi girerse gelecek sene okula bir tek kişinin bile giremeyeceğini, böylece ordunun tamamen askeri doktoru kaybetmiş olacağını vurgulamıştır. Meclisten “doğru” sesleri yükselmiştir. Ordunun ne kadar doktora ihtiyacı var ise memleketin de o kadar doktora ihtiyacı olduğunu söyleyen Ali Saib Bey, memleketin hiçbir yerinde doktor olmadığını da vurgulamış, Mekteb-i Mülkiye için üç sene hizmet kabul edilirken bunda on senenin neden kabul edilmediğini bir türlü anlayamadığını ifade etmiştir.²²⁹

Ali Saib Bey’den sonra söz alan Mustafa Bey ise, encümene havale edilen mazbatayı müzakere ettiklerini, encümenin Müdafaai Milliye Vekâleti gibi istifa sürelerinin yine on beş sene kabul ettiğini ancak staj müddetinin bu süreye dahil edildiğini söylemiştir. Ayrıca işin erbabı kişiler için belirlenen süreyi kaldırdıklarını da sözlerine eklemiştir. Kanunda yer alan stajla asistanlık müddetinin ise tespit etmediklerini çünkü tıp mektebinden başka hukuk mektebi, mühendis mektebi gibi mekteplerinde bulunduğu için bu maddeyi çıkardıklarını ifade etmiştir. İstifanın şekli meselesinde ise, “*ordunun para veriyorum, sonra para alıyorum değil, para veriyorum, seni yetiştiriyorum ve senden hizmet bekliyorum*” dediğini bu suretle ordu kendisinden hizmet beklediği bir zamanda herhangi bir askeri doktoru parasını vermek suretiyle istifasını talep ettiğini ve ordunun sağlık ihtiyacını bugün onların istifası ile temin edemeyecek bir vaziyete düşerse acaba para vermek suretiyle istifası kabul edilir mi? Şeklinde düşündüklerini söylemiştir. Bu sebeple şu maddenin “*Binaenaleyh ordunun selameti sıhhiyesi namına ve muvakkaten bu kanunun kabul edilmesi memleketin menafî adliyesiyle tamamen kabili telifir*” kabulünü istemiştir.²³⁰

Eskişehir mebusu Arif Bey ise, bu kanunun manasının hakiki bir şekilde anlaşılabilmesi için eskiden doktorun nasıl yetiştiğine bakılması gerektiğini, önceleri yapılan bu kanunun 50. maddesinin on beş sene önce yapıldığını şimdiye kadar yapılan savaşlar neticesiyle de düzenlenemediğini çünkü savaşta istifanın olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Sihhiye Encümeninin teklifi kabul edildiği takdirde; “*memleketin duhullerinden itibaren*” yerine “*orduya duhullerinden itibaren*” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini böyle bir düzeltme yapılmazsa bir doktorun mektepten

²²⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 498, 499.

²²⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 499.

²³⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 500, 501.

çıkıp stajını yapacağını ardından asistan olup Avrupa'ya gideceğini sonrada ordudan çıkacağını belirtmiştir. Meclisten “*hayır*” sesleri yükselmiştir.²³¹

Saruhan Mebusu Reşat Bey, seferberliğin bittiğini ancak seferberliğin kaldırılmasından önce gerek askeri doktorlara ve askerlere çok ihtiyaç olduğunu söylemiştir. İhtiyacın daha çok bir zamanda neden bu kanunun teklif edilmediğini ayrıca seferberlik ilan edilmeden önce birçok askerin istifasının kabul edildiği zamanda böyle bir teklifin yapılmadığı halde bu sefer neden böyle bir teklifin yapılmasının icap ettiğini sormuştur.²³²

Mustafa Bey, Kozan mebusu Ali Saib Bey'in Mekteb-i Mülkiye için geçen gün bir kanun çıkarıldığını, onda üç sene hizmet kabul edilirken niçin bunda on senenin kabul edilmediği sorusuna yanıt olarak Mekteb-i Mülkiye ile Mekteb-i Tıbbiyei Askeriye arasında tahsil müddeti farkı olduğunu söylemiştir. Mekteb-i Mülkiye'nin doğrudan doğruya üniversiteden Mekteb-i Tıbbiyei Askeriye'nin ise liseden başladığını vurgulamıştır. Saruhan mebusu Reşat Bey'in kanunun neden seferberlik zamanı kabul edilmedi sorusuna karşılık olarak Mustafa Bey, seferberlik zamanında askerin istifa edemeyeceğini, seferberlik zamanında istifa kabul edilmediği için de böyle bir kanun teklifine lüzum olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca memleketin hayat ve müdafaası mevzubahis olduğu zaman hapisane kapılarını açtırıp, bütün insanların dışarı çıkmasını sağlayan kişinin Ali Saib Bey olduğunu belirterek, hangi haklar hapisanenin kapılarını açarak insanları dışarı bırakmış ise bugün ordunun da bu yüzden hizmet beklediğini söylemiştir. Mecliste “*bravo*” sesleri yükselmiştir.²³³

Daha sonra müzakere yeterli görülmüş ve Meclis Başkanı, Karesi mebusu Vehbi Bey'in ret takririni oylamaya sunmuş, yapılan oylamayla kabul edilmesi sonucu celseyi tatil etmiştir.²³⁴

2.1.5. Mesai Kanunu

Meclisin 9 Kasım 1925 tarihli oturumunun ikinci celsesinde Mesai Kanunu lahiyası görüşülerek, 17. , 18. ,19. maddelerinin müzakerelerine başlanmıştır. Kanunun 17. ve 18. maddeleri encümeden geldiği şekilde kabul edilmiştir. Ancak Mesai Kanunu'nun “Kadınlar ve Çocuklar” olan 4. faslının 19. maddesi çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Kanun maddesi aynen şöyledir:

²³¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 501.

²³² TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 503.

²³³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 515

²³⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 519.

Dördüncü Fasıl- Kadınlar ve Çocuklar

Madde 19.- 14 yaşını bitirmemiş olan erkek ve kız çocukların aşağıdaki sanatlarda istihdamı memurdur.

1. Debbaglık,
2. Tütün depolarında istifçilik vesaire,
3. Camcılık (Cam fabrikalarında kutuya koyma, sarma işlemleri yani ambalaj ve nakliye hususati bundan müstesnadır.)
4. Çinkoğrafya,
5. Hurufat dökmeçiliği,
6. Kurşun ve mürekkebatından malul her nevi eşya imalatçılığı,
7. Ebniye imalatçılığında mamul her nevi eşya imalatçılığı,
8. Yazmacılık (Yıkama, kurutma, serme gibi işler müstesnadır.)
9. Eski elbise, tamir ve paçavraları işlemek ve neveleri ayırmak,
10. Tuzlacılık,
11. Salhanede çalışmak,
12. Kireç ocaklarında çalışmak,

Kezalık 16 yaşını bitirmemiş olan erkek çocuklar ile aynı yaştaki kadınlar aşağıda zikrolunan sanatlarda işçi sıfatı ile kullanılamazlar;

1. Duvarcılık,
2. Çatı örme, yağmur boruları koymak gibi yapı ve çatı ameleliği etmek,
3. Su yolculuğu,
4. Değirmencilik,
5. Dökümcülük (Yalnız erkek çocuklar için kum ve çamur işleri müstesnadır.)
6. Bir ayakla şakuli çarkları çevirme işleri
7. Ağır makine çevirme
8. Sıhhat ve hayata muzır veya tehlikeli, infilaka müsteit, bayıltıcı, zehirli ve müşteit mayiat ve mevad, bunlara ait nalat ile çalışma.²³⁵

Mustafa Bey, 4. fasılın 19. maddesine istinaden söz alarak, on sekiz yaşından küçük çocukların sayılan sanatlarda çalıştırılmasını eleştirerek bu şekilde yanlış bir yola girildiğini ve henüz erişkin olmayan her türlü tesirden etkilenebilecek çocukların sıhhatlerinin bozulacağını

²³⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 19, İ: 3, Ankara 1977, s. 65, 66.

hatırlatmış, ekonomiden önce sıhhatin dikkate alınması gerektiğini, sağlık olmadan ekonominin olmayacağını savunmuştur. Maddenin Sıhhiye Encümenine havalesini önermiştir.²³⁶

Aydın mebusu Tahsin Bey, bütün okunan maddelerden cereyan eden müzakerelerden de anlaşıldığı üzere, bu kanunun sadece sırf amele ile patronların münasebetini ve mesaisini tayin eden bir kanun olmadığını aynı zamanda sıhhat noktasında temas eden bir kanun olduğunu söylemiştir. Ayrıca, bu kanunun İktisat Encümeni ile ne kadar ilgili ise Sıhhiye Encümeni ile o kadar alakalı olduğunu ve Sıhhiye Encümeninin de bu kanun hakkında fikir beyan etmesi gerektiğini vurgulamıştır.²³⁷

Zonguldak mebusu Ragıp Bey ise, on iki yaşındaki çocukların kendilerine mahsus makineleri olduğunu o yüzden makinelerin başında onların bulunması gerektiğini, on iki yaşındaki çocukların fabrikaya kabul edildikten sonra o fabrikaya girip fabrikada da çalışırken zaman zaman pis paçavraların o çocukların eline geçeceğini belirterek, “*şimdi böyle pis paçavraları işlerken on iki yaşından on dört yaşına kadar olan çocukları fabrikaya sokmayacak mısınız diyeceğiz*” diyerek sözlerini tamamlamıştır.²³⁸

Neticede mecliste yapılan oylama sonucunda maddenin Sıhhiye Encümenine havalesi uygun bulunmuştur.²³⁹

2.1.6. Maden Amelesi Kanunu

Sanayileşmenin özellikle 1930’lardan başlayarak güçlenmesi çalışanların gelecek güvencelerine ilişkin modern ilk düzenlemeleri gündeme getirmiş ve ilk düzenleme 1921 yılında Zonguldak ve çevresindeki kömür madenlerinde görevli işçiler için yapılmıştır. İlk sosyal politika düzenlemeleri ise Büyük Millet Meclisi döneminde 114 sayılı ve 1921 tarihli “Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafi Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun” ile yürürlüğe girmiştir. Kanunun içeriği Amele Birliği Sandığı’nın kurulması, kömür tozlarının satılıp işçiler yararına değerlendirilmesi, Amele Birliği Sandığı’nın işçilere yönelik işlevlerinin artırılması olmuştur.²⁴⁰

²³⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 19, İ: 3, Ankara 1977, s. 67, 68.

²³⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 19, İ: 3, Ankara 1977, s. 68.

²³⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 19, İ: 3, s. 70

²³⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 19, İ: 3, s. 71.

²⁴⁰ Vesile Erdem, **Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Türk Sosyal Güvenlik Sistemindeki Yeri İle İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Kamu Hastanelerinin Yönetime Katkısı**, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 14, 15.

Meclisin 10 Aralık 1919 tarihli oturumunda Mustafa Bey, Maden Amelesi Kanun Lahiyasında yer alan Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Encümeni Mazbatasında yer almıştır. İfade edilen mazbata şöyledir:

Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Encümeni Mazbatası

Ereğli havzai fahmiyesi maden ameleleri hukukuna müteallik kanunun berayı tadil encümenimize havale edilen yedinci maddesi ile Adliye Encümeninin tadilen tanzim eylediği yedinci madde ve bu bapta Heyeti Umumiyede müzakere esnasında verilmiş tadilnameler mütalaa ve tetkik olundu. Adliye Encümeninin tanzim eylediği madde kabul edilmiş ise de erbabı vukuf tabiri vaazın olmadığından, erbabı vukuf ve tabibi resmiden teşekkül edecek ilah tarzında bir fıkra ilavesi tensip ve Heyeti Umumiyece nazarı itibara alınan Kozan Mebusu Doktor Mustafa Bey'in takririndeki hastalık veya mechuriyet dolayısıyla tahtı tedavide bulunan amelelerin ücreti yevmiyesi kemakân verilir tarzındaki teklifi muvafık görülerek yedinci madde tespit edilmiştir Mazbata da geçen 7. madde şöyledir:

Madde 7.- Havzai fahmiyede söyü amelden dolayı kazazede olanlarla vefat edenlerin varisleri veya amele müfettişliği yahut İktisat Vekâleti taraflarından tazminat davası miktarı kaç kuruştan ibaret olursa olsun sulh hâkimleri hakkındaki kanuna tevfikan kabili temyiz olmak üzere rüyet olunur. Tazminat miktarı hakimin veya memur edeceği naibin riyaseti altında tarafeynin intihabedeceği erbabı vukuftan teşekkül edecek heyetin vereceği rapora istinadeder. Kaza vukuu amil veya mültezimlerin suuidaresinden veya fennen ifası lazım gelen husussatın ademiifasından neşet etmiş ise tazminattan maaşta iş bu amil veya mültezimlerden beş yüz liradan beş bin liraya kadar cezayı nakdi alınır. İş başında mecruh olanlara şifayap oluncaya kadar ve hastalananlara hastalığı devam ettiği müddetçe üç ayı tecavüz etmemek üzere nısıf yevmiye itasına maden sahipleri mecburdur.²⁴¹

Mazbatanın okunmasından sonra söz alan Mustafa Bey, tazminat meselesinde tazminat vermemek için kişinin ne kadar zarar gördüğünün tespit edilmesi gerektiğini söyleyerek bunun belirlemek için de orada bir doktor bulunması gerektiğini belirtmiştir. Karahisar mebusu Mehmet Şükrü Bey ise, eğer doktor bulunursa ve rapor vermesi gerekirse yanında bir bilirkişinin de bulunması gerektiğini söylemiştir. Eğer madende bir kaza meydana gelirse bunun nasıl olduğunu ancak bir maden mühendisinin bileceğini vurgulamıştır. O yüzden maden mühendislerinden ve maden amelesinden bir bilirkişi olması gerektiğini ifade etmiştir. Neticede yapılan oylama sonu Sıhhiye Encümeninin teklifi kabul edilmemiştir.²⁴²

²⁴¹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 12, İ: 2, Ankara 1958, s. 172.

²⁴² TBMM ZC, Devre: 1, C. 12, İ: 2, Ankara 1958, s. 174.

2.1.7. Köy Kanunu

Türkiye’de köy idaresinin esasları Cumhuriyet’in ilk yıllarında kabul olunan 18 Mart 1924 tarih ve 442 sayılı kanunla düzenlenmiştir. Köyün tüzel kişiliğine sahip olması, hukuki açıdan mahalli idare birimleri içinde yer alması bu kanun ile mümkün olmuştur. Köylere tüzel kişilik veren ve onları tam anlamıyla mahalli idare üniteleri haline getiren Köy kanunu, büyük beklentilerle yürürlüğe konulmuştur.

Bu kanun sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ihmal edilmiş olan köy ve köylünün süratle kalkınacağına inanılmıştır. Ancak köyler bu kanun ile gerçekleştirilmesi istenen düzeye getirilememiştir. Bu durumun çeşitli sebepler vardır: 442 sayılı kanun köylere tüzel kişilik tanımak suretiyle köy idarelerinin kurulmasına imkân sağlamış, ancak onu izleyen dönemde bu idarenin güçlenmesini sağlayacak tedbirler alınmamıştır. Bu hazırlanan kanun ile köyü kalkındırmanın hukuki yolu gerçekleştirilmiştir. Ancak en az hukuki koşul kadar önemli olan iktisadi koşul üzerinde durulmamıştır.²⁴³ Köy Kanunu ile sağlık açısından köylünün, köy muhtarlarının ve ihtiyar meclisinin yapması gereken işler, zorunlu ve isteğe bağlı olarak gruplanıp ayrıntıları ile açıklanmış, zorunlu olanların yerine getirilmemesi durumunda ceza verileceği belirtilerek yaptırım gücü uygulanmıştır.²⁴⁴

Köy Kanunu’nun birinci fıkrasında; sıtmanın sivrisinek tarafından bulaştırıldığı sivrisineklerin de su birikintisinden çıktığı için, köyün içinde veya etrafında su birikintileri varsa her şeyden önce bunların kurutulması gerektiği yazmaktadır. Mustafa Bey, bu durumda her şeyden önce, su birikintilerinin bulunduğu yerlerin sınırlarının belirlenmesi gerektiğini bu nedenle de “köyün etrafı” ibaresini doğru bulmadığını ifade etmiştir. Köylere ait sınırların tespit edilip sınır dâhilinde olan birikintilerin tamamının kurutulması gerektiği görüşünde olan Mustafa Bey, “köyün etrafı” ifadesinin yerine “köy sınırı dahilinde” denilmesi şeklinde bir önerge vermiştir. Önergesi oylanarak kabul edilmiştir.²⁴⁵

2.1.8. Mübadele İmar ve İskân Kanunu

Milli mücadelenin ardından Yunanlılar, özellikle İzmir, Aydın, Manisa gibi pek çok Batı şehirlerini yakıp yıkmışlar ve oturamaz bir hale getirmişlerdi. Bu yerlerde olan mübadiller için buraların yerleşim yeri olması durumunda imkânsız görünmekteydi. Bu sebeple mübadillerin iskân işi, iki aşamalı olarak yapılacak, yani bir tarafta memleket tamir edilirken diğer taraftan da onların iskân işi gerçekleştirilecekti. Bütün bu yorucu ve ağır işlerin altından kalkmak ise en başta mali bir

²⁴³ Halil Nadaroğlu, **Mahalli İdareler**, İstanbul 2001, s. 243, 244.

²⁴⁴ Bilal Ak, “Türkiye Cumhuriyetinde Sağlık Hizmetleri”, **Türkler**, C. 17, Ankara 2002, s. 422.

²⁴⁵ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 6, İ: 1, s. 303- 304, 306.

güce dayandığından ve Türk Hükümeti de bu mali güce sahip olmadığından az parayla en çok iş yapma yolunu tercih etmiştir. Bu kadroların da tabiidir ki iyi bir teşkilat çatısı altında toplanması gerekmektedir. Bu konuyu ilk dile getiren ise Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey'dir.

Tunalı Hilmi Bey, ilk iş olarak mübadillerin iskânı ve buna dayalı olan işlerle meşgul olmak üzere "Mübadele İmar ve İskân Vekâleti"nin kurulmasını gündeme getirmiştir. 13 Ekim 1923'te Vekâletin kurulmasının ardından önündeki en büyük sorunlardan birisi, gelecek mübadillerin nerelere ve ne şekilde yerleştirilecekleri olmuştur. Mübadele İmar ve İskân Kanununa göre ahali mübadelesine dayanarak göçmenlerden yardıma gereksinimi olduğu belirlenenlerin indirme iskelelerinde ve yollarda yerleştirilmelerinden sonra da yerleştirildikleri yerlerde beslenmelerine iki ay devam edilmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁴⁶

Bunun üzerine söz alan Mustafa Bey, muhacir ve mültecilerin işlerinin iki ay boyunca sağlanmasını, süre açısından az bulduğunu ve iskân edilenlerin bu zaman zarfında üretici duruma geçemeyeceklerini söylemiştir. Gelecek ailelerin çoğunlukla çiftçi olduğunu, bir çiftçinin tarlasını ettikten kaç ay sonra çalışmasından istifa edebileceğinin düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁴⁷

2.1.9. Cuma Tatili

Meclisin 31 Aralık 1923 tarihli oturumunda Mentеше mebusu Şükrü Kaya ve arkadaşlarının Cuma tatili hakkında verdiği teklif ile Gümüşhane mebusu Zeki Bey'in Cuma günleri mağaza ve ticarethanelerin kapalı bulunmasına dair teklifleriyle İktisat ve Adliye Encümeni mazbataları görüşülmüştür.²⁴⁸ Hafta tatili hakkındaki kanunun müzakerelerinde Mustafa Bey'de yer almıştır. Bunlardan biri kanunun 4. maddesine dair sözleridir. 4. madde aynen şöyledir:

Madde 4.- Atide zikrolunan müesseseler yevmi mahsusta hafta tatilinden müstesnadır.

- A) Hastaneler, dispanserler, eczaneler, hamamlar.
- B) Vapur, tramvay, su, elektrik, gaz, telefon şirketleri, kuvvei muharrike müesseseleri, liman, iskele ve istasyon, gümrük ve antropolardaki takmiliye ve nakliye ve hidematı umumiyei belediye, vakıa veya vukuu muhtemel bir kazaya ait tedbiri seria ittihazına muktezi amelihat ile bu amelihatın icrası için zaruri olan alet ve edavatı ihzar edecek müesseseler.

²⁴⁶ Muhammed Sarı, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesinde İmar ve İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2011, s. 26.

²⁴⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 180-184.

²⁴⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 598.

- C) Matbaalar, müzeler, umumi kütüphaneler, umumi bahçeler, tiyatrolar, spor, konferans ve konser salonları, sinemalar, halkı eğlendirmeye mahsus oyun mahalleri ve kulüpler.
- D) Hanlar, oteller, lokantalar, kahvehaneler.
- E) Mütesariülfesat mevaddı istimal ve imal eden ve tatili faaliyeti mamulatının bozulmasını veya tenzili kıymetini mucibolan sanayi müesseseleri.

Şu kadar ki bu gibi müessesatta müstahdem memurin ve amelenin münavebe suretiyle haftada bir gün mezun olmaları mecburisidir.²⁴⁹

İlk sözü alan Ergani mebusu Kazım Vehbi Bey, bakkal dükkânlarının da ilavesini istemiştir. Bunun üzerine söz alan İstanbul mebusu Yusuf Akçura Bey, Kazım Vehbi Bey'in sözlerine karşı çıkararak bunun olamayacağını söylemiştir. Mecliste “*kanunun hükmü kalmaz*” sözleri yükselmiştir.

Mustafa Bey ise, A fıkrasına hastaneler, dispanserler, eczanelerle beraber mikroplu eşyanın etüvden geçirilen yeri olan tephirhanesinde eklenmesini istemiştir. Mustafa Bey'in sözlerinin üzerine İstanbul mebusu Yusuf Akçura Bey, encümen namına kabul ettiklerini söylemiştir. Maddeye “*tebdirhane*” kelimesi eklenerek oylamaya sunulmuştur. Yapılan oylama sonucunda madde bu şekilde kabul edilmiştir.²⁵⁰

2.2. Meclise Yansıyan Ekonomik Konular ile İlgili Görüşleri

2.2.1. Belediye Vergi ve Resimleri Hakkındaki Kanun

Meclisin 17 Şubat 1924 tarihli oturumunda Belediye Vergi ve Resimleri Hakkındaki Kanun Lahiyası ve Dâhiliye Encümeninden gelen maddeler görüşülmüştür. Müzakerelere encümeden gelen 7. maddenin okunması ile başlanmıştır.²⁵¹ 7. madde aynen şöyledir:

Madde 7.- Tenvir edilmiş mahallerde mevcut meskenlerden birinci maddeye alınacak Tanzifat Resminin nısfını tecavüz etmemek üzere Tenvirat Resmi alınır. Akaarlarda işbu Tenvirat Resmi altıncı maddeye göre akaarlardan alınacak resim miktarı alınabilir. Bu vergiler akaaratı resmiye ve vakfiyeye dahi şamildir.

7. maddenin okunmasından sonra ilk sözü Dâhiliye Encümeni namına Karesi mebusu Vehbi Bey almıştır. Vehbi Bey, aydınlatılan mahallelerdeki evlerden alınacak verginin beşinci maddeye göre belediyelerin aydınlatma ve temizlik işlerinden aldığı verginin yarısını geçmeyecek şekilde

²⁴⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 609, 610.

²⁵⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 611.

²⁵¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 46.

alınırken emlak için alınan verginin ise altıncı maddeye göre alınacağını söylemiştir. Karesi Mebusu Vehbi Bey'den sonra söz alan Mustafa Bey, memlekette mesken buhranı olduğunu herkesin ev yaptırmasını isterken encümenin emlak vergisi varken bir de ayrıca vergi alınmasına taraftar olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine söz alan Vehbi Bey, meclisin taraftar olduğunu söylemiştir.²⁵² 7. maddenin müzakeresi yeterli görüldükten sonra madenin oylamasına geçilmiştir. Yapılan oylama sonucu 7. madde aynen kabul edilmiş, 8. maddenin müzakeresine geçilmiştir. 8. madde aynen şöyledir:

Madde 8.- Türkiye ve vilayet haricinden gelerek han, otel, pansiyon ve misafirhane gibi mahallerde ikamet eden yerli ve ecnebi her fertten ikametleri müddetinden yevmiye bu gibi müesseselerde verecekleri ücretin yüzde onu nispetinde belediyeler için bir ikamet vergisi alınır. Bu vergileri mezkûr müesseseyi idare edenler ücretle beraber tahsil ve hafta nihayetinde belediye veznesine teslim etmeye mecburdurlar. Belediyeler istedikleri zaman mezkur müesseselerin hediye hissesine ait hesaplarını teftiş edebilirler, tahsil için bulunanlar ile o mahalde müstahdem memurundan başçavuşuna kadar (başçavuş dahil) bilumum asker ve jandarma efradından bu vergi alınmaz.

İlk sözü alan Karesi mebusu Vehbi Bey, bir memlekete seyahat ve ticaret maksadı ile gelip de üç gün, beş gün, bir ay orada oturan ve o memleketin belediyesinin hizmetinden istifade eden kişilerin orada ücretsiz kalmamaları için onlardan İkamet Vergisi alındığını söylemiştir. Nasıl ki o memlekette oturanlardan emlak vergisinden ve diğer şeylerden vergi veriyorsa ticaret ve seyahat maksadı ile istifa edenlerden de hak ve adalet doğrultusunda vergi alınması gerektiğini vurgulamıştır. Mecliste “doğru” sesleri yükselmiştir. Hükümetin teklifinde “seyahat ve ticaret maksadıyla muvakkaten gelen misafirlerden” vilayet dâhilinde her hangi bir iş için merkeze gelen veya alışveriş için köyden kasabaya gelenlerden de vergi alınacağını hatırlatmıştır. Meclisten “çok tehlikeli” sesleri yükselmiştir. Sözlerine devam eden Vehbi Bey, kendilerinin bu gibi nedenlerle veya akrabayı ziyaret için gelenleri bu durumun dışında tuttuklarını belirtmiştir. Ayrıca memlekette bulunan mesken buhranı nedeniyle otel, han ve pansiyonlarda kalan memurlar ile eğitim için gelen gençleri de vergiden muaf tuttuklarını beyan etmiştir. Ancak bunun haricinde bir vilayetten diğer vilayete giden kişilerin ikametleri müddetince o memleketin belediyesinden istifade edenlerin notere verdikleri paranın yüzde onu nispetinde bir para alınmasını uygun bulduklarını söylemiştir.²⁵³

İzmir mebusu Şükrü Bey söz alarak; bu verginin hem adaletsiz hem de zararlı olduğunu söylemiş, verginin memleketin hudutları içinde kalan Türkiye'nin her kaza ve kasaba merkezinde tatbik edilmek için yapılırken dikkatlerin sadece İstanbul'a çevrilmesini eleştirmiştir. Ayrıca

²⁵² TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 47.

²⁵³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 48, 49.

memlekette geçen bir yolcu veya herhangi bir sınıfa mensup olan bir kimsenin vereceği verginin kendi kudreti neticesinde değil de doğrudan doğruya otele vereceği geceliğin yüzdeliği ile belirlenmesinin zalimce bir şey olduğunu söylemiştir. Otellerde, hanlarda oturanların fakir tabakaya mensup olduğunu ve bunlardan ikamet vergisinin alındığını fakat zenginlerden alınmadığını ifade etmiştir. Otellere giden gelenin listesini tutacak kişiler yokken bu kişilerin ne için ve neden geldiklerinin nasıl belirleneceğini sormuştur.²⁵⁴

İzmir mebusu Şükrü Bey'in sözlerine karşılık söz alan Aydın mebusu Tahsin Bey, bu verginin zalimce bir vergi olmadığını, bu verginin Avrupa'nın bütün memleketlerinde alındığını söylemiştir. Ayrıca her otelde, her pansiyonda bir defter bulunduğunu, kişinin kaç gece kaldığının nereli olduğunun ve ne için geldiğinin kaydının tutulduğunu belirtmiştir. Polisin bu kayıtları aldığını hatta polisin bu kayıtlardan o mahallin tahsil memurununda istifade edebileceğini ifade etmiştir. Bu verginin alınması ile gelen sayısının değişmeyeceğini, ticaret veya gezmek için gelen Avrupalı zenginlerin otele vereceği bir liraya ek on kuruş da vereceği belediye parasından kaçmayacağını vurgulamıştır. Ancak temizlik, nezaket gibi şeyler görmezse gelmeyeceğini ifade ederek o yüzden bunun kadar makul bir verginin olamayacağını söylemiştir. Meclisten "bravo" sesleri yükselmiştir.

Aydın mebusu Tahsin Bey'in sözlerine karşılık olarak söz alan Mustafa Bey, Tahsin Bey'in halkını düşünmediğini söyleyerek Şükrü Bey'i desteklemiştir. Tahsin Bey gibi bu verginin Avrupa'nın bazı mahallerinde alındığını, adının hatta lüks vergisi olduğunu hatırlatmıştır. Memlekete gelen gidenlerin zaten yol masrafına tahammül edemediklerini, nakliye masrafının çok olmasından dolayı bir yerden bir yere giderken çok düşündüklerini ifade etmiştir. "Eğer halk bir taraftan diğer bir tarafa gönderilmeyecekse yani halkın yerinde sayması isteniyorsa böyle vergiler konulsun" diyerek eleştirmiştir. Bu yüzden bu kabul edilecekse "maddeyi senenin muayyen zamanlarında tenezühgah olan mahallerde, lüks otellerde oturanlar yüzde on nispetinde ikamet vergisi verirler" şeklinde düzenlenmesini istemiştir.²⁵⁵

Kayseri mebusu Nuh Naci Bey ise, memleketin birçok ticaret erbabının ve esnafının olduğunu, kimisinin Konya'dan hububatı, kimisinin Ankara'dan tiftik, kimisinin Bursa'dan ipek alıp geldiğini söylemiştir. Bir kişinin Adana'da günlerce otelde kalıp piyasaya bakıp malı almadığı halde bir de nasıl belediye vergisi vereceğini sormuştur. Zaten bu kişinin memlekette vergisini verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca gelenlerden alınacak otel vergisini de eleştirmiştir. Bunun iki şehir

²⁵⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 50.

²⁵⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 51.

arasındaki ticareti zedeleyeceğini vurgulamıştır.²⁵⁶ Mecliste yapılan müzakereler yeterli görüldükten sonra yapılan oylama neticesinde maddenin kaldırılması uygun bulunmuştur.²⁵⁷

Meclisin 18 Şubat 1924 tarihli oturumunda Belediye Vergi ve Resimleri Hakkındaki Kanun Lahiyası ve Dâhiliye Encümeninden gelen maddelerin görüşülmesine devam edilmiştir. Mustafa Bey, 32. maddenin müzakerelerinde yer almıştır. 32. madde şöyledir:

Madde 32.- Belediye hududu dahilinde istihlak olunacak petrolün beher kilosundan yirmi para, benzin vesairenin kilosundan bir bakuranın beher kilosundan iki ve ispiertonun beher kilosundan elli kuruşu tecavüz etmemek üzere Rüsümü İstihlakiye ve belediye depolarında bulunduğu müddetçe petrolün beher sandığından ve diğer mevaddı müştailenin beher yirmi beş kilosundan şehri beş kuruşu geçmemek üzere ardiye alınır. İşbu resmin tayini miktarı belediye meclisine aittir. Ziraat bankaları vasıtasıyla ziraat için celbedilecek işbu mevaddan belediye rüsümü alınmaz. Depolarda kaldığı müddetçe ardiye resmi alınır. (işbu resim duhuliye resminin tatbikine kadar istifa olunacaktır.)

İlk sözü alan Eskişehir mebusu Emin Bey, bu resmi çok fazla bulduğunu, belediyelerin gaz depolarının bulunduğunu ve bunlardan resim alındığını söylemiştir. Ziraat makineleri için getirilecek traktörlerin depolarda kaldığı müddet alınacak kira meselesine karşı çıkararak iptalini talep etmiştir.²⁵⁸ Trabzon mebusu Muhtar Bey ise, baküranın petrol hurdası olduğunu hurdadan 2 kuruş, kendisinden 1 kuruş benzinden de 1 kuruş alındığını söylemiştir. Baküranın kıymeti bilinmeden bir kıymet konduğunu, baküranın adi bir hurda olduğunu belirtmiştir. Eğer baküradan iki kuruş resim alınırsa memlekete hiç girmeyeceğini ve memlekette kullanılamayacağını vurgulamıştır. Trabzon mebusu Muhtar Bey'in sözlerine karşılık Zonguldak mebusu Ragıp Bey söz alarak; baküraya memlekette ihtiyaç olmadığını söylemiştir. Muhtar Bey, bunun üzerine tekrar söz alarak, makinelerde petrol kullanılacağına hurdasının kullanılmasının daha iyi olacağını söylemiştir.²⁵⁹

Mustafa Bey ise, burada birkaç maddenin karıştırıldığını bu maddelerin bir tıbbi kısmının, bir iktisadi kısmının, bir de zevk kısmının olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu maddenin birbirine karıştırılarak ve hepsi kapsamına alınarak vergi alınmasını doğru bulmadığını, burada ispiertonun hekimlikte kullanılan kısmının, sanayide kullanılan kısmının birde zevk için kullanılan kısmının olduğunu vurgulamıştır. Hekimlikte kullanılan ispierto ile zevk için kullanılacak olan ispiertodan aynı paranın alınmasının doğru olmadığını söyleyen Mustafa Bey, hekimlikte vergi alınmamasını,

²⁵⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 51, 52.

²⁵⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 53.

²⁵⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 102.

²⁵⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 103.

sanayide kullanılanlardan az vergi alınmasını, en çok vergi kısmının da zevk için ayrılması gerektiğini belirtmiş ve bunun için de bir madde yapılmasını istemiştir.²⁶⁰

Mustafa Bey'den sonra hemen söz alan Kastamonu mebusu Mehmet Fuad Bey, sanayide kullanılacak, eczanelerde tentürdiyot yapılacak ispirotolardan elli kuruş alınırsa bir çiftçinin kırk paralık bir tentürdiyot için on beş kuruş ödeyeceğini söylemiştir. Eğer memleketin iktisadı ve ihtiyacı düşünülecekse o yönde vergiler konulması gerektiğini belirtmiş, bu maddenin iptalini talep etmiştir.²⁶¹ Van mebusu Hakkı Bey, Van Gölü'nde beş tane vapur olduğunu baküranın pahalı bir şekilde tedarik edildiğinden vapurların işlemediğini vurgulamıştır. Pahalı bir şekilde gelen baküradan bir de kilo başına iki yüz kuruş vergi alınırsa vapurların kullanılamayacağını ifade etmiştir.²⁶² Trabzon mebusu Muhtar Bey tekrar söz alarak, petrolün hurdası baküradan, petrolden daha fazla vergi alınmasının doğru olmadığını söylemiştir. Erzurum, Kars gibi yerlerde yapılacak motorların ve ufak fabrikaların maddelerinin Bakü tarafından gelecek baküralar olduğunu, son konulan vergi ile ithalat yapılamayacağını söylemiş ve bu maddenin iptalini istemiştir.²⁶³

Tekrar söz alan Mustafa Bey, hekimlikte kullanılan ispirto ile diğer ispirotolar arasındaki farkı bilmek için evliya olmaya gerek olmadığını belirtmiştir. Doksan beş dereceden eksik olan ispirtonun zaten hekimlikte kullanılamayacağını söyleyerek diğer ispirotoların diğer memleketlerde kullanılan ispirotolarla aynı olduğunu ifade etmiştir. Bunu ayırmanın da kolay olduğunu vurgulayan Mustafa Bey, sanayide kullanılacak ispirotolardan bu kadar vergi alınmasının doğru olmadığını, elli kuruş yerine on kuruş olarak değiştirilmesini istemiştir.²⁶⁴ Mecliste yapılan müzakereler yeterli görüldükten sonra takrirlerin okunmasına geçilmiştir. Mustafa Bey'de bir takrir vermiştir. Takrir şöyledir:

Riyaseti Celileye

Maddedeki ispirtonun yalnız sanayide istimal edilecek kısmına hasriyle işbu nevi ispirotodan kilo başına on kuruş alınmasını, tababette müstamel ispirotoların resminden istisnasını teklif ederim.

Çorum
Mustafa²⁶⁵

²⁶⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 103, 104.

²⁶¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 104.

²⁶² TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 105.

²⁶³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 106.

²⁶⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 107.

²⁶⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 108.

Mustafa Bey'in teklifi yapılan oylama sonucu kabul edilmemiş, madde kabul edilen tavrirlerle birlikte encümene gönderilmiştir.²⁶⁶

2.2.2. Ağnam Vergisi

Ağnam Vergisi, Osmanlı İmparatorluğundan kalan bir vergidir. Osmanlı maliye sisteminde önemli bir yer teşkil eden ağnam vergisinin Ankara Hükümeti tarafından da tahsil edilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği ilk kanun 24 Nisan 1920 tarihli “*Ağnam Resmi Kanunu*” olmuştur.²⁶⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu kanun yeniden düzenlenerek adı “*Sayım Vergisi Kanunu*” olarak değiştirilmiş, 1926 yılında ise verginin içine büyükbaş hayvanlar da dahil edilmiştir.²⁶⁸

Meclisin 9 Şubat 1924 tarihli oturumunda Ağnam Vergisi Kanunu ve Muvazene-i Maliye Encümenden gelen maddeler görüşülmüştür.²⁶⁹ Mustafa Bey'de maddelerin müzakerelerinde yer almış ve çeşitli tavrirler vermiştir. Bunlarda biri 10. Maddenin müzakerelerinde verdiği tavrirdir. 10. madde şöyledir:

Madde 10.- Yoklama esnasında defter harici zuhur eden davar ve canavar kaçak addolunacak zabt ve müsadere edilir ve bilmüzayede satılıp esmanı irad kaydolunur.

İlk sözü Kastamonu mebusu Mehmet Fuad Bey, bu kanunun köylüye iki türlü kolaylık sağladığını, birincisinin hayvanın geç sayılması olduğunu diğzerinin ise vergi için mühlet vermesi olduğunu söylemiştir. Ayrıca madde de yer alan yoklama esnasının ne zaman olduğunun belirtilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁷⁰ Mehmet Fuad Bey'in sözlerine karşılık Bozok mebusu Süleyman Sırrı Bey, 3. madde de mayısın sekizinci gününe kadar tahsil memurunun yoklamayı yapacağını belirtildiğini söylemiştir.²⁷¹ Mecliste yapılan müzakere yeterli görüldükten sonra tavrirlerin okunmasına geçilmiştir. Mustafa Bey'de arkadaşı Antalya mebusu Ahmed Saki Bey ile birlikte bir tavrir vermiştir. Tavrir şöyledir:

²⁶⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 6, İ: 1, Ankara 1968, s. 110.

²⁶⁷ Ali Rıza Gönüllü, Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962), *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 38, 2015, s. 75.

²⁶⁸ İbrahim Bolat, *Türkiye'nin Vergi Yapısı ve Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Vergi Yapısındaki Değişmelerin Ekonomik Etkileri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 53.

²⁶⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 648.

²⁷⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 667.

²⁷¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 668

Riyaseti Celileye

Onuncu maddenin berveçhi ati tadilini teklif eyleriz. Yoklama esnasında defter harici zuhur eden davar, deve ve canavar resmi cezaen beş misli olarak istifa olunur.

Çorum
Dr. Mustafa

Antalya
Ahmed Saki²⁷²

Mustafa Bey'in arkadaşı Ahmet Saki Bey'le verdiği karar kabul edilmiştir. Ancak Karesi mebusu Vehbi Bey'in “*defter harici zuhur edip kaçak olduğu tahakkuk eden*” şeklinde ifade edilmesini istemiş, netice de maddenin bu kısmı değiştirilerek kabul edilmiş, diğer maddelerin müzakerelerine geçilmiştir.²⁷³ Mustafa Bey Kanunun 13. maddesinin müzakerelerinde de yer almıştır. 13. madde aynen şöyledir:

Madde 13.- Taksit müddetlerinin hululünden evvel davar ve canavarlarını bulunduğu yerden diğer bir mahalle geçirmek isteyenler Davar Resmini tamamen öderler. Hayvanlardan bir kısmını nakletmek isteyenlere nakledilecek hayvanlara ait olmak üzere sahiplerine ifrazen tezkere verilir. Her ne suretle olursa olsun tezkeresiz nakliyatla bulunanların hayvanatı kaçak addedilir ve haklarında on üçüncü madde ahkamı tatbik olunur.

İlk sözü alan Bozok mebusu Süleyman Sırrı Bey, “*taksit müddetlerinin hululünden evvel davar, deve ve canavarlarını*” şeklinde denilmesi gerektiğini, “davar resmini tamamen öderler” kısmının ise bir zamanının olması gerektiğini söylemiştir. Bu yüzden maddenin başına “*sayımdan sonra*” ifadesinin eklenmesini teklif etmiş ancak kabul edilmemiştir. Elaziz mebusu Mustafa Bey, deve kelimesinin ilavesini istemiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı “*deve*” kelimesinin ilavesiyle ilgili maddeyi oylamaya sunacağını söylemiştir.²⁷⁴

Meclis Başkanından sonra söz alan Mustafa Bey, üçüncü satırın başında yer alan “*Davar Resmini tamamen öderler*” ifadesinin yerine “*sayım resmi*” denilmesini teklif etmiştir. Bu teklifi meclis tarafından kabul edilmemiştir. Ayrıca maddeye “*deve*” kelimeside eklenerek diğer maddelerin müzakeresine geçilmiştir.²⁷⁵ Mustafa Bey, kanunun 16. maddesinin müzakerelerinde de yer almıştır. 16. madde şöyledir:

²⁷² TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 669.

²⁷³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 670

²⁷⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 671.

²⁷⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 672.

Madde 16.- Vezaifi muamelatı vaktinde ifa ve tahsilatı ikmal eden nahiye müdürü ve heyeti ihtiyariye namına muhtar ve mal müdürü ile mıntukalara gönderilen memuruni tahsileyeye o mahal hasılatının yüzde beşini tecavüz etmemek üzere Maliye Vekaletince takdir olunacak derecede ikramiye verilir. Memurine verilecek bu ikramiye bir aylık maaş ve tahsisatları miktarını tecavüz etmez ve heyeti ihtiyariye ikramiyeleri, kendi sayım defterlerine nazaran tahakkuk edecek hasılatın yüzde ikisi nisbetindedir.²⁷⁶

İlk sözü alan Konya mebusu Musa Kazım Bey, bunun faydası olmayan bir ikramiye olduğunu, bu vazifeleri yerine getiren her hangi bir memurdan başlayarak vazifesini yerine getirdiğinden dolayı mükâfat vermenin lüzumsuz ve manasız olduğunu söylemiş, onun yerine bu yüzde beşin yetimlere verilmesini istemiştir. Kastamonu mebusu Mehmet Fuad Bey ise, ikramiyeye gerek olmadığını köylünün vergisini verdiğini bu yüzden anılan vergisinin mahaline sarf edilmesi gerektiğini söylemiştir. Meclisin memurun maaşını verdiğini eğer memur vazifesini yerine getiremiyorsa yerine yeni memur ataması yapılmasını söylemiştir. O yüzden israfa gerek olmadığını ve bu maddenin iptalini talep etmiştir.²⁷⁷

Mustafa Bey ise kim getirip borcunu sandığa teslim ederse borcundan yüzde beş indirim yapılmasını istemiştir. Böylece kişinin hem kendini oraya alıştıracağını hem de kendi borcunu kendisinin vermeye alışacağını söylemiştir. Bu şekilde kabulünü teklif etmiştir.²⁷⁸ Müzakereler yeterli görüldükten sonra takrirlerin okunmasına geçilmiştir. Mustafa Bey’de bir takrir vermiştir. Takrir şöyledir:

Riyaseti Celileye

On altıncı maddenin tayyı ile (borcunu kablettalep Hazinei maliyeye tesviye edenlerden yüzde beş tenzilat yapılır) şeklinde ifrağını teklif eylerim.

Çorum
Mustafa²⁷⁹

Mustafa Bey’in takriri oylama sonucu kabul edilmiş, madde kabul edilen takrirlerle birlikte encümene gönderilmesine karar verilmiş, diğer maddelerin müzakeresine geçilmiştir.²⁸⁰

²⁷⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 672, 673.

²⁷⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 673.

²⁷⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 674.

²⁷⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 675.

²⁸⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 666.

Meclisin 11 Şubat 1924 tarihli oturumunda Ağnam Vergisi Kanunu hakkındaki encümenden gelen maddelerin müzakerelerine devam edilmiştir. 11 Şubat 1924 tarihli oturuma daha önce encüme sevk edilen ve encümence incelenen 16. maddenin okunmasıyla başlamıştır. Encümenden gelen 16. madde şöyledir:

Madde 16.- Yoklama vazifesiyle mükellef olan tahsildarlara maaşları miktarını tecavüz etmemek şartı ile ve her köyün heyeti ihtiyarisine de kendi sayım defterlerine nazaran tahakkuk edecek hasılatın yüzde ikisi nisbetinde ikramiye verilir. Ancak ikramiye yekûnu hasılatın yüzde beşini tecavüz edemez.

İlk sözü alan Denizli mebusu Mazhar Müfid Bey, madde de maaş olarak ifade edilen yerin asli maaş olarak belirtilmediğini vurgulayarak, bu durumun kargaşaya neden olacağını söylemiştir. Mali Divanın maaş deyince tahsisatın dikkate alınmadığını ifade etmiştir.²⁸¹ Mazhar Bey'den sonra söz alan Mustafa Bey ise, bu ikramiyenin bizzat halka verilmesi gerekirken neden tahsildarlara verildiğinin sebebini ve bütün vergilerin tahsil edilmeden nasıl tamamı üzerinden ikramiye verileceğini sormuştur. Mustafa Bey'den sonra söz alan Bozok mebusu Süleyman Sırrı Bey, tahsildarlarının olduğu kısmın “*tahsildarlar ve icabında Hükümetçe tayin edilecek memurlar*” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁸²

Müzakereler yeterli görüldükten sonra 16. maddenin tahsildarlarla ilgili olan kısmı “*tahsildarlara tahsisat ve maaşları miktarını tecavüz etmemek*” şeklinde değiştirilerek mecliste kabul edilmiştir.²⁸³

2.2.3. Seferberlik Zammı Maaş Kanunu

Meclisin 11 Mart 1922 tarihli oturumunda Seferberlik Zammı Maaş Kanunu'nun açıklaması için Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatasının 1. maddesi okunarak maddelerin müzakerelerine başlanmıştır.²⁸⁴ 1. madde şöyledir:

Madde 1.- Seferberlik müddetince bilumum berri, bahri, havai erkân, ümera, zabitan ve mensubin ve esnafı askeriye ve sahra posta memurları ve muhasebe memurlarından ve zabıt namzetleriyle muzıka muallim ve muavinlerinden ve takım başlarıyla kıdemli küçük zabıtan ve bahriyede gedikli zabıt namzetlerinden atideki maddelerde muharrer hidemat ve vazaipte fiilen

²⁸¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 699.

²⁸² TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 700.

²⁸³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 5, İ: 1, Ankara 1968, s. 701.

²⁸⁴ TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, Ankara 1959, s. 148.

bulunanlara maatahsisatı fevkalade almakta oldukları maaşlarına zammen berveçhi ati seferberlik zammı verilir.

- A) Seyyar orduya mensup ve cephe nizamı harbine dahil bilumum kıtaat, kol, kabile, seyyar hastane ve karargâhlarda müstahdem olanlarla dahili memlekette ve fakat aleddevam hali faaliyette bulunan nakliye kolları zabitanına ve devri çarktan itibaren mensup olduğu limanına avdetine kadar bahriye zabitanına şehri biner kuruş verilir.²⁸⁵

Kanunun ilk maddesinin müzakerelerinde ilk sözü Müdafaa-i Milli Vekil Kazım Bey almıştır. Encümenliğin bin kuruş olarak gösterdiği seferberlik zammını eleştirmiş, bin beş yüz lira olmasını istemiştir. Seferberlik zammının cephede bulunan subay için bin beş yüz, geride bulunanların ise sekiz yüz kuruş verilirse cephedeki bir asker kırk beş lira, geride bulunanlarında otuz beş lira alacağını, yine bu zammın yeterli olmasa da geçen yıla nispeten iyi olduğunu söylemiştir. Kazım Bey'den sonra söz alan Mersin mebusu Selahaddin Bey, gerek cephedekilerin gerek geridekilerin hizmetlerinin para ile takdir ve mukayese edilemeyeceğini lakin memleketin içinde bulunduğu halinde düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca günden güne büyüyen bir orduyu, harbi devam ettirmek ve gayeye çabuk ulaşmak ve beslemek için de mümkün mertebe tutumlu olunması gerektiğini ifade etmiştir.²⁸⁶

Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, cephede bulunan askerin geride ailesinin de olduğunu düşünerek otuz sekiz lirayla hem kendisini hem ailesini geçindirmeye imkân olmadığını söyleyerek cephedeki subaydan bin başına kadar bin kuruş değil, bin beş yüz kuruş zam verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁸⁷ Mustafa Bey ise, maaş meselesinde en çok verilecek zammın hesap edilmeye çalışıldığını söylemiş bir yüzbaşı için kendisine dört bin kuruş, neferine dokuz yüz kuruş, hayvanına ne kadar verileceğinin belirlenmeye çalışıldığını söylemiştir. Ancak aynı parayı vermekle beraber maksat bir dereceye kadar terfih olacak subayların içerisinde ailesine amele neferi bırakmak istemeyenler olacağını bu sebeple amele neferi bırakmayanlara beş yüz kuruş verilmesini istemiş ve 1. maddenin A fıkrasına bu cümlelerin eklenmesi için bir teklif vermiştir. Teklif şöyledir:

Riyaseti Celileye

Birinci maddenin (A) fıkrası nihayetinde berveçhi ati cümlelerinin ilavesini teklif eylerim:

²⁸⁵ TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, Ankara 1959, s. 146.

²⁸⁶ TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, Ankara 1959, s. 150.

²⁸⁷ TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, Ankara 1959, s. 151.

Ancak binbaşıya kadar zabitandan hademe neferi kullanmayanlara ayrıca şehri beş yüz kuruş zammedilir.

Kozan Mebusu Mustafa

Mustafa Bey'in teklifi yapılan oylama sonucu reddedilmiş, müzakere yeterli görülerek Muvazenei Maliye Encümeninin teklifi kabul edilmiş, ikinci maddenin müzakeresine geçilmiştir.²⁸⁸

2.2.4. Milli Mücadelede Malul Düşenlere Mükâfat-ı Nakdiye Verilmesi

Meclisin 2 Ocak 1924 tarihli oturumunda Mentеше mebusu Esad Efendi'nin Milli Mücadelede Malul Düşenlere Mükâfat-ı Nakdiye verilmesine dair kanun teklifi ile Müdafaai Milliye ve Muvazenei Milliye Encümenleri mazbataları görüşülmüştür.²⁸⁹

Müzakereler başlayınca söz alan Mustafa Bey, memlekette vatan için fedakârlık eden herhangi kişinin mükâfat-ı nakdiye vermeye herkesin taraftar olduğunu söylemiş fakat gerek Müdafaai Milliye Encümeninin gerek Muvazenei Milliye Encümeninin yalnız gözüyle gördüğü insanları dikkate aldığını ama sadece gözle görünenin değil, hatırası kalpte yaşayanlarında dikkate alınmasını ifade ederek bunların birinci derecede muhtaç olanlar içerisinde şehitlerin olduğunu vurgulayarak, sözlerine “Onlar şehit olduğu için mi dikkate alınmamıştır?” diyerek eleştirmiştir. Şehitlerin dikkate alınmazsa yapılan işin yanlış olacağını beyan etmiştir.²⁹⁰

Bunun üzerine söz alan Müdafaai Milliye Vekili Kazım Bey, bu teklifin kendilerine bir miktar para verilmesi arz edilen İstiklal Savaşı'nda malul düşen gazilere ait olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda şehitlerin geri kalan eşleri ve yetimleri için bir takım esaslar düşünüldüğünü ifade etmiştir.²⁹¹ Kazım Bey'den sonra tekrar söz alan Mustafa Bey, düşünmenin azami müddetinin ne olduğunu sormuş, bunun izahını istemiştir. Tekrar söz alan Kazım Bey, 1924 senesinin sonuna kadar takdim edileceğini söylemiştir.²⁹²

Meclis Başkanının müzakereyi yeterli görerek takrirlerin olduğunu hatırlatması üzerine mecliste “*encümene*” sesleri yükselmiştir. Neticede takrirler encümene gönderilerek takrirlerle birlikte ikinci maddeninde birinci madde ile alakalı olduğundan birinci maddenin yeniden tertip edildikten sonra müzakereye devam edilmesine karar verilmiştir.²⁹³

²⁸⁸ TBMM ZC, Devre: 1, C. 18, İ: 3, Ankara 1959, s. 157.

²⁸⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 643.

²⁹⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 651.

²⁹¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 652.

²⁹² TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 653.

²⁹³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 657.

2.2.5. Konya Darüleytamı İçin Oluşturulacak Tahsisat

Meclisin 24 Ekim 1923 tarihli oturumunda Konya mebusu Kazım Hüsnü Bey'in Konya Darüleytamı için bütçeye on bin lira eklenmesine dair teklifi ve Muvazenei Maliye Encümeninden gelen maddeler görüşülmüştür.

Muvazenei Maliye Encümeninden gelen mazbatada; Muvazenei İçtimaiye bütçesinde İstanbul darüleytamları tahsisatı adı altında bir fasılın mevcut olduğu yazılmıştır. Ayrıca bunun “*darüleytamlara muavenet*” şeklinde değiştirilmesinin uygun görüldüğünü ve İstanbul darüleytamları tahsilatının birinci maddesi olarak “*Konya Darüleytamına muavenet*” şeklinde on bin lira tahsilat konulmasının uygun bulunduğu belirtilmiştir.²⁹⁴

Mazbata okunduktan sonra Karesi mebusu Vehbi Bey söz alarak darüleytamlara muavenet şeklinde fasılın mevcut olduğunu, ancak ikinci madde ile Konya darüleytamı diye tahsis edildiğini hâlbuki Konya darüleytamında mevcut darüleytamlardan olduğunu değilse bile yine mevcut darüleytamlar arasında sayılıp tahsisatın yapılması gerektiğini söylemiştir. Mazbata üzerinde mecliste tartışmalar sürerken Mustafa Bey de tartışmalara katılmış; bütçede üç türlü darüleytam olduğunu bunlardan bir kısmının ek bütçe ile idare olunan, ikincisinin ise Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti yani Muvazenei Maliye Umumiyyeden idare olunan, üçüncüsünün ise halk tarafından idare edilen darüleytamlar olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu darüleytamların ihtiyaçlarının ne olduğu, ihtiyaçlarının ne derecede ve hangisinin daha çok ihtiyacının tespit etmede görevli vekaletin Sıhhiye Vekâleti olduğunu, Muvazenei Maliye Encümeninin böyle bir şey yapmasının doğru olmadığını vurgulamıştır. Onun için on bin lira değil, yüz bin lira darüleytamların muavenet faslına konmasına taraftar olduğunu fakat bunu yapacak vekâletin Sıhhiye Vekâleti'nin olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁹⁵

Mustafa Bey'den sonra söz alan Kütahya mebusu Ferid Bey, Muvazenei Maliye Encümeninin kendi arzusuyla ve kendi kanaatiyle her hangi bir fasla her hangi bir maddeye para ilave edilmesini teklif ettiğini encümenin yaptığı şeyin meclise takdim edilen meclis tarafından da lahiya encümeninin onayı ile Muvazenei Maliye Encümenine havale edilen kanun teklifinin uygun bulmasından ibaret olduğunu söyleyerek Mustafa Bey'i eleştirmiştir. Mustafa Bey'in bu işten sorumlu olan vekâletin Sıhhiye Vekâleti olduğunu söylemesi üzerine söz alan Konya mebusu Kazım Hüsnü Bey ise, Konya'da yangından önce ve yangından sonra Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletine müracaat ettiklerini ancak hiçbir yardım göremediklerini ve çocukların sefil olduğunu söylemiştir. Bu konuda Muvazenei Maliye Encümeni de bildiklerini sözlerine eklemiştir.

²⁹⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 24.

²⁹⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 25.

Ayrıca yetimlerin yalnız Konyalı olmadığını memleketin her yerinden geldiklerinin vurgulamış, “*Sıhhiye Vekâleti'nin kendine ait darüleytamlarının işini yaptı da bizim darüleytamlara mı bakacak?*” diyerek maddelere geçilmesini teklif etmiştir.²⁹⁶

Bunun üzerine söz alan Mustafa Bey, sözlerinin yanlış anlaşıldığını “*darüleytamlara yardım edilmesin*” şeklinde bir şey söylemediğini ifade etmiştir. Ayrıca yardım edilecek birçok darüleytam olduğunu bunların ihtiyaçlarının ne derecede olduğunu bildirilmesi gerektiğini vurguladığını söylemiştir.²⁹⁷ Daha sonra müzakereler yeteli görülmüş, maddelerin okunmasıyla oylamaya geçilmiş, üç madde de aynen kabul edilmiştir.²⁹⁸

2.2.6. İhracat Vergileri

16 Eylül 1930 tarihli Meclis oturumunda ihracat vergisi hakkındaki kanun tasarısı TBMM’de görüşülürken söz alan Mustafa Bey, yapağından alınacak kiloda 3 kuruş ve tiftikten alınacak olan kiloda 4-20 kuruş arasında verginin çok olduğunu belirtmiştir. Anadolu’dan elde edilen yapağının ikinci kalite olup, Tumeli yapağından daha düşük bir bedelle satıldığı ve hem ihracat vergisi hem de işgal sebebiyle nakliye masraflarının arttığı bir ortamda yapağının yurt dışı piyasasında kendisine alıcı bulmasının oldukça zor olduğunu beyan ederek yapağı ve tiftikten alınan ihracat vergilerinin kaldırılması gerektiğini savunmuştur.²⁹⁹

Ayrıca ihracat için mecliste çeşitli yiyeceklerin fiyatları tartışılırken söz alan Mustafa Bey, doğrudan ticaretle alakadar olan kişilerin, gelip milletvekillerini aydınlatması gerektiğini belirterek diğer memleketlerdeki piyasa merkezlerinin araştırılması gerektiğini söylemiştir.³⁰⁰

2.2.7. Gümrük ve Tüketim Vergisi

Türkiye’de modern anlamda vergi hukuku Cumhuriyet ile birlikte doğmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Osmanlı vergi sistemi tasfiye edilerek Avrupa yasalarının vergi sistemi model olarak alınmıştır. Özel tüketim vergilerinin gelişimi başlıca üç etkene bağlanmaktadır. Bunlardan ilki yurt içinde sınai üretimin gelişmesi ve farklılık göstermeye başlamasıdır. Sanayileşme aşamasını tamamlamış her ülke gibi Türkiye’de ekonomisini koruyabilmek için, kuruluşunun ilk yıllarında koruyucu gümrük vergilerinden yararlanma zorunluluğu duymuştur. İkinci husus ise genel satış vergilerinden beklenen başarının sağlanmaması

²⁹⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 26.

²⁹⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 27.

²⁹⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 3, İ: 1, s. 28.

²⁹⁹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 4, İ: 1, Ankara 1981, s. 170, 171.

³⁰⁰ TBMM ZC, Devre: 1, C. 4, İ: 1, Ankara 1981, s. 170.

durumudur. Genel gider vergilerinden karşılanamayan mali beklentiler özel tüketim vergilerinin de gündeme gelerek uygulanmasına yol açmıştır. Uygulanmasındaki bir diğer neden ise devletin yürütmüş olduğu bazı faaliyet kollarının tekelden çıkarılmış olması gösterilmiştir. Aşar vergisi ile boşalan yeri doldurmak amacıyla tekellere büyük önem verilmiştir.³⁰¹

14 Şubat 1923 tarihli meclis oturumunda, ziraatta kullanılan ve dışarıdan ithal edilecek maddelerin gümrük ve tüketim vergisine dair kanun ile ilgili söz alan Mustafa Bey, ülke tarımının geliştirilmesi ve halkın refahının daha iyi sağlanabilmesi için zirai makinalaşmaya geçilmesi konusundaki kanunu desteklediğini söylemiştir. Bununla birlikte şahıs adına getirilen makinelerden gümrük vergisi almanın doğru bir şey olmadığını, bir köyün ihtiyacını karşılayacak şekilde ithal edilmesi durumunda ise gümrükten muaf tutulması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca makinelerin yurda getirilmesi konusunda Ziraat Bankası'nın yetkili kılınmasını bunun yanı sıra Ziraat Bankası'nın bu işi yapacak teşkilatı bulunmadığından bu bankadan alınacak izinle diğer işletmelerin de zirai alet ithal etmesine izin verilmesi gerektiğini, bu düzenlemeler yapılmadan kanunun bir anlam ifade etmeyeceğini beyan etmiştir.³⁰²

2.2.7.1. Ziyet Eşyasının İthalinin Yasaklanması

12 Ekim 1922 tarihli meclis oturumunda, ziyet eşyasının ithalının yasaklanması hakkındaki kanunun yeniden düzenlenmesi hakkındaki kanun tasarısı görüşmeleri sırasında söz alan Mustafa Bey; ziyet eşyasının ithalının yasaklanması yerine zorunlu kullanım için ithal edilen mallara oranla daha yüksek bir gümrük vergisi ile ithal edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.³⁰³

2.2.7.2. Yurtdışına İthal Edilecek Çift ve Damızlık Hayvanat ile Ziraat Makinelerinde Kullanılacak Yakıtların Gümrük Vergisinden Muaf Tutulması

24 Ocak 1923 tarihli meclis oturumunda tarımda kullanılmak üzere yurtdışından ithal edilecek bazı maddelerin gümrük vergisinden muaf tutulması hakkındaki kanun teklifinin 1. maddesi görüşülürken Mustafa Bey söz almıştır. 1. madde şöyledir:

Madde 1.- İhtiyacı ziraiye için çiftçi ve bağcılara tevzi ve istifa edilmek üzere Ziraat Bankasının hariçten celp ve ithal ettiği makine yağ ve kayışlar ve yedek aksamı ve makinelere muktazi benzin, benzol ve petrol ile karboniyeti potas, karboniyeti sud, göztaşı, kükürt ve zaçıkıbrıs Gümrük ve İstihlak resimlerinden muafıdır.

³⁰¹ Hasan Oral, *Avrupa Birliği'nde Özel Tüketim Vergilerinin Uyumlaştırılması ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 25, 26.

³⁰² Tekin İdem, "I. Dönem TBMM'de Kozan Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 2, S. 2, 2016, S. 114.

³⁰³ İdem, a.g.m., s. 114.

Mustafa Bey'in mecliste yapmış olduğu konuşmalara bakıldığında ise en ilgi çekici olanının ithal edilecek olan benzin, benzol, mazot, maden kömürü ile makine yağları, damızlık ve çift hayvanatının gümrük resminden muafiyetine dair kanun teklifiyle ilgili konuşma olduğu görülmektedir. Mustafa Bey konuşmasında makine ve traktöre şiddetle taraftar olduğunu ancak bu hususa dair düzenleme yapılırken ülkenin toplumsal yapısının da dikkate alınması gerektiğini belirterek Anadolu insanının az bir kesiminin her türlü servete sahip olduğunu ve rahat bir şekilde yaşadığını, buna karşın nüfusun ekseriyetinin ekmeğe muhtaç bir vaziyette ve aç bir şekilde hayatını idame ettirmeye çalıştığını dile getirmiştir. Mustafa Bey bu düşünceleriyle toplumsal menfaate dikkat çekerek ithal edilecek olan makinenin ortak kullanıma haiz olup olmayacağı hususunun önem arz ettiğini ve bu durumun toplumsal bir kalkınmayı işaret edeceğini, aksi takdirde sadece bireysel menfaat için getirilen bir makinenin zengini daha zengin yapacağını ve toplumsal yapıyı daha da bozacağını belirterek bu tarz ithalata gümrük muafiyeti sağlanmaması gerektiğini ifade etmiştir.³⁰⁴

Mustafa Bey, teklifin 1. maddesinde yer alan ithal ürünlerin Ziraat Bankası vasıtasıyla getirilmesi halinde gümrük vergisinden muaf tutulması konusunu eleştirmiş ve eğer muaf tutulacaksa bu muafiyetin diğer kurumlara da tanınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca benzin ve petrole sağlanan muafiyetin tarımsal üretim için gerekli diğer alanlarda da sağlanması gerektiğini kanunda birçok hata olduğu için encümene iade edilmesi gerektiğini beyan etmiştir.³⁰⁵

Mustafa Bey'in gümrük muafiyeti hususundaki değerlendirmelerine bakıldığında zaman Anadolu insanının içinde bulunduğu yaşam şartları ile toplumsal birlik ve bütünlüğü esas aldığı görülmektedir. Bu durum şüphesiz sonra İstiklâl Harbi ile siyasi bağımsızlığını kazanmış olan Türk milletinin iktisadi bağımsızlığını kazanması noktasında olduğu kadar toplumsal birlik ve beraberliği sağlaması ve ülkenin kısa sürede kalkınabilmesi açısından da büyük önem arz etmiştir.³⁰⁶

2.2.8. Kabotaj Kanunu

19. yüzyılda yapılan reformların genel özelliği geleneksel kurumları kaldırmaksızın, yeni kurumların oluşturulması iken, Cumhuriyet döneminde geleneksel kurumlara son verilerek yeni ve etkin kurumlar oluşturulmasıdır. Osmanlı döneminde modern bir teşkilatın kurulması için gerekli çaba ve iradenin olmaması nedeniyle somut sonuçlar alınamamışken Cumhuriyet döneminde denizcilik sektörünü yakından ilgilendiren bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede kılavuzluk teşkilatı kısmen daha sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır.

³⁰⁴ Çanak, a.g.m., s. 687.

³⁰⁵ TBMM ZC, Devre: 1, İ: 3, C. 26, s. 488.

³⁰⁶ Çanak, a. g. m., s. 687.

13 Ocak 1924 Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye sahillerinde kılavuzluk hizmetlerinin sorumluluğu Türk Denizcilik İdaresi'ne verilmiştir. Başlangıçta elde edilen gelirin üçte ikisi idareye kalan kısmı kılavuz kaptanlara verilmekteydi. Daha sonraları kılavuz kaptanlar ücretli çalıştırılmışlardır. Bu yasal düzenlemeleri takiben 14 Nisan 1925'te 618 sayılı Limanlar Kanunu³⁰⁷ ardından 1 Temmuz 1926'da Kabotaj Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile geçmişte yabancılara tanınmış olan kabotaj hakkı ortadan kaldırılmış Türk denizciliğinin ilerlemesi ve gelişmesi için gereken yasal ortam sağlanmıştır.³⁰⁸

Meclisin 18 Haziran 1927 tarihli oturumunda Kabotaj Kanunu ve Ticaret Encümeni Mazbatası görüşülmüştür. Mustafa Bey, Ticaret Encümenliğinin, Kabotaj Kanunu'nun 4. maddesine dair yaptığı değişiklik üzerine yapılan müzakerelerde bulunmuştur. Kabotaj Kanunu'nun dördüncü maddesinde yer alan, Türk Anonim şirketlerinin yüzde elli bir hissesinin Türklere ait olacağı, bu hissenin Türklere talip oluncaya kadar yabancılar tarafından alınmasına hükümetçe müsaade edilebileceği hususunu doğru bulmamıştır. Daha önceden Türkler tarafından alınmayan hisselerin Maliye Vekâleti tarafından alındığını böyle bir değişikliğe neden ihtiyaç duyulduğunu anlayamadığını belirtmiştir.³⁰⁹ Bu konuda Mustafa Bey, bir takrir vermiştir. Takrir şöyledir:

Riyaseti Celileye

Dördüncü fıkranın berveçhi ati tadilini teklif eylerim: Ancak Türklere tahsisi icap eden hisse miktarı Türklere talip zuhur edinceye kadar Hükümetçe iştirah olunur.

Çorum Mustafa

Mustafa Bey'in takriri kabul edilmiştir ancak söz alan Bütçe Encümeni Reisi Şakir Bey, Mustafa Bey'in verdiği bu takrirle bütçeye ayrı bir masraf teşkil edeceğinden bu takririn encümene gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine Mustafa Bey'in takriri diğer verilen takrirlerle birlikte encümene gönderilmiştir.³¹⁰

2.2.9. İstanbul ve Tevabii Balıkçılar Muavenet Sandığı Kanunu

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk önemli su ürünleri mevzuatı 29.04.1926 tarih ve 815 sayılı "Kabotaj Kanunu (Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye ve Limanlarla Karasuları Dahilinde

³⁰⁷ Murat Koraktürk, *Türkiye'de Kılavuz Kaptanlığın Tarihi*, İstanbul 2004, s. 74, 75.

³⁰⁸ Hasan Ersel, Ahmet Kuyas, Ahmet Oktay, Mete Tuncay, *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, C. 1, İstanbul 2003, s. 80.

³⁰⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 33, İ: 4, s. 166, 167.

³¹⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 33, İ: 4, s. 168.

icrayı Sanat ve Ticaret Hakkında Kanun)” dur. Bu kanunun 3. maddesi ile Türkiye karasuları dâhilinde balıkçılık işi Türklere verilmiştir.³¹¹ Cumhuriyet döneminde ülkede hemen her alanda yapılan kalkınma hareketi balıkçılık alanında da kendini göstermiştir. Marmara Adasında Maarif Vekâleti tarafından 1928 yılında tesis edilen Marmara Balıkçılık Mektebi, ülkede balıkçılığın temelini teşkil etmede öncü bir mesleki eğitim kuruluşu olmuştur.³¹² Cumhuriyet döneminde balıkçılık gelişmemiştir. Konserve fabrikalarının buzhanelerinin olmayışı nedeniyle balıkların tutulduktan sonra kısa zamanda tüketilmesi gerekmektedir. Bu yüzden balık daha çok kıyı kent ve kasabalarında tüketilmekte, balıkçılar da günlük tüketimi karşılayacak kadar balık avlamakla yetinmekteydiler.³¹³

Meclisin 28 Nisan 1926 tarihli oturumunda gündeme İstanbul’daki Balıkçılara Yardım Sandığı’nın Teşkilî hakkındaki kanun görüşülmüş ve kanunun 1. maddesi okunarak müzakerelere başlanmıştır. 1. madde şöyledir:

Madde 1.- İstanbul ve tevabii balıkthane idareleri dahilinde icrayı sanat eden bilumum balıkçıların mesleklerinde terakki inkişaflarını temin ve alat ve edevatı saydiye tedarikindeki ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere “ İstanbul ve tevabii balıkçılarına muavenet sandığı” namıyla şahsiyeti hükmiyeyi haiz bir sandık teşkil olunmuştur.

Kanunun ilk maddesinin okunmasından sonra ilk sözü Mustafa Bey almıştır. Mustafa Bey, “İstanbul ve tevabii balıkçılar yardım sandığı kanun lahiyası”nı eksik bulmuştur. Yardım sandığının yalnız İstanbul’a ait olarak düşünülmesini eleştirmiştir. Akdeniz ve Karadeniz sahillerinde balıkçılığın yalnız iktisadi bir mesele olmadığını aynı zamanda beslenme meselesi olduğunu vurgulamıştır. Türkiye’de balıkçılık mesleğinin ilerlemesi için uygun olan yardım sandığının kurulmasını istemiştir. Birinci maddenin tadiline dair bir teklif vermiştir.³¹⁴ Teklif şöyledir:

Riyaseti Celileye

Birinci maddenin şekli atide tadilini teklif eylerim.

³¹¹ Muharrem Aksungur, **Ülkemiz Su Ürünleri Teşkilat Yapısı Tarihi Gelişimi**, Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Trabzon, s. 12.

³¹² Erdal Üstündağ, Geçmişten Günümüze Balıkçılık Uygulamaları ve Hamsi Avcılığına Etkileri, **I. Ulusal Hamsi Çalıştayı “Sürdürülebilir Balıkçılık”**, Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Trabzon, s. 67.

³¹³ Alptekin Müderrisoğlu, **Cumhuriyetin Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi**, Ankara 1988, s. 129.

³¹⁴ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 24, İ: 3, s. 237, 238.

Türkiye’de balıkçılık mesleklerinde terakki ve inkişaflarını temin ve alat edavatı saydiye tedariki hususundaki ihtiyaçlarını temin etmek üzere münasip menatıkta (Balıkçılar muavenet sandığı) namıyla şahsiyeti hükmiyeyi haiz birer sandık teski olunur

Çorum Mustafa

Mustafa Bey’in tadilnamesi dikkate alınarak, teklifin incelenmesine karar verilmiştir.³¹⁵

2.2.10. Himaye-i Etfal Cemiyetinden Posta ve Telgraf Ücretinin Alınmaması

Meclisin 19 Kasım 1919 tarihli oturumunun ikinci celsesinde Himaye-i Etfal Cemiyetinden posta ve telgraf alınmamasına dair Bolu mebusu Fuad Bey arkadaşları ile birlikte verdiği kanun teklifi görüşülmüştür.

Teklifi üzerine ilk sözü alan Fuad Bey, Hilal-i Ahmer ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri için yapılmış olan bu uygulamanın Himaye-i Etfal için de kabul buyrulursa posta ve telgraf ücretleri için verilecek para ile birkaç yetimin hayatının kurtulacağını söyleyerek teklifinin gerekçesini açıklamıştır. Bunun üzerine söz alan Mersin mebusu Selahaddin Bey, posta ücretinin alınmamasının uygun olduğunu ancak telgraf ücreti için bazı şüphelerinin olduğunu söylemiştir.³¹⁶

Mustafa Bey ise savaşın bittikten sonra nüfusun önem arz etmesinden dolayı çocukların büyük bir önem taşıdığını ifade etmiş, memleketteki nüfusun azalmasının sebebini de çocuklara iyi bakılmaması ve çocuk ölümlerinin çoğalması olduğunu beyan etmiştir. Memleketin geleceği için önemli olan böyle bir kurumun memleketin teşekkürüne layık olduğunu söyleyen Mustafa Bey, posta ücretinin alınmamasının bir engel teşkil etmediğini ancak telgraf meselesinde endişe edilecek bir durum olduğunu bununda telgrafın istisna edildiği zaman suistimal edilip edilmeyeceği meselesi olduğunu vurgulamıştır. Meclisten “*tabii*” sesleri yükselmiştir. Sözlerine devam eden Mustafa Bey, bu durumda da Himaye-i Etfal’in senelik beş ya da altı bin kelimeye kadar telgraf çekebileceği sınırlaması getirilirse bu sorunun da ortadan kalkacağını söylemiştir.³¹⁷

Yapılan müzakereler sonucu teklifin Muvazenei Maliye Encümenine gönderilmesine karar verilmiştir.³¹⁸

³¹⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 24, İ: 3, s. 238, 239.

³¹⁶ TBMM ZC, Devre: 1, C. 24, İ: 3, Ankara 1960, s. 440, 441.

³¹⁷ TBMM ZC, Devre: 1, C. 24, İ: 3, Ankara 1960, s. 444.

³¹⁸ TBMM ZC, Devre: 1, C. 24, İ: 3, Ankara 1960, s. 445.

2.2.11. Bütçe Görüşmeleri

2.2.11.1. 1338 Senesi Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâleti Bütçesi

Meclisin 7 Eylül 1922 tarihli oturumunda 1338 senesine ait Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâleti Bütçesi görüşülmüştür.

Müzakereler Aydın mebusu Mazhar Bey'in söz almasıyla başlamıştır. Mazhar Bey, memleketin kuvvetle muhtaç olduğu en önemli meselenin sağlık olduğunu çünkü sıhhat demek varlık demektir” diyerek sağlığın önemini vurgulamıştır. Ayrıca böyle olmasına rağmen sıhhiye teşkilatının diğer teşkilatlara nazaran en az bütçeye sahip olduğunu, her kaza ve her livada görevli bir tabip olması gerekirken Türkiye'nin kazalarının yarısında tabip bulunmadığını ifade etmiştir. Meşrutiyetten beri her kazaya bir tabip tayin etmek gerekçesiyle bir bütçenin meclise gelmediğini hakikatin en mühim noktasının da bu olduğunu vurgulamıştır. Mazhar Bey, bütçe görüşmelerinde ikinci bir memurluk olan küçük sıhhiye memurlar teşkilatını gündeme gelmiştir. Bunların yarı tabip derecesinde ahalinin gözü kulağı olduğunu, bu yüzden mevcudiyetlerinin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Küçük sıhhiye memurlarının tedaviyle mükellef olmadıklarını ancak hastalığın tespitinde önemli olduklarını beyan etmiş ve istihdam edilen bu memurların daimi olarak istihdam edilmesini ve hatta sayılarının artırılması gerektiğine de dikkat çekmiştir. Ayrıca “*eğitim için vergiler alıyorsunuz, okullar yaptırıyorsunuz, yol için para alıyorsunuz, iyi kötü yollar yaptırıyorsunuz, eğitim ve diğer hususlar için de Sıhhat Vergisi alınamaz mı?*” diyerek bunun bir fikir olduğunu beyan etmiştir.³¹⁹

Erzurum mebusu Necati Bey memlekette bir hizmet ifa edemediği az çok anlaşılan bu sıhhiye memurları yerine memleketin sağlık ihtiyacı için Tıbbiye Mektebi açılmış olsaydı daha çok hizmet edilmiş olacağını söylemiştir. Bunun üzerine söz alan Operatör Emin Bey, eğer bu adım zamanında atılmış olsaydı sıhhiye memurları yerine hiç olmazsa üç sene tahsil görmüş bir tıp heyetinin olacağını vurgulayarak Necati Bey'e destek vermiştir.³²⁰ Bolu mebusu Sıhhiye Vekâleti Doktor Fuad Bey ise küçük sıhhiye memurlarının başında bir doktor bulunursa daha iyi vazife göreceklerini söylemiş, Mazhar Bey'in sıhhiye memurlarının daimi olması gerektiği sözlerine karşılık olarak bu memurlar için bir mektep açıldığını, bu sene ki bütçenin tasdikinden sonra da mektebin açılışının yapılacağını ve seksen talebe kabul edeceğini söylemiştir.³²¹

Bayezid mebusu Süleyman Sudi Bey ise küçük sıhhiye memurlarının kâfi derecede tahsil görmediklerinden halkın bunlardan hiçbir şekilde istifade edemediklerini eğer hasta olurlarsa da sıhhiye memuru çağırıldıklarını ancak bunların da ücret almadığı için hastanın yanına gitmediklerini

³¹⁹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 541.

³²⁰ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 544

³²¹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 546, 547.

belirtmiştir. Bunun üzerine tekrar söz alan Bolu mebusu Sıhhiye Vekâleti Vekili Doktor Fuad Bey bir defa Muavezeni Maliye'nin teklif edilen doktorlardan sadece yirmi doktorun tahsilatını kabul ettiğini, iki yüz doktor için bütçeye para konulması rica ettiklerini ancak Muavezeni Maliye Encümenliğinin kabul etmediğini ifade etmiştir.³²² Hakkâri mebusu Müfid Bey meselenin dönüp dolaşıp Muvazenei Maliye Encümeni'nin başına yıkıldığını söyleyip, oysaki Muvazenei Maliye Encümeni'nin Sıhhiye Vekâleti kararı dairesinde hareket ettiğini söyleyerek, Fuad Bey'e 1337 senesi bütçesinden fazla masraf kabul edilmeyeceği şeklinde kararları olduğunu hatırlatmıştır. Fuad Bey'e karşı çıkmıştır. Bunu üzerine söz alan Mustafa Bey, Sıhhiye Bütçesi 1337 senesinde beş yüz seksen üç bin lira iken bu sene neden dört yüz seksen üç lira olduğunu sormuştur. Hakkâri mebusu Mazhar Müfid Bey tekrar söz alarak sıhhatin kadir ve kıymetinin bilinmediği küçük sıhhiye memuru bulamayan vekâletin dört yüz lirayı nerden bulacağını sormuştur.

Neticede bütçenin Sıhhiye ve Muvazenei Maliye Encümenine gönderilmesi kabul edilmiştir.³²³

2.2.11.2. 1338 Senesi Ziraat Bankası Bütçesi

Meclisin 3 Temmuz 1922 tarihli oturumunda 1338 (1922) senesi Ziraat bankası bütçesinin 3. faslı görüşülmüştür. Bütçenin 3. Faslında; Muvazene-i Maliye Encümenine tabi olan müessese gelirlerine ve Ankara'da makinist sınıfının tamirat ve imalatı için bin beş yüz, ziraat için gerekli alet ve ihtiyaç maddeleri için bin beş yüz, Konya'da açılacak tamirhanenin tamirat ve imalatı için otuz bin, Ankara Ziraat Mektebi işletme ücretine beş bin lira olmak üzere toplam otuz sekiz bin ayrıldığı belirtilmiştir.

Bütçenin 3. faslı müzakerelerinde ilk sözü Amasya mebusu Ömer Lütfi Bey almış; 3. faslın otuz sekiz bin olan yekününe karşı çıkmıştır. Ayrıca Konya tamirhanesinin açılmadığını belirten Ömer Lütfi Bey, Ankara Ziraat Mektebi'nden beş bin lira kazanılacağını belirtildiğini ancak bu müessesenin açılmadığını, henüz başlamayan bir müesseseden kar mı zarar mı edileceğinin nerden bilindiğini sormuştur.³²⁴ Gaziantep mebusu Ali Cenani Bey ise, Ankara Ziraat Mektebi'nde makinist ve şoför yetiştirmek için bankanın bir mektep ve bir sınıf açması yönünde İktisat Vekâleti'ne teklif götürdüğünü, vekâletinde bunu uygun bulduğunu söylemiştir. O sınıfın orda açılması durumunda Ankara'daki ziraatçılardan makinesi bulunanlardan birisinin müracaat edeceğini ve mektebinde onun makinesini tamir ettiği zaman ücret alacağını ifade etmiştir. Ayrıca bu için de ayrı bir fasıl açılması gerektiği vurgulamıştır. Mecliste "*fazla konmuştur*" sesleri

³²² TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 550, 551.

³²³ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 551, 552.

³²⁴ TBMM ZC, Devre: 1, C. 21, İ: 3, Ankara 1959, s. 286, 287.

yükselmiştir. Bunun üzerine Ali Cenani Bey, eksik ya da fazla hiçbir şey için zarar olmadığını çünkü bunun masraf olmadığını ifade etmiştir.³²⁵

Mustafa Bey ise memlekette ziraat aletinin az olduğunu ancak bunun öneminin herkes tarafından bilinmediğini söylemiştir. Ziraat Bankası'nın vazifesinin doğrudan doğruya müessesleri çoğaltmak ve bunun faydasının halka anlatmak olduğunu bunun için de Ziraat Bankası Bütçesine herhangi bir tamirat için fazla bir şey konulmaması gerektiğini belirtmiştir. Hatta bu makinelerin sanayi mektebi talebesine ücretsiz tamir ettirmesi gerektiğini savunmuştur. Piyasa nazarı dikkate alınarak bu kadar fazla bir şey konulursa bundan bir şey çıkmayacağını söyleyerek, bunun faydasının halka anlatılması gerektiğini de tekrar dile getirmiştir.³²⁶ Neticede 3. faslın müzakeresi yeterli görülmüş, yapılan oylama sonucunda toplam yekûn olan otuz sekiz bin kabul edilmiştir.³²⁷

2.2.11.3. 1338 Senesi Muaveneti İçtimaiye Müdüriyeti Umumiyesi Bütçesi

Meclisin 25 Ekim 1922 tarihli oturumunda 1338 (1922) senesi Muaveneti İçtimaiye Müdüriyeti Umumiyesi Bütçesinin 180. Faslı görüşülmüştür. 180. Fasılda belirlenen cetvel şöyledir:

1338 senesi İçin

M Nev'i Muhassasat Hükümetçe Teklif Olunan-Muvazenei Maliye Encümenince

		<u>Teklif Olunan</u>
<u>10</u> Teçhiz ve Tekvin	4.000	7.000
<u>11</u> Han, otel ve saire icarı	1.000	1.600
<u>12</u> İnşaat ve tamirat	-	-
<u>13</u> Memuruni muvakkate ücreti	1.000	-
<u>14</u> Müessesat masrafı	69.065	110.000
<u>15</u> Mütferrika	-	700
<u>180. faslın yekünü</u>	569.065	783.125 ³²⁸

Bütçenin 180. Faslının görüşülmesinde ilk sözü Sıhhiye Vekili Doktor Rıza Nur almış; bütçenin Muvazene-i Maliye Encümenince müzakere edildiğinde kendisinin bulunmadığını, buradaki paradan muhacirlere ziraat aleti, hayvan, tohumluk verilmesi gerektiğini eğer verilmezse hoş karşılanmayacağını belirtmiştir. Bunların encümenliğin maliye bütçesine koyulacağı gerekçesiyle kaldırıldığını ancak o bütçeye koyulmadığından bu bütçeye ilave edilmesi gerektiğini beyan etmiştir.

³²⁵ TBMM ZC, Devre: 1, C. 21, İ: 1, Ankara 1959, s. 237.

³²⁶ TBMM ZC, Devre: 1, C. 21, İ: 3, Ankara 1959, s. 238.

³²⁷ TBMM ZC, Devre: 1, C. 21, İ: 3, Ankara 1959, s. 241.

³²⁸ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 159.

Rıza Nur Bey'den sonra söz alan Mustafa Bey, Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'nin yapacağı yardımın ikiye ayrıldığını yani yardım edeceği insanların ikiye ayrılabilceğini söylemiştir. Bunlardan bir kısmı kudreti yerinde olup hayatlarını devam ettirebilen insanlarken bir kısmı ise kudreti yerinde olmayıp hayatını devam ettiremeyen insanlar olduğunu ve bunların Muaveneti İctimaiye Vekâleti'nin daimi müşterisi ve daimi muhtaçları olduğunu vurgulamıştır. Muvazene-i Maliye Encümeni'nin ne düşünerek hayatlarını devam ettirmek için encümenliğin avansına muhtaç olanları bütçeden çıkardığını sormuştur. Bunun kendi çabasıyla geçinmeye çalışan insanları yardımdan mahrum etmek olduğunu, elde böyle bir kudret varken bunun suiistimal ederek sırf birkaç kuruş için maddeleri çıkarmanın doğru olmadığını beyan etmiştir.³²⁹

Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali Bey, muhacir konusuna dikkat çekerek memleketlerinden ayrılmış hayatlarının düzeni bozulmuş senelerce sefaletle mücadele eden insanların memleketlerinde döndüklerinde bir harabe ile karşılaşacaklarını bu yüzden bunların ihtiyaçlarının temin etmenin Muvazene-i Maliye Encümeni'nin görevi olduğunu söylemiştir.³³⁰ Hakkâri mebusu Mazhar Müfid Bey, 180. faslın iskân masrafına mahsus olduğunu, bu meblanın iskân edilmekte olan muhacirlere ücretsiz dağıtılması gerektiğini ancak bu meselenin taviz şeklini aldığını ifade etmiştir. Mazhar Bey'den sonra söz alan Mustafa Bey, "*Hayır taviz değildir. Taviz olmaz, taviz İktisat Vekâleti'ne aittir.*" demiştir.³³¹

Müzakereler yeterli görüldükten sonra 180. faslın yedi bin beş yüz lira eklenerek 783.425 lira olması kabul edilmiş, 180. faslın A fıkrasına geçilmiştir.³³²

2.2.11.4. 1338 Senesi Avans Kanunu

Meclisin 12 Şubat 1922 tarihli oturumunda 1338 senesi İstanbul Avans Kanunu görüşülmüştür. Mecliste kanunun 1. maddesi okunmuş ve müzakereler başlamıştır. 1. madde şöyledir:

Madde 1.- İstanbul vilayeti devairir mülkiye ve askeriyesiyle hidematı umumiyesi için 9.XII. 1338 tarihi kanunla verilen üç milyon liralık tahsisata ilaveten dört milyon liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Mustafa Bey konu hakkında söz alarak görüşlerini belirtmiş ve dört milyon lira verilecek kişilerin araştırılmasını ve bunların içerisinde en önem teşkil eden emekliler ve yetimlerin

³²⁹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 174.

³³⁰ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, a. 175.

³³¹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 176.

³³² TBMM ZC, Devre: 1, C. 22, İ: 3, Ankara 1959, s. 183.

bulduğunu belirtmiş, bu paranın verilmesi gerektiğini bu memleketin içerisinde hangi bir kişi vazife görürse hakkını aldığını, dört milyon liranın aynen kabul edilmesini hatta bu miktarın az olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Kütahya mebusu Besim Atalay söz alarak İstanbul'a bu kadar paranın fazla olduğunu, dört milyonun birden verilmemesini ifade ederek Mustafa Bey'in sözlerine karşı çıkmış, aç milletin tırnaklarıyla ot toplayan milletin de hazinesinden bol bol para verilmesinin taraftarı olmadığını söylemiştir.³³³

Müzakereler yeterli görüldükten sonra oylamaya geçilmiş, 1338 tarihli Avans Kanunu için yapılan oylamaya 167 kişi katılmış, 163 oyla kanun kabul edilmiştir. Mustafa Bey'de kabul yönünde oy kullanmıştır.³³⁴

2.2.11.5. 1341 Senesi Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Bütçesi

Meclisin 9 Mart 1925 tarihli oturumunda 1341 (1925) senesi Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Bütçesi görüşülmüştür. Bütçenin 192. Faslı okunarak müzakerelere başlanmıştır. Bütçenin 192. Faslında merkez idarenin maaşı için 38. 640 lira ayrılmıştır.

Bütçenin 192. Faslının müzakerelerinde ilk sözü Mustafa Bey almış; bütçede bulunan merkez idare tesisatına karşı çıkmıştır. Müsteşar ve Hıfzıssıhha Genel Müdürlerinin maaşlarının az olduğunu söylemiş, müsteşarların yüz, genel müdürlerin ise 75 lira aldığını bu maaş ile bu makamlarda yüksek uzman buldurmanın mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Bunların maaşlarına yüzer lira zaman yapılmasını teklif eden Mustafa Bey, bu zam ile önemli uzmanların elde tutulacağını ve bundan kendilerinin değil memleketin kazançlı çıkacağını ifade etmiştir.³³⁵

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Doktor Rıza Bey'de konu hakkında görüşlerini belirterek; vekâletin en büyük fikirlerini temsil eden müdürleri bulmakta zorluk çekildiğini, 192. faslın yanına "*Hıfzıssıhha Umumiye ve Muaveneti İçtimaiye Müdüriyetlerine getirilecek kişilerin ücretleri*" adı altında bir ilave yapılmasını söylemiştir. Mecliste "*anlaşılmadı*" sesleri yükselmiştir. Bunun üzerine Rıza Bey, üç yüz lira ücretin uzman ücreti sıfatıyla verilmesi şeklinde açıklama konması gerektiğini sözlerine eklemiştir. Bu teklif mebuslarca da uygun görülmüştür. Daha sonra 192. faslın müzakeresi yeterli görülerek 193. faslın müzakeresine geçilmiştir.³³⁶

³³³ TBMM ZC, Devre: 1, C. 27, İ: 3, Ankara 1960, s. 298.

³³⁴ TBMM ZC, Devre: 1, C. 27, İ: 3, Ankara 1960, s. 314.

³³⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 15, İ: 2, Ankara 1976, s. 302, 303.

³³⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 15, İ: 2, Ankara 1976, s. 303.

2.3. Meclise Yansıyan Eğitim Konuları ile İlgili Görüşleri

2.3.1 Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun

Kurtuluş Savaşı yıllarında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemlerinde öğretmenler ve öğretmen sorunları ile ilgili oldukça tartışmalı geçen oturumlar yapılmıştır. Bu yıllarda öğretmenlerin bir kısmı askerlikten tecil edilmiş olmalarına rağmen kendi istekleri ile savaşa katılmış, bir kısmı da savaş yıllarının en cefakâr ve çilekeş mesleği haline gelen öğretmenlikten ayrılmak zorunda kalmış, diğerleri ise eğitim ve öğretim hizmetlerini bütün güçlüklerle rağmen sürdürmüşlerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından 3 ay sonra Ankara'da bilimsel ve mesleki alanlarda çalışacak bir "Muallim ve Muallimler Cemiyeti" kurulmuştur. Cemiyetin kurulmasından bir yıl sonra toplanan Maarif Kongresinde öğretmen sorunlarına da değinilmiş ve köye öğretmen yetiştirmek amacıyla "Köy Muallim Mektebi" nin açılması teklif edilmiştir.³³⁷

Atatürk 1 Mart 1923'de Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü toplantısını açarken yaptığı konuşmada, öğretmenliğin önemini ve bu alanda yapılacak çalışmaları şöyle belirtir;

"Efendiler, mekteplerde tedrisat vazifesinin şayanı itimat ellere teslimi, evlad-ı memleketin o vazifeyi kendine hem bir meslek hem de mefkûre addedecek fazıl ve muhterem muallimler tarafından yetiştirilmesini temin etmek için muallimlik, sair serbest ve yüksek meslekler gibi tedricen terakkie her halde temin-i refaha müsait bir meslek haline konulmalıdır. Dünya'nın her tarafında muallimler, cemiyeti beşerinin en fedakâr ve muhterem unsurlarıdır."³³⁸

Nitekim Cumhuriyet'in ilanından sonra 13 Mart 1924 tarihinde 439 sayılı "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu" kabul edilmiştir.³³⁹

Meclisin 5 Aralık 1923 tarihli oturumunda "Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun" ve Maarif Encümeni Mazbatası görüşülmüştür. Mustafa Bey'de müzakerelerde yer almış kanunun 10. maddesi hakkında görüşlerini beyan etmiştir. 10. madde aynen şöyledir:

Madde 10.- Muallimler vazife itibariyle sabit ve muvakkat olarak iki kısma ayrılmıştır. Müretlep sınıf derslerini deruhte eden muallimler sabit kısımdandır. Yedi saatten fazla ders okutmak vazifesiyle mükellef olmıyanlar muvakkat muallimler sınıfını teşkil ederler."³⁴⁰

³³⁷ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara 1983, s. 30.

³³⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. 1, Ankara 1961, s. 299.

³³⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.1.1.7.16.12.

Müzakereler başladığında ilk sözü alan Karahisar mebusu Ruşen Eşref Bey, memlekette her türlü dersi okutan kişilerin sayısının az olduğunu bu maddenin kabulü halinde diğer mektebe gidip de oradaki talebelerin bu kişilerden faydalanmasının zor olacağını, bu yüzden yedi saatin on saate çıkarılmasını istediğini söylemiştir. Meclisten “*on iki saat*” sesleri yükselmiştir.³⁴¹ Trabzon mebusu Abdullah Bey ise muallimler için üç kısmın mevcut olduğunu madde de yer alan “*sabit ve muvakkat*” tabirlerinin hangi kısım muallimleri ifade ettiğini sormuştur. Abdullah Bey’in sözlerine karşılık Maarif Encümeni Mazbata Muharriri Vasıf Bey, darümuallimin ve darülmullimatlar da böyle bir taksim olmadığını hatırlatarak bu ayırımın devre-i iptidaiye ile devre-i saniye ve genel liselerde vazifesini yerine getiren muallimler için yapıldığını ifade etmiştir. Ayrıca “*sabit ve muvakkat*” olarak ayrılan kısımların önceden “*seyyar ve daimi*” olarak ifade edildiğini ancak “*seyyar*” kısmını uygun görmediklerinden bu kısmın değiştirildiğini de sözlerine eklemiştir.³⁴²

Karesi mebusu Ahmed Süreyya Bey, yedi saatten fazla olan kısma “*haftada*” kelimesinin eklenmesini istemiştir. Saruhan mebusu Vasıf Bey bunun kabul edileceğini söylemiştir. Kars mebusu Ahmet Ağaoğlu Bey ise aynı mahiyetteki birine “*sabit*” diğerine de “*muvakkat*” diyerek ayrılmasının doğru olmadığını söyleyerek bu ikiliğin muallimler arasındaki ahengi bozacağını vurgulamıştır.³⁴³ Vasıf Bey bunun üzerine tekrar söz alarak, eğer meclisin “*sabit ve muvakkat muallimler*” diye ayrılan iki kısmın varlığını kabul etmezse kendilerinin de bu durumu kabul edeceğini ancak o zaman beş saat ders veren muallimle on sekiz saat ders veren muallime aynı paranın verileceğini söylemiş bunun da adil olmadığını belirtmiştir.³⁴⁴

Mustafa Bey ise bazı derslerde maaşın yüksek olduğunu ancak bunları okutan muallimlerin “*mevku*” kısmına alınırsa maaşlarının az olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Maarif Vekâleti’nin az maaşla bu muallimleri bulup bulamayacağını da soran Mustafa Bey, darümuallimlerde ve darülmullimatlarda felsefe gibi derslerin saatinin beş saat olduğunu bu gibi derslere muallim bulabilmek için de çok para verilmesi gerektiğini belirtmiş ve bunun bütçeye koyulup koyulmadığını da merak ettiğini ifade etmiştir. Vasıf Bey, Mustafa Bey’in sözlerine karşılık olarak liselerde bu tarzda iki ders bulunduğunu, bunların felsefe ve iktisat ve hukuk olduğunu söylemiştir. Beş dersten az olan bu derslere muallim bulabilmek için, bir felsefe mualliminin hem lisenin hem de darümuallimin felsefe derslerine girerse her iki taraftan da alacağı maaşın böylece sabit muallimler kadar maaş almış olacağını beyan etmiştir.

³⁴⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 50.

³⁴¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 51, 52.

³⁴² TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ:1, Ankara 1968, s. 52.

³⁴³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 54.

³⁴⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 55.

Mustafa Bey tekrar söz alarak darümuallimin olduğu yerde lisede olmalı mecburiyete gerek olmadığı bunun yerine muallimlere fazla maaş verilmesi gerektiğini söylemiştir. Vasıf Bey bunun üzerine, irfan merkezlerinde hem darümuallimin hem de lisenin var oluşunu yalnız üç tane vilayette mektep binası bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Mustafa Bey'in arz ettiği teklifin Maarif Encümeni Mazbata Muharriri sıfatı ile kabul ettiğini eğer on sekiz saat ders veren muallime 2 bin 500 kuruş verildiği gibi beş saat ders veren muallime de 2 bin 500 kuruş verilmesi teklif edilirse de buna Maarif Encümeninin itiraz etmeyeceğini söylemiştir.³⁴⁵

Müzakereler yeterli görüldükten sonra takrirlerin okunmasına geçilmiştir.³⁴⁶ Neticede 10. madde şu şekilde kabul edilmiştir:

Madde 10.- Muallimler vazife itibariyle sabit ve mevkut olarak iki kısma ayrılmıştır. Mürettep sınıf derslerini deruhte eden muallimler sabit kasımdandır. Bu mektepte haftada yedi saatten fazla ders okutmak vazifesiyle mükellef olmayanlar mevkuf muallimler sınıfını teşkil ederler.³⁴⁷

2.3.2. Sanat ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkındaki Kanun

Meclisin 22 Temmuz 1931 tarihli oturumunda Sanat ve Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkındaki Kanun görüşülmüştür. Müzakerelere kanunun ilk iki maddesinin okunmasıyla başlanmıştır. Kanun maddeleri aynen şöyledir:

Madde 1.- İstanbul Hâkimiyeti Milliye, İstanbul Dumlupınar, Edirne Gazi Paşa, Edirne Mustafa Necati Bey, Kayseri Zinci Dere, Elaziz, Amasya, Vona yatı mektepleriyle Ankara, Konya, Kastamonu, İzmir, Aydın, Edirne, Diyarbakir, Bursa ve İstanbul sanat mekteplerinin maaş ve masrafları ikinci madde de tasrih edildiği veçhile vilayetler hususi idareleri bütçelerinden verilir.

Madde 2.- Birinci maddede yazılı müesseseleri idare için mıntıklar teşkiline ve bu müesseseler masraflarını mıntıkaya dahil vilayetlere varidatları nispetinde taksimat ve tahsisatlarını vilayet bütçelerine koymağa ve icabında bu masraflar için bütçeleri yapılcaya kadar mıntıkaya dahil vilayetler bütçelerin tahsisat konulmak veya mevcut tahsisatından senesi içinde mahsubu icra kılınmak üzere avans verdirmeğe Dâhiliye Vekâleti mezundur.

³⁴⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 56.

³⁴⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 57.

³⁴⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 59.

Bu müesseselere mıntıkaya dahil vilayetlerin her birinden iştirak hisseleriyle mütenasip talebe alınır. Bu gün mevcut talebe için nispet aranılmaz bu suretle alınacak talebenin evsaf ve şeraiti Maarif Vekaletince tanzim olunacak bir talimatname tayin edilir.³⁴⁸

Müzakerelerin başlamasıyla ilk sözü Yozgat mebusu Süleyman Sırrı Bey almış, masrafin vilayetlere dağıtıldığını, ancak masraftan pay alan vilayetlerin eğer talebesi yoksa ne olacağı kısmının aydınlatılması gerektiğini söylemiştir. Süleyman Sırrı Bey'den sonra söz alan Samsun mebusu Etem Bey, parasızlıktan vilayetlerin kendilerine verilen vazifeleri yerine getiremezken, bu tahsisatın vilayetlere verilmesinin ne şekilde olacağını sormuştur. Konya mebusu Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Lemal Zaim Bey, Süleyman Sırrı Bey'in sorusuna cevap vererek, vilayetin sanat mektebinde okutup yetiştireceği talebe bulunduğunu eğer her hangi bir sene sanat mektebine gönderilecek talebe bulunmazsa o mektebin mevcut durumunun devam edeceğini ertesi sene talebe bulup göndereceğini ifade etmiştir.

Muğla mebusu Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey; her vilayetin kendi başına başaramayacağı bu işi birkaç vilayetin bir araya gelerek yapılmasıyla mümkün olacağını vurgulamıştır. Bu sene vergilerin düşmesinden dolayı bu vazifeleri başlı başına kendilerinin yapmasına imkân olmadığını kendileri de yaparsa bunun da bir çıraklık mektebinden fazla ileri gidemeyeceğini söylemiştir. Buna meydan vermemek için beş on vilayetin bir araya gelerek memleketin çok muhtaç olduğu sanayinin de böylece gelişmiş olacağını beyan etmiştir. Mecliste “*çok doğru*” sözleri yükselmiştir.³⁴⁹

Şükrü Kaya Bey'den sonra söz alan Mustafa Bey, burada iki durum olduğuna dikkat çekerek birincisinin mevcut durumun devam ettirilmesi iken ikincisinin ise bunun gelecekte devam ettirilmesi olduğunu beyan etmiş, bu kanunla hangisinin istendiğini sormuştur. Mustafa Bey'in sorusu üzerine tekrar söz alan Muğla mebusu Dahili Vekili Şükrü Kaya Bey, devletin sanat mektepleri hakkında bir programı olduğunu bu programın uygun olan vilayetlerde meslek okulu açıp ondan sonra uygulanmalı fen bilimleri ile ilgili sanatların türlü dallarında öğretim yapan okulları açmak olduğunu ancak bu programın henüz fiiliyata dökülmediğini ifade ederek, bu sebebinin ise mali durum olduğunu söylemiştir.³⁵⁰

Neticede yapılan müzakereler yeterli görülmüş, yapılan oylama sonucunda maddeler aynen kabul edilmiştir.³⁵¹

³⁴⁸ TBMM ZC, Devre: 4, C. 3, Ankara 1931, s. 309, 310.

³⁴⁹ TBMM ZC, Devre: 4, C. 3, Ankara 1931, s. 310.

³⁵⁰ TBMM ZC, Devre: 4, C. 3, Ankara 1931, s. 311

³⁵¹ TBMM ZC, Devre: 4, C. 3, Ankara 1931, s. 313.

2.3.3. Gedikli Küçük Zabıt Menbaaları Hakkındaki Kanun

Meclisin 26 Mart 1927 tarihli oturumunda Gedikli Küçük Zabıt Menbaaları Hakkındaki Kanun görüşülerek toplam 9 maddenin müzakerelerine başlanmıştır.³⁵² Kanunun 3. maddesinin görüşülmesinde ilk sözü Mustafa Bey almıştır. 3. madde şöyledir:

Madde 3.- Birinci maddede yazılı mektepler talebesinden arzusuyla olmayıp, herhangi bir sebeple çıkarılardan çürüklerle (daimi muvakkat) on beş yaşından küçükler velilerine, yok ise şehir yatı mekteplerine teslim olunur.

Mustafa Bey, 3. maddeye istinaden söz alarak, arkadaşı Urfa mebusu Refet Bey ile bir tadilname takdim ettiklerini ve bunun kabulünü istediklerini söylemiştir. Mustafa Bey'in konuşmasından sonra mecliste “*izah ediniz*” sesleri yükselmiştir. Sözü edilen tadilname şöyledir:

Riyaseti Celileye

Üçüncü maddenin şekli atide tadilini arz ve teklif eyeriz:

Birinci maddede yazılı mektepler talebesinden arzusuyla olmayıp, herhangi bir suretle çıkarılardan on beş yaşını ikmal etmeyenler velilerine, yok ise leyli mercani mekteplere teslim olunurlar.

Çorum
Mustafa

Urfa
Refet

Bunun üzerine söz alan Giresun mebusu Hakkı Tarık Bey, iki kişinin verdiği tadil teklifinde yalnız “*çürükler*” tabirinin çıkarıldığını söylemiştir. Madde de “*herhangi bir sebeple çıkarılanlar*” kısmına dikkat çekerek bir ahlaksızlıkla çıkartılan bir kişinin bu mekteplere kabulü mecburiyeti anlamına geldiğini söyleyerek itiraz etmiş, “*şu gibi sebeple çıkarılanlar*” şeklinde belirtilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁵³ Kütahya mebusu Müdafaa-i Milliye Vekili Recep Bey, Hakkı Tarık Bey'in sözlerine destek vererek asıl meselenin ahlaksızlık yüzünden çıkacak olan kişilerin mekteplere kabul edilip edilmemesi meselesi olduğunu ifade etmiştir. Maarif mekteplerine herhangi bir ahlaksızlıktan dolayı kabul edilemeyecek olanların ne tür muameleye tabi olurlarsa çıkarılanların da girecekleri mekteplerin hükümlerine tabi olarak zaten oraya kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Hakkı Bey'in eğer bunların içerisinde ahlaksızlıkları dolayısıyla çıkarılanların gidecekleri mektepteki ahlaksızların tabi olduğu uygulamaya tabi olmalı yönünde bir fıkra ilavesine lüzum görerek bir tadilname verirse destek verileceğini söylemiştir. Bunun üzerine

³⁵² TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 219, 220.

³⁵³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 221.

Giresun mebusu Tarık Bey bir takrir vereceğini söylemiştir. Ancak bu müzakereler sonrası Tarık Bey'den sonra Çankırı mebusu Talat Bey bu maddenin Maarif Encümenliğine havalesini teklif etse de bu teklif kabul edilmemiştir.³⁵⁴ Netice de Mustafa Bey ile Rıza Bey'in verdiği tadiname kabul edilmiş, 4. maddenin müzakeresine geçilmiştir.³⁵⁵

Kanunun 4. maddesinin müzakeresinin de söz alıp görüşlerini bildiren Mustafa Bey, arkadaşı Urfa mebusu Refet Bey'le birlikte bu maddenin tadili hakkında bir teklif vermiştir.³⁵⁶ Sözü geçen 4. madde şöyledir:

Madde 4.- Daha büyük yaştakiler meccanen okudukları müddete ait bilimum masrafları ödemeğe ve ödeyemedikleri takdirde aşağıda yazılı fıkralar veçhile hizmet etmeğe mecburdurlar.

- A) Harbiye, askeri tıbbiye ve askeri baytar mektebinden çıkarılanlar sınıfları kıtaat ve müessesatı verilerek gedikli küçük zabitle, muvazzaf hizmetleri dahil olmak üzere altı sene müddetle hizmet ederler.
- B) Askeri liselerin son üç sınıfından çıkarılanlarla mezkûr liselerin 6.7.8'inci sınıflarından çıkarılanlarla sekiz yaşını ikmal etmiş olanla kıtaata verilerek kararnamesine tevkifan Gedikli küçük zabıt olurlar ve kıtaya duhullerinden itibaren muvazzaflık hizmeti dahil olmak üzere altı sene müddetle hizmet ederler. On sekiz yaşından küçük olanlar, yaşlılarıyla birlikte Gedikli küçük zabıt yetiştirilmek üzere askere alınmak şartıyla, velilerine teslim edilirler ve kıtaya duhullerinden itibaren muvazzaf hizmetleri dahil olmak üzere dört buçuk sene hizmet ederler. Bunlardan velilerine teslim edildikleri günden kıtaya duhulleri gününe kadar mektep masrafını tediye edenler hakkında hemcinsleri efradı sairee misilli muamele olunur.
- C) Gedikli küçük zabıt ihzari mektebinden çıkarılanlardan sinleri on sekizden dun bulunanlar esnana duhullerinde ve on sekiz yaşını ikmal etmiş olanlar çıkarılmalarını müteakip kıtaata verilirler ve duhullerinden itibaren muvazzaflık hizmetlerinden fazla ihzari mektebinde buldukları her seneye mukabil altı ay hesabıyla hizmete ederler.³⁵⁷

Mustafa Bey, 4. maddenin okunmasından sonra söz alarak, askeri liseler ve baytariye okulundan herhangi bir sebeple atılanlardan on beş yaşından büyüklerin bedava okudukları döneme ait masrafları ödemelerinin istenmesine karşı çıkmıştır. Dersten ve diğer sebeplerden dolayı çıkarılanlardan bu masrafın alınmasının doğru olduğunu ancak sağlık nedenlerinden ötürü çıkmış olanlardan bu ödemenin alınmamasının uygun olduğunu vurgulamıştır. Sağlık nedenlerinden ötürü

³⁵⁴ TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 222.

³⁵⁵ TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 224.

³⁵⁶ TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 231.

³⁵⁷ TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 224.

okuldan çıkarılanlardan bu paranın alınmaması için bir tadilname vermiş ve bunun kabulünü istemiştir.³⁵⁸ Tadilname şöyledir:

Riyaseti Celileye

Dördüncü maddenin birinci fırcasının atide tespitini arz ve teklif eyeriz:

Madde 4.- Daha büyük yaşta çıkarılanların çürük (daimi,muvakkat) olanlarından mektep masrafı alınamaz. Diğerleri meccanen okudukları müddete ait bilumum masrafı ödemeğe ve ödeyemedikleri takdirde aşağıda yazılı fıkralar veçhile hizmet etmeğe mecburdurlar.

Çorum
Mustafa

Urfa
Refet

Mustafa Bey ile Refet Bey'in birlikte verdiği tadilname mecliste kabul edilerek, 5. maddenin müzakeresine geçilmiştir.³⁵⁹

2.4. Meclise Yansıyan Hukuki Zemin Çalışmaları ile İlgili Görüşleri

2.4.1. Hıyanet-i Vataniye Kanunu

Milli Mücadele sırasında İtilaf Devletleri'nin ve padişah hükümetlerinin, meydana getirdikleri ortak cephenin Anadolu'da başlayan milli teşebbüsler aleyhine kullandıkları en önemli araç, yıkıcı-bölücü eylemler, propagandalar ve gizli faaliyetler olmuştur. Türk Milleti'nin bağımsızlık mücadelesi verdiği sırada patlak veren isyanlar, İstanbul Hükümeti ve yabancıların kışkırtmalarıyla meydana gelen ayaklanmalarda halkın önem verdiği değerler kullanılmıştır. Ayaklanmalar, 1920 yılında TBMM Hükümeti'nin kurulmasından sonra en yoğun dereceye ulaşmıştır. Bu durum karşısında öncelikli olarak iç cepheyi düzeltmek amacı güden TBMM Hükümeti bütün güçlerini buraya yöneltmiştir. İlk iş olarak ayaklanmaların kaynağı, İstanbul Hükümeti ile ilişkiler kesmiştir. TBMM'nin açılışından hemen sonra 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu çıkarılmıştır.³⁶⁰

Bu kanunun 1. maddesi ile Meclis'in meşruluğu tescil edilmiştir. İkinci maddesi ile isyana katılanlara, idam cezası verileceği, isyanı teşvik edenlere de Ceza Kanunu'nun 45. ve 46. maddeleri gereğince hüküm verileceği ilan edilmiştir. Bozgunu ve propagandacılar ile onlara yardım edenler de Hıyanet-i Vataniye suçu kapsamına alınmıştır. Mahkemeler, Hıyanet-i Vataniye Kanunu

³⁵⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 226.

³⁵⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 30, İ: 4, s. 231

³⁶⁰ Tuncer, a g.t., s. 51.

gereğince verdikleri kararları Meclis'e göndermişlerdir. Meclis, gelen kararları Adliye Encümeni'ne havale etmiş ve Encümen'den gelen kararlar doğrultusunda hareket etmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri hakkında şunları anlatmıştır: “ *Efendiler, Meclis 29 Nisan tarihinde Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve sonraki aylarda çıkan İstiklal mahakimi kanunlarını (istiklal mahkemeleri kanunları) da çıkarmakla inkılabın tabi icaplarını yerine getirme yoluna gitmişti.*”³⁶¹

Meclisin 16 Aralık 1920 tarihli oturumunda Hıyanet-i Vataniye suçundan mahkum Yalvaç Ahz-i Asker şubesinden Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi hakkında Adliye Encümeninden gelen mazbata görüşülmüştür. Adliye Encümeni Mazbatasının içeriği kısaca şudur: Hıyanet-i Vataniye suçundan dolayı on sene küreğe mahkûm edilen Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi'nin emekli edilerek askerlik mesleğinden ihraç edilmek üzere affedilmesi ve rütbesinin iade edilmesi uygun görülmüştür.

Mazbata okunduktan sonra söz alan Mustafa Bey, bu kanun lahiyasında bir tutarsızlık olduğunu söylemiştir. Bu kişinin mağduriyetinin onaylanarak affedilmiş olmasıyla birlikte emekliliğe sevk etmek suretiyle bir de ceza verildiğini ifade etmiştir. Usulen bir kişinin emekliliğe sevk edilip edilmemesinin kendi vekâletine ait olduğunu ayrıca suçu yoksa neden buna mahkûm edildiğini sormuştur. Bunun üzerine söz alan Dersim mebusu Feridun Fikri Bey, vatana ihanet suçundan yargılanan birinin tekrar orduya iade edilemeyeceğini bu sebeple encümenliğin emekliye sevk ettiğini söylemiştir.³⁶²

Meclis Başkanı müzakereler yeterli gördükten sonra Adliye Encümeni Mazbatasını oylamaya sunmuş ve mazbata kabul edilmiştir.³⁶³

2.4.2. Genel Af Kanunu

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk ve son anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile af kurumu ilk defa Anayasal bir dayanağa sahip olmuştur.³⁶⁴ 1831 tarihli Belçika Anayasasından alınan 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 7. Maddesinde “ (...) *Mücazâtı Kanuniye'nin tahfifi ve affi (...) mukaddese-i padişah cümlesindedir (...)*” denilmiştir. Bu hükme göre affetme yetkisi padişaha tanınmıştır. 1909 yılında Kanun-i Esasi'nin 7. Maddesi değiştirilmiş, şu ifade eklenmiştir:

³⁶¹ Sevengil, a.g.t., s. 81, 82.

³⁶² TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 494.

³⁶³ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 502.

³⁶⁴ Selahattin Keyman, **Türk Hukukunda Af (Genel Af- Özel Af)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Doktora Tezi, No:199, Ankara 1965, s. 85; Duygu Çağlar Doğan, **Ceza Hukukunda Af**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 20.

“ (...) Mücazâtı Kanuniye'nin tahfif ve affi Meclisi Umumi'nin tesvibi ile affi umumi ilanı (...)” denmiştir. Genel af yetkisi meclisin onayı ile kullanılabilirken padişahın tek başına kullandığı affetme yetkisi de sınırlandırılmıştır.³⁶⁵

1921 tarihli Anayasa'ya baktığımızda; genel af ile ilgili açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 7. Madde hükmünden genel af yetkisinin yasama organına ait olduğu çıkarılabilmektedir. Sözü edilen hükümde “ *Ahkâmı şeriyenin tenfizi, umumi kavaninin vazı, tadili, feshi gibi hukuku esasiye Büyük Millet Meclisine aittir.*” denilmiştir. Diğer Anayasalarımızda af yetkisi genel ve özel af ayrımı ile düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'nın 26. , 1961 Anayasası'nın 64. ve 1982 Anayasası'nın 87. maddesinde belirtilmiştir.³⁶⁶

Meclisin 22 Aralık 1923 tarihli oturumunda Genel Af Kanunu görüşülmüştür. İlk iki maddenin okunmasıyla müzakerelere başlanmıştır.³⁶⁷ Mustafa Bey, 2. maddenin müzakerelerinde sırasında söz almıştır. 2. madde şöyledir:

Madde 2.- Birinci maddede mezkûr tarihine kadar ıka edilmiş olan ceraim failleri hakkında hükmolunmuş veya olunacak idam cezaları on beş sene küreğe ve müebbet kürek cezaları on sene küreğe ve müebbet kalebentlik cezaları on sene kalebentliğe ve müebbet nefiy cezaları da üç sene nefye tahvil olunmuştur.³⁶⁸

Maddenin okunmasından sonra söz alan Mustafa Bey, affin çıkarılma gerekçesinin ve maksadının hapisanede bulunanların çıkarılması ve bundan sosyal bir fayda sağlanması olduğunu söylemiştir. İkinci bir nedenin ise affin kalplere manevi ve ruhi bir tesiri olarak, terbiyeyi bir suretle yükselteceğine inanılması olduğunu belirtmiştir. Ayrıca on beş sene hapisanede yatan bir kişinin çıktıktan sonrada ne sağlık ne de terbiyenin yüksekliği açısından bir şeyin kalmayacağını, hapisanede kalan yüksek terbiye görmemiş olanların bile terbiye aldığını, bu sebepten idam cezalarının on seneye ve müebbet küreğin sekiz seneye indirilmesini istediğini ve buna dair bir tadil teklifi verdiğini söylemiştir.³⁶⁹ Sözü edilen tadil teklifi şöyledir:

³⁶⁵ Keyman, a.g.t., s. 85.

³⁶⁶ Doğan, a.g.t., s. 20, 21.

³⁶⁷ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 403, 404.

³⁶⁸ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 404.

³⁶⁹ **TBMM ZC**, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 415.

İkinci maddedeki:

İdam cezalarının on sene küreğe, müebbet kürek cezalarının sekiz sene küreğe ve müebbet kalebentlik cezasının kezalik sekiz sene kalebentliğe tenzilini teklif eylerim.

Çorum
Mustafa³⁷⁰

Neticede Mustafa Bey'in verdiği tadil takriri kabul edilememiş, madde aynen kabul edilmiştir.³⁷¹

2.4.3. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

Meclis açıldıktan sonra açıldıktan onun çalışma biçimi, niteliği ve rejim konusunda sorunlarını karşılayacak hukuksal bir metnin olmayışı rahatsızlık yaşatmıştı. Osmanlı Devleti'nin mirası olan Kanun-i Esasi'nin talepleri karşılayacak niteliklere sahip olmaması yeni bir anayasaya ihtiyaç doğurmuş ve bu konuda 18 Eylül 1920 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nin hazırlamış olduğu bir taslak bu yönde atılmış bir adımı olmuştur. Nutuk'ta Mustafa Kemal bu belge için şunları söylemektedir:

“Meclise bir proje vermiştim. 13 Eylül 1921 tarihli olup siyasi, içtimai, idari, askeri nazarıları telhis ve teşkilat-ı idariye hakkındaki mukarreratı ihtiva eden program, meclisin 18 Eylül 1921 günü içtımında okundu. İşte bu tarihten, dört ay geçtikten sonra takarrür eden ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu bu programdan çıkmıştır.”

Demek oluyor ki 1921 Anayasası'nın temeli Atatürk'ün hazırlamış olduğu taslağa dayanmaktaydı.³⁷²

1921 Anayasası, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun elde kalan kısmını kurtarabilme amacına sahip olan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından halkın ülkeyi yönetmesini amaçlayan bir milli egemenlik anlayışıyla hazırlanmıştır.³⁷³ 23 maddeden ve bir

³⁷⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 417.

³⁷¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 4, İ: 1, Ankara 1968, s. 418.

³⁷² Mustafa Kemal Çiçek, **1924 Anayasası'nın Hazırlanışı ve Temel Özellikleri**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 40, 41.

³⁷³ Cihan Arslan, **Türkiye'de Yerel Yönetimler ve 2004 Sonrası Yerel Yönetim Reformu**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, 21; Yıldırım Turan, **Türkiye'nin İdari Teşkilatı**, İstanbul 1999, s. 147.

de münferit maddeden oluşan 1921 Anayasası, iktidar düzeni yerel yönetimler ve amaç konularına değinmiş ancak kişi hak ve özgürlükleri ile yargılama gibi konulara girilmemiştir. Bu alanda ki boşlukta, Kanun-i Esasi'nin Teşkilat-ı Esasi ile çatışmayan hükümleri ile giderilmiştir. Milli Mücadele Hareketi, başlangıcından itibaren hukukilik ve meşruluk bünyesinde barındırmıştır. Kongreler döneminden meclisin açılmasına değin kuruluş hareketi kendisini “fili” olma durumundan uzak tutmaya çalışılmıştır. Bu özelliği de onu 20. yüzyıldaki benzer hareketlerden ayırmaktadır.³⁷⁴

Meclisin 14 Aralık 1920 tarihli oturumunda Teşkilatı Esasiye Kanununun maddeleri görüşülmüştür. 14 Aralık 1920 tarihli oturuma Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. maddesinin okunması ile başlamıştır. 12. madde şöyledir:

Madde 12. - Vilâyet mahallî umurunda manevî şahsiyeti ve tam muhtariyeti haizdir, Haricî ve dâhilî siyaset, adlî ve askerî umur, beynelmilel iktisadi münasebat ve Hükümetin umumî tekâlifi ile menafî birden ziyade vilayet şâmil hususat müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince vazedilecek Kavanin mucibince Maarif, Sıhhiye, iktisat ve Ziraat, Nafia ve muaveneti içtimaiye işlerinin tanzim ve idaresi (vilâyet meclislerinin) salâhiyeti dâhilindedir.

İlk sözü alan Konya mebusu Musa Kazım Bey, bu maddenin adem-i merkezîyetçiliğe doğru bir adım olduğunu belirtmiş ve Maarif, sıhhiye, iktisat, ziraat, muavenet kelimelerinin içerisine bir de şeriye kaydının ilavesini teklif etmiştir. Bunun üzerine söz alan Karesi mebusu Vehbi Bey, bu maddede müftülerin vazifesinden bahsedilemeyeceğini, bu maddenin idari bir çerçeve olduğunu söylemiştir. Maddede de asıl bahsedilen meselenin devletin ve milletin doğrudan merkezden idare edileceği hususu olduğunu vurgulamıştır. Batum mebusu Ali Rıza Efendi, bu durumun zaten bir cümle ile ifade edilecek bir kelime olmadığını, bunlar için ayrı ayrı kanun yapılacağını, bu madde de sadece müftülük için ayrıca bir kelime konulabileceğini söylemiştir. Karesi mebusu Vehbi Bey tekrar söz alarak “şer’î” kelimesini eklediklerini belirtmiştir.³⁷⁵

Ertuğrul mebusu Mustafa Kemal Bey, bu madde ile her şeyin doğrudan doğruya merkezi idareye verdiğini, mahalli idarelere bir şey kalmadığını söylemiştir. Gelirlerin eğitime bile yetmediğini öğretmenlerin maaşlarının bile karşılanmadığını söyleyen Mustafa Kemal Bey böyle giderse memurun maaşlarının bile verilemeyeceğini, mahalli idarelerinde sıhhiye, iktisat, ziraat alanlarında ayrı ayrı memurlar istihdam ettiğini ifade etmiştir. Bu yüzden mahalli idarelere de birer miktar para ayrılması gerektiğini vurgulamıştır.³⁷⁶

³⁷⁴ Çiçek, a.g.t., s. 39, 40.

³⁷⁵ TBMM ZC, Devre: 1, C. 6, İ: 1, Ankara 1943, s. 369.

³⁷⁶ TBMM ZC, Devre: 1, C. 6, İ: 1, Ankara 1943, s. 370.

Müzakereler yeterli görüldükten sonra takrirlerin okunmasına geçilmiştir. Karesi mebusu Abdülğafur Bey maarif fıkrasına medrese kelimesinin eklenmesini istemiş teklifi kabul edilmiştir.³⁷⁷ Kastamonu mebusu Doktor Suat Bey ise maarif kelimesinden sonra vakıf kelimesinin eklenmesini istemiş, teklif kabul edilmiştir. Takrirler okunurken söz alan Mustafa Bey, ziraat kelimesinden sonra iktisat denildiğini, ziraatın zaten iktisatın bir parçası olduğunu söylemiştir. Ayrıca eğer maksat bu değilse ziraat, ticaret ve sanat kelimelerinin eklenmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak teklifi kabul edilmemiştir. Netice madde yapılan eklemelerle şu şekilde kabul edilmiştir:

Madde 12.- Vilâyet mahallî umurunda manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir. Harici ve dahilî siyaset, seri, adli ve askerî umur, beynelmilel iktisadi münasebat ve Hükümetin umumî tekâlifi ile menafii birden ziyade vilayete müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince vazedilecek kavanini mucibince evkaf, medaris, maarif, sıhhiye, iktisat, ziraat, nafia ve muaveneti içtimaiye işlerinin tanzim ve idaresi vilâyet şûralarının salâhiyeti dâhilindedir.³⁷⁸

2.4.4. Nisab-ı Müzakere Kanunu

5 Eylül 1920 tarihinde kabul edilen ve meclisin iç tüzüğü ile ilgili olan Nisab-ı Müzakere Kanunu, Meclisin 14 Ekim 1922 tarihli oturumunda görüşülmüştür. Müzakerelerde Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun 7. maddesinin düzeltilmesi yer almıştır. Düzeltilmiş 7. madde şöyledir:

Madde 7.- Büyük Millet Meclisi azasına senede bir defaya mahsus olmak üzere on bin kuruş üzerinden azimet ve avdet hararahı verilir. Aile harcırâhı bir devrei intihabiyede azimet ve avdet olarak ancak bir defaya münhasırdır.

Maddenin okunmasından sonra söz alan Mustafa Bey, meclisin kendi tahsisatı için kanun yapamayacağı ve karar veremeyeceğini ancak gelecek meclis için bunun yapılacağını, bir sonraki meclisin kendinden önce gelen meclislerin vermiş olduğu karar doğrultusunda tahsilat ver harcırâhlarını alacaklarını söylemiştir. Bunun üzerine söz alan Kırşehir mebusu Yahya Galip Bey, Bu meclisten önce meclis olmadığını olanın ise Meclis-i Mebusan olduğunu söylemiştir. Mustafa Be de burada ifade etmek istediği şeyin kendileri için kanun yapamayacaklarını vurgulamak istediğini söylemiştir.³⁷⁹

³⁷⁷ TBMM ZC, Devre: 1, C. 6, İ: 1, Ankara 1943, s. 373.

³⁷⁸ TBMM ZC, Devre: 1, C. 6, İ: 1, Ankara 1943, s. 376.

³⁷⁹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 400.

Müzakere yeterli görüldükten sonra yapılan oylama sonucu madde düzeltilmiş şekliyle kabul edilmiştir.³⁸⁰

2.4.5. İstiklal Mahkemesince Yargılanan Keskin Hastanesi Hesap Memuru Cemal Efendi'nin Affı

13 Eylül 1922 tarihli Meclis oturumunda, Keskin Hastanesi Hesap Memuru Cemal Efendi'nin savaş sırasında hastane kapasitesinin gereğinden fazla artması ve eldeki malzemeyi yeteri derecede kullanamaması gerekçesiyle görevi suistimal iddiası ile şikâyet edilmiştir. Şikâyetler üzerine İstiklâl Mahkemesi tarafından Cemal Efendi'nin hakkında tutuklama kararı verilmiştir. Verilen bu kararın affedilmesi ile ilgili Adliye Encümeni tarafından bir mazbata hazırlanmıştır.³⁸¹

Müzakereler başladığında ilk sözü alan Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey, Sakarya Harbi esnasında meydana gelen bu durumdan ötürü suçlu bulunan Keskin Hastanesi Hesap Memuru olan Cemal Efendi'nin ve doktorun uygun olmayan bir şekilde cezalandırıldığını söylemiştir. Bunların bir de affedilmesinin hukuki yasaklardan dönülmesi demek olduğunu ve bunun uygun olmadığını vurgulamıştır. Konya mebusu Vehbi Efendi ise, herkesin yanıp yıkıldığı zamanda Keskin Hastanesine giden bir arkadaşının çocuğuna bakılmadığını elbise, yiyecek olduğu halde verilmediğini belirtmiştir. Ayrıca böyle adamları altı aya kadar mahkûm ettiğinden dolayı istiklal mahkemesini hatalı bulduğunu altı ay değil altı seneye mahkûm edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğer herkesin ettiğinin yanına kar kalırsa, dün mahkûm edilen bir kişinin bugün affedilirse kişinin yarın gideceği yerde neler yapacağını bilinemeyeceğini vurgulamıştır.³⁸²

Mustafa Bey, söylenen sözlere karşı çıkararak hastane heyetinden bilhassa tabelada gösterilen şeyleri hastalara vermediklerinden ve hastalara bakmadıklarından şikâyet edildiğini ancak askeri bir durumda bilhassa harpte insanın başına ne geleceğinin bilinmediğini bunun bir vatana ihanet değil de bir ihmal olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca öyle vakitler gelir ki hastanenin mevcudunun iki yüz iken yedi yüz hatta bine çıkabileceğini, hatta Çanakkale Savaşı'nda hastanelerin miktarının üç bin olduğunu belirtmiştir. Hıyanet noktasında tabelaya yazılıp verilmezse hıyanet olacağını, fakat yazılıp erzak olmadığından verilmemişse bu adamın kabahatinin ne olduğunu sormuş ve bu şahsın affedilmesini istemiştir.³⁸³

³⁸⁰ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 401.

³⁸¹ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 34.

³⁸² TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 35.

³⁸³ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 37.

2.4.6. İstiklal Mahkemesince Yargılanan Hacı Hatipoğlu Osman'ın Affı

Meclisin 13 Eylül 1922 tarihli oturumunda, Hacı Hatipoğlu Osman'ın eşkıyaya yataklık ettiğinden ötürü İstiklal Mahkemesi tarafından Hacı Hatipoğlu Osman'ın hakkında tutuklama kararı verilmiştir. Ancak kendisinin isteği üzerine yapılan tetkik neticesinde verilen rapora nazaran hayati tehlikesi olduğu gerekçesiyle affedilmesi ile ilgili Adliye Encümeni tarafından bir mazbata hazırlanmıştır.³⁸⁴

Müzakereler başladığında ilk sözü alan Mustafa Bey, bu hastalık meselesini anlayamadığını, her hangi bir kişinin doktora müracaat etmek gerekçesiyle mi rapor aldığını anlayamadığını belirtmiştir. Meclisten “*hayır, hayır*” sesleri yükselmiştir. Bunun üzerine Mustafa Bey, o zaman raporun yanlış olduğunu söylemiştir. Mustafa Bey'in sözlerine karşılık Saruhan mebusu Refik Şevket Bey, raporu okumasını önermiştir. Mustafa Bey tekrar söz alarak mahkûmun baştan aşağı muayene edildikten sonra hasta olduğunun belirlendiğini ona göre de tahliyesine karar verildiğini söylemiştir. Hapishanede hastalığı sebebiyle affa layık olduğu halde affedilmediğini söylemiş, hapishanelerinin idaresinin Adliye Vekili'nin idaresinde olup olmadığını sormuştur.³⁸⁵

Kırşehir mebusu Müfid Efendi, Doktor Mustafa Bey'in ifade ettiği meselenin doktorun hapishanede meydana gelen müracaat üzerine mahkûmu muayene ettiğini, bu mahkûmun hastalığına dair rapor verdikten sonra merkezdeki sağlık heyetinde tetkikinden sonra affının istenmesini ifade ettiğini söylemiştir. Mustafa Bey tekrar söz alarak tıbbi bir mesele olduğu için bu konuyu arz etmek istediğini vurgulayarak, maksadının yanlış anlaşıldığını belirtmiştir. Asıl meselenin hasta olup mahkûm olan diğer kişilerin hapishaneden çıkmadığı onlara zulmedildiği meselesi olduğunu beyan etmiştir. Bunun üzerine söz alan Saruhan mebusu Refik Şevket Bey, Mustafa Bey'in arzusunun daha önce de konuşulduğunu ve Adliye Vekâletine havale edildiğini söylemiştir. O havaleden sonra Dâhiliye Vekâleti ile birlikte hapishanelerdeki her kişinin muayene olduğunu ve hastalıklara ait cetveller hazırlanıp Adliye Vekâleti'nce Tıbbi Adli Müessesinde tetkik ettirildiğini ifade etmiş ve o cetvellerin meclise yakın zamanda geleceğini beyan etmiştir.

Sinop mebusu Hakkı Hami Bey ise, Hükümetin vazifesinin sık sık hapishaneleri teftiş ettikten sonra bunların içerisinde hapishanede yaşayamayacak derecede hastalığı olanlar varsa bunların kendilerini toplamasına yardım etmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak bu sefer hükümet bu vazifesini yapmadığı için bu kişinin kendisinin müracaat ettiğini ve bu kişinin de hastalığı neticesinde affı uygun bulunmuş ise ancak diğerlerinin muayenesi yapılmamışsa hükümet bu sefer

³⁸⁴ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 3, Ankara 1960, s. 17.

³⁸⁵ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 1, Ankara 1960, s. 17, 18.

yapmamış diye hükümeti suçlamanın doğru olmadığını söylemiştir. Meclisten “öyle yok” sesleri yükselmiştir.³⁸⁶

Müzakereler yeterli görüldükten sonra yapılan oylama sonucunda kanun lahiyası reddedilmiştir.³⁸⁷

2.5. Meclise Yansıyan Sağlık Konuları ile İlgili Görüşleri

2.5.1. Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanunu

Cumhuriyet’in ilk yıllarında eczaneler sadece büyük illerde toplanmıştı. Bazen il ve ilçelerde ise eczane bulunmuyordu. Dönemin Sağlık Bakanlığı Müfettişi Eczacı İsmail Hakkı Yeşilyurt bir yazısında “*eczanelerin bazı bölgelerde sıkışık olduğunu, alışverişlerinin kıt ve dükkânlarının da hemen hemen boş bir vaziyette ve mali bakımda da acınacak bir halde olduklarını*” ifade etmiştir. Bu duruma bir çare bulmak eczacıları ve eczaneleri mali bakımdan kuvvetlendirmek ve halk sağlığına yardım eden kurumlar haline getirmek için³⁸⁸ gelen kanun tasarısı ile Sıhhiye ve Adliye Komisyonları mazbataları, Meclisi’nin 20 Ocak 1927 Perşembe günü toplantısında okunarak görüşülmeye başlanmıştır.

Görüşmelerde tasarının geneli ve gerekçesi üzerinde Sıhhiye Vekili Doktor Refik (Saydam) Bey açıklama yaparak; tasarının tüm dünyanın kabul ettiği bilimsel esaslar içinde ve ülke yararı ve gereksinimi göz önüne alınarak hazırlandığını, kanunun ticaretle de ilgili olmasına rağmen tıbbın dikkat isteyen bir dalı eczacılık esaslarını düzenlerken, toplum sağlığının ön planda tutulması gerektiğini belirtmiştir.³⁸⁹ Eczaneler üzerindeki devlet kontrolünün ve eczanelerin ülke içinde eşit dağılımını sağlamak amacıyla hazırlanan yasa hakkında şunları ifade etmiştir: “*Eczacılık ne un ticaretidir, ne üzüm ticaretidir, ne de sirke ticaretidir; bir sanattır, bir ilimdir; hastaya bakmak ilimin şubesidir. Bundan dolayı eczane, hiçbir memlekette doğrudan doğruya bir ticaret müessesesi telakki edilmemiştir. Çünkü bütün bir memleketin, hepimizin hayat ve sıhhatine ait bir meseledir.*”³⁹⁰

Mustafa Bey de Eczane ve Eczacılar Kanunu’nun maddeleri müzakerelerinde yer almıştır. Bu maddelerden biri kanunun 6. maddesidir. 6. madde aynen şöyledir:

³⁸⁶ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 1, Ankara 1960, s. 18.

³⁸⁷ TBMM ZC, Devre: 1, C. 23, İ: 1, Ankara 1960, s. 21.

³⁸⁸ Afife Mat, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Eczacılık”, **Türkler**, C. 17, Ankara 2002, s. 930.

³⁸⁹ Meliha Özpekcan, “Büyük Millet Meclisi Tutanaklarına Göre Türkiye Cumhuriyeti’nde Sağlık Politikası (1923-1933)”, **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S. 8, 2002, s. 200.

³⁹⁰ Mehmet Karayaman, “Türkiye’de Eczane Sayılarının Sınırlandırılmasına İlişkin Düzenlemeler ve Sonuçları”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, 2008, C. 10, S. 1, s. 118, 119.

Madde 6. — Verilen müsaade ve ruhsatname aşağıdaki hallerde Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti tarafından muvakkat veya daimi olarak geri alınır:

1. Eczahane sahibi 'beşinci maddenin ilk fıkrasında yazılı cezalardan biriyle veya iki defa meslek ve sanatın tatili cezasiyle mahkûm olursa,
2. Eczahaneler kanunu ile ecza ve mevaddı kimyeviye ve eczacıların icrayı sanata müteallik kanunlara ve bunlara ait nizamname ve talimatnamelerle Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletince verilecek olan emirlere mugayir hareketi tekerrür ederse,
3. Müsaade almak için gösterdiği evrak ve vesikaların her ne suretle olursa olsun doğru olmadığı anlaşılırsa,
4. Verilen müsaadeden altı ay müddetle mazeretsiz istifade etmeyerek eczahaneyi açmaz veya açtıktan sonra mazeretsiz ve müsaadesiz bir ay müddetle kapar veya eczahane açmağa ve idare etmeye selâhiyeti olmayan birisine bırakırsa,
5. Ahvali sıhhiyesi dolayısıyla bir eczahanenin müdiri mesul tarafından İdaresi müddeti beş seneyi geçerse,
6. Süihali ve fena itiyatlarıyla tanınmış olup, hal ve hareketi meslek haysiyetiyle telif kabul etmeyecek ve işin selâmetini ihlal edecek derecede olursa.³⁹¹

Maddenin okunmasından sonra söz alan Bozok mebusu Süleyman Sırrı Bey, eczacının müsaadesiz olarak eczaneyi bir ay kapatabilmesindeki süredeki bir ay yerine kırk sekiz ssat olarak değiştirilmesini istemiştir. Çorum mebusu İsmail Kemal Bey ise, 4. fıkrada belirtilen 6 ay olarak belirlenen sürenin çok fazla olduğunu bunun 3 ay olarak sınırlandırılması gerektiğini söylemiştir. İsmail Kemal Bey'den sonra söz alan Mustafa Bey, eczacının da bir insan olduğunu ve bu kadar üzerine gidilmemesi gerektiğini savunmuştur. Eczacının eczanesini daima açık tutmasının kendi menfaatine olduğunu çünkü eczanenin onun geçinme vasıtası olduğunu belirtmiştir. Eczanesi olan yerlerde eczanenin altı ay kadar açılmamasın da bir sakınca olmadığını ancak tek eczanesi olan yerlerde bu sürenin bir hafta olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir.³⁹² Bu maddenin encümene gönderilmesini teklif etmiştir. Mustafa Bey'in sözlerine karşılık söz alan Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey, bu durumun kabul edilemeyeceğini söylemiştir. Paranın insana neler yaptırabileceğine dikkat çeken Tunalı Hilmi Bey, eczacının altı ay eczaneyi kapatıp başka işlerle de uğraşabileceğini ifade etmiştir.

³⁹¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 28, İ: 4, s. 397.

³⁹² TBMM ZC, Devre: 2, C. 28, İ: 4, s. 398,

Müzakereler yeterli görüldükten sonra maddenin encümenine gönderilmesi kabul edilmiştir.³⁹³ Eczane ve Eczacılar Kanunu ise 24 Ocak 1927 günü yapılan oylama ile kabul edilmiş ve 6 Temmuz 1927 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.³⁹⁴

2.5.2. Sıtma Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde devletin idari teşkilatlanması yapılandırılırken üzerinde en çok durulan alanlardan biri sağlık alanı olmuştur. Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ardından çeşitli bakanlıklar kurulmuş ve kurulan ilk bakanlıkta 2 Mayıs 1920 tarihinde kurulan Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti diğer bir deyişle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı olmuştur.³⁹⁵

11 Mayıs 1922'de Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekili olarak göreve başlayan Doktor Adnan Adıvar Bey (Adıvar) bir çalışma programı hazırlamış, bu programda sağlık teşkilatını ülke genelinde yaygınlaştırmak, ebe sayısını artırmak, bakımevleri açmak, verem, sıtma gibi hastalıklarla mücadele yer almıştır. Adnan Bey'den sonra göreve sırasıyla gelen Doktor Refik Bey (Saydam) ve Doktor Rıza Bey(Nur) dönemlerinde de bulaşıcı hastalıklar gündemden düşmemiş, bunlar içinde özellikle sıtma en çok üzerinde durulan hastalıklardan biri olmuştur.

Millet Meclisi'nin dördüncü açılış yılı söylevinde Mustafa Kemal, sıtma salgınlarına karşı yapılması gereken sıtma savaşını ilk kez dile getirmiş ve saldırganlara karşı alınacak önlemlerin nasıl olması gerektiğini anlatmıştır. Böylece sıtma mücadele girişimi resmen başlamıştır. Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemde Ankara'ya yağın tebrik telgraflarının arasında “*sıtmadan kırılıyoruz*” ibaresini taşıyan telgrafların da karışması dikkat çekicidir. Öyle ki mebuslar, vekiller de hatta Lozan'dan henüz dönen Hariciye Vekili İsmet Bey (İnönü) bile sıtmaya yakalanmıştır. 1924 yılına gelindiğinde salgın neredeyse bir felakete ulaşmıştır.³⁹⁶ 1924'de İstanbul Bakterioloji hanesinde bir kurs tertip edilerek burada yetiştirilen elemanlarla Sıhhat Vekili, ilk önce Ankara, Afyon ve Adana mıntıklarında birer mücadele merkezi açmak suretiyle faaliyete başlamıştır. Türkiye'de sıtma ile savaşın esasları ise 13 Mayıs 1926'da 839 sayılı “Sıtma Mücadelesi Kanunu” ile belirlenmiştir.³⁹⁷

³⁹³ TBMM ZC, Devre 2, C. 28, İ: 4, s. 399.

³⁹⁴ Karayaman, a.g.m., s. 119.

³⁹⁵ Umut Karabulut, Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, 2007, s. 15.

³⁹⁶ Gülşah Eser, **II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Sıtma Mücadele: Kocaeli Örneği**, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II, 3, 1657-1668. (Tam Metin Bildiri) (Yayın No:2649890) s. 1657.

³⁹⁷ Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950), *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, C. 4, S. 32, 2008, s. 355.

Meclisin 26 Mayıs 1926 tarihli oturumunda ise Sıtma Mücadelesi Kanunu ile Adliye, Sıhhiye ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbataları görüşülmüştür.³⁹⁸ Mustafa Bey’de “Sıtma Mücadelesi Kanunu” ile ilgili müzakerelerde yer almış görüşlerini bildirmiştir. Müzakereler başladığında ilk sözü alanlardan biri olan Mustafa Bey, memleketin sıhhati açısından çok önemli bir kanun olduğunu söylemiş, bu kanunun aceleyle görüşülmesi gerektiğini, memleketin hayatı ile ilgili bir kanun olduğunu belirtmiştir.³⁹⁹

Mustafa Bey’in görüşlerini ifade ettiği diğer bir yer ise Sıtma Kanunu’nun 9. maddesidir. 9. madde şöyledir:

Madde 9.- Lağım veya umumi mecrası olmayan yerlerde hela, bulaşık suları için hususi ve üstü kapalı çukurlar yapılması mecburidir.

İlk sözü alan Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey, bu kanun vesilesiyle millete hayat, kan verecek hatta milletin canını koruyacak olan bu kanunlar için Sıhhiye Vekâleti’ ne teşekkür etmiştir. Ancak bu maddeden lağım ve umumi mecrası bulunan yerlerde mecburiyet olmadığı şeklinde bir anlam çıktığını söylemiş ve bu maddenin encümene iadesini istemiştir.⁴⁰⁰

Tunalı Hilmi Bey’den sonra söz alan Mustafa Bey ise lağım veya umumi mecrası olduğu zaman ne olacağını belli olduğunu bu yüzden ayrıca bir kayda gerek olmadığını söylemiştir. Sanayi kuruluşlarının sularını dikkate aldıklarını ancak bu maddeye değil, hela suları, bulaşık suları ve sanayi kuruluşları sularının da dikkate alınarak 10. maddeye konulduğunu ifade etmiştir.⁴⁰¹

Müzakere yeterli görüldükten sonra Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey’in takriri okunmuş ancak kabul edilmemiştir. Yapılan oylama sonucu madde aynen kabul edilmiştir.⁴⁰²

³⁹⁸ TBMM ZC, Devre: 2, C. 24, İ: 3, s. 217.

³⁹⁹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 24, İ: 3, s. 218.

⁴⁰⁰ TBMM ZC, Devre: 2, C. 24, İ: 3, s. 223.

⁴⁰¹ TBMM ZC, Devre: 2, C. 24, İ: 3, s. 223, 224.

⁴⁰² TBMM ZC, Devre: 2, C. 24, İ: 3, s. 224.

SONUÇ

Türkiye Büyük Millet Meclisi, harap Anadolu toprakları üzerinde bir devletleşmeyi başarmış ve bu devlet içerisinde yer alan milletin çağdaş bir geleceğe yürümesini kurgulamaya çalışmıştır. Bir taraftan dünya savaşı yaşamış bir coğrafyayı imar etmek, bir taraftan da geri kalmış bir toplumu kalkındırarak medeni değerlerle buluşmasını sağlamak gibi zorlukları biçimlendirmeye uğraşmıştır. Bu uğraş içerisinde, ülkenin birçok bölgesinden gelen milletvekillerinin ortaya koyduğu fedakârlık ve çabalara, Çorum ilini temsil eden milletvekilleri de ellerinden gelen katkıyı yapmışlardır.

Bunlardan biri de Şam'da kitaplar sattığı bir dükkan ile geçimini sağlarken Mustafa Kemal ile arkadaş olan daha sonra Müfid Bey'in katılımı ile birlikte Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kuran ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile İstanbul'a dönen Mustafa Bey olmuştur. II. Abdülhamid'e karşı eylemleri nedeniyle siyasi mahkum olarak üç yıl kürek cezasına çarptırılıp yarım bıraktığı Askeri Tıbbiye okulunu tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra Bağdat'taki Irak Ordusu'na kıdemli yüzbaşı olarak atanmıştır. I. Dünya Savaşı boyunca birçok hastahane baştabip olarak görev yapmıştır. 27 Temmuz 1920'de Milli Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gelmiştir. I. TBMM'de Kozan milletvekili seçilerek, 11 Ağustos 1920'de TBMM'ye katılan Mustafa Bey, II. dönemden başlayarak VIII. döneme kadar Çorum milletvekilliği yapmış, 1950'ye dek milletvekilliği görevini sürdürmüştür Doktorluk mesleğinden olduğu için mecliste daha çok sağlık konuları üzerine görüş beyan etmiştir. Onun, belediye faaliyetleri, imar ve iskan çalışmaları, kişilerin çalışma koşulları ve ekonomi gibi konuları sıhhat merkezli bir bakış açısıyla değerlendirdiği, bir çok alanda sağlık öncelikli bir yapılanma önerdiği görülmüştür.

Mecliste bulunduğu süre boyunca birçok komisyonda yer alan Mustafa Bey, I. Dönem Kütüphane Encümenliğinde V. Dönem Bütçe komisyonunda, VI. Dönem Kütüphane Encümenliğinde, VII. Dönem Teşkilat-ı Esasiye Encümeni Üyeliğine, VIII. Dönem TBMM Anayasa Komisyonu üyeliğine, Meclis Kitaplığı Komisyonu Üyeliğine, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde ise Sayıştay Komisyonu Üyeliğine seçilmiştir. VIII. dönemde ayrıca 345 oyla Adalet Komisyonu'na seçilmiştir. Mecliste dile getirdiği düşüncelerle de halkın sesi olmuştur. Haksızlığa karşı çıkıp, adaletsizliğin düşmanı kesilen Dr. Mustafa Bey, halkın sorunlarına ışık tutmuştur. Doktor kimliğiyle sağlık sorunları üzerinde de duran Mustafa Bey, dört kez Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu sözcülüğüne seçilmiştir.

Mustafa Bey'in tarafımca yapılan inceleme sonucunda bulunduğu komisyonlar dışında son dört dönem bir konuşmasına ve görüşüne rastlayamasam da ilk dört dönem mecliste paylaştığı

görüş ve düşünceleri çalışmamda dile getirmeye çalıştım. Mustafa Bey, sosyal, ekonomik, sağlık, hukuk ve eğitim konusunda görüşlerini mecliste ifade etmiştir. Sosyal konularda mecliste 1921'de başlayıp 1923'e kadar görüşmeleri devam eden İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu'nda yer alan 53. maddedeki Mükellefiyet-i Belediye Kanunu'na göre kıstasın ücret olarak belirlmesine karşı çıkmış, ayrıca Osmanlı'da ilk arazi ve arsa düzenlemesi olarak bilinen Ebniye Nizamnamesi'nin 16. maddesine dikkat çekerek, sınır haritası ile ayrılmak istenen arazinin, eş yükselteli bir haritasının düzenlenerek belediyeye verilmesini eleştirmiştir. Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey tarafından verilen Men-i Müskirat Kanunu'da söz alan Mustafa Bey, her akşam eve yarım kıyye içki götüren birine ne şekilde muamele edileceği konusu ile ilgili görüş almak istemiştir. Mustafa Bey, Askeri Tekaüd ve İstifa Kanunu, Köy Kanunu, Mübadele İmar ve İskan Kanunu, Cuma Tatili gibi sosyal konularda da görüşlerini dile getirerek katkıda bulunmuştur.

Mustafa Bey, ekonomik konularda da mecliste görüşlerini dile getirmiştir. Belediye Vergi ve Resimleri Hakkındaki Kanunu'nda yer alan Türkiye ve vilayet haricinde gelerek han, otel, pansiyon ve misafirhane gibi mahallerde ikamet eden yerli ve ecnebi her fertten ikametleri müddetinden yevmiye ve bu gibi müesseselerde verecekleri ücretin yüzde onu nisbetinde belediyeler için bir ikamet vergisi alınması durumunu eleştirmiştir. Mustafa Bey, ayrıca ağnam vergisi, seferberlik zammı ve maaş kanunu, milli mücadelede malul düşenlere mükafat-ı nakdiye verilmesi, Konya Darüleytami içi oluşturulacak tahsisat, çeşitli ihracat, gümrük ve tüketim vergileri, ziynet eşyalarının ithalinin yasaklanması, yurtdışına ithal edilecek çift ve damızlık hayvanat ile ziraat makinelerinde kullanılacak yakıtların gümrük vergisinden muaf tutulması, Kabotaj Kanunu, İstanbul Tevabii ve Balıkçılar Muavenet Sandığı Kanunu, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nden posta ve telgraf ücretlerinin alınmaması ve bütçe görüşmeleri gibi konularında görüşlerini dile getirerek katkıda bulunmuştur.

Mustafa Bey, eğitim konusunda Cumhuriyet'in ilanından sonra 13 Mart 1924'te 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu görüşülürken de düşüncelerini dile getirmiş, darümuallimin olduğu yerlerde liselere gerek olmadığını bunun yerine muallimlere fazla maaş verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca sanat ve yatı mekteplerinin idaresi hakkındaki kanun ve gedikli küçük zabıt menbaaları hakkındaki kanunda da görüşlerini ifade etmiştir. Mustafa Bey, meclise yansıyan hukuki zemin çalışmaları olan Hıyanet-i Vataniye Kanunu, Genel Af Kanunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Nisab-ı Müzakere Kanunu gibi çeşitli kanunlarda düşüncelerini açıklamaktan çekinmemiştir. Hıyanet-i Vataniye Kanunu kapsamında on sene kürek cezası alan Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi'nin emekli edilerek askerlik mesleğinden ihraç edilmek üzere affedilmesi ve rütbesinin iade edilmesine karşılık söz alarak, bir kişinin mağduriyetinin onaylanarak affedilmiş olmasıyla birlikte emekliliğe sevk etmek suretiyle bir de ceza veilmesine karşı çıktığını vurgulamış, usulen bir kişinin emekliliğe sevk edilip edilmemesinin vekaletine ait olduğunu belirterek bu hususa dikkat çekmiştir. Ayrıca Genel Af Kanunu'nun 2. maddesi görüşülürken söz alarak affın çıkarılma gerekçesinin ve maksadının hapishanede bulunanları çıkarmak ve bundan sosyal bir

Fayda sağlanması olduğunu ayrıca affın kalplere manevi ve ruhi bir tesiri olarak, terbiyeyi bir suretle yükselteceğini vurgulayarak on beş sene hapisshanede yatan bir kişinin çıktıktan sonra da ne sağlık ne de terbiyenin yüksekliği açısından bir şeyinin kalmayacağını söyleyerek Genel Af Kanunu'nda yer alan idam cezalarının on seneye ve müebbet küreğin sekiz seneye indirilmesini talep etmiştir.

Mustafa Bey, kendisinin de doktor olması hasebiyle mecliste görüşülen sağlık konularında da söz almış, düşüncelerini belirtmiştir. Bunlardan en önemlileri Eczacılar Kanunu ve Sıtma Kanunu'dur. Mecliste Eczacılar Kanunu'nun 6. maddesi görüşülürken söz alarak, eczacının da insan olduğunu ve bu kadar üzerine gidilmemesi gerektiğini savunmuştur. Eczacının eczanesini daima açık tutmasının kendi menfaatine olduğunu çünkü eczanenin onun geçinme vasıtası olduğunu anlatmıştır. Eczanesi olan yerlerde eczanenin altı ay kadar açılmasında bir sakınca olmadığını ancak tek eczanesi olan yerlerde bu sürenin bir hafta olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Mustafa Bey, Sıtma Kanunu müzakerelerinde bu kanunun memleketin sıhhati için çok önemli bir kanun olduğunu belirterek aceleyle görüşülmesi gerektiği vurgulamıştır.

Mustafa Bey, meclis faaliyetleri göz önüne alındığında genelde ülkenin, yerelde ise temsil ettiği bölgenin sorunlarına çözüm önerisi sunma gayretinde olmuş ve yapılan icraatları takip etmeye çalışmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a) Arşiv Kaynakları

B.C.A. , No: 30.10.4.24.41

B.C.A. , No: 30.10.9.52.5.

B.C.A. , No: 30.18.1.1.7.16.12.

TBMM Arşivi, TBMM Tercüme-i Hal Örneği, No: 292.

TBMM Arşivi, TBMM II. Dönem Çorum Livası Toplu Seçim Mazbatası, Numarasız.

ESGMA, Tasnif No: VH. 000. 394.

TBMM ZABIT CERİDELERİ VE TUTANAKLAR

b) Diğer Kaynaklar

Ak, Bilal (2002), “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sağlık Hizmetleri, **Türkler**, Ed. Hasan Celal, Güzel, Halil İnalçık, C.17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 422-432.

Akın, Rıdvan (1996), “1920’ler Anadolu’sunda Yerel Demokrasi Girişimi: İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu Lahiyası”, **Toplumsal Tarih**, 32, 1996, s. 31-41.

_____ Rıdvan (2001), **TBMM Devleti (1920-1923)**, İstanbul.

Aksoy, İlhan (2006), **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ankara.

Arslan, Kemal (2018), I. ve II. TBMM’de Samsun (Canik) Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1927), Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Arslan, Cihan (2009), **Türkiye’de Yerel Yönetimler ve 2004 Sonrası Yerel Yönetim Reformu**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Aksungur, Muharrem (2004), **Ülkemiz Su Ürünleri Teşkilat Yapısı, Tarihi ve Gelişimi**, Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Trabzon.

Atatürk, Mustafa Kemal (1961), **Söylev ve Demeçleri**, C. 1, Ankara.

_____ Mustafa Kemal (1999), **Nutuk- Söylev**, (Yay. Haz. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, N, Sami Özerdim), C. 2, Ankara.

Aydın, Ayşe (1988), “Türkiye Meclisi Birinci Döneminde Görev Yapan Sağlık Mensupları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 42, C. 14, s. 910-917.

- Avcı, Cemal (2000), **III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)**, Ankara.
- Bayur, Yusuf (1963), **Türk İnkılabı Tarihi**, C. 1, Kısım 1, Ankara.
- Bayrak, Muammer (2017), **Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Erzurum Milletvekilleri**, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez, Erzurum.
- Bolat, İbrahim (2012), **Türkiye'nin Vergi Yapısı ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Vergi Yapısındaki Değişmelerin Ekonomik Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bozkırlı, İbrahim (2006), **Tıbbiyelilerin Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in Kuruluşuna Katkıları**, Ankara.
- Bulut, Sedef (2006), **Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi**, Ankara.
- Cengiz, Hayrullah (1996), **II. Dönem TBMM Seçimleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Cicioğlu, Hasan (1983), **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)**, Ankara.
- Conker, Fahri, (1993), **Türk Parlamento Tarihi**, C. 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Yayın No: 6.
- _____ Fahri (1996), **Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem (1931-1935)**, C. 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara.
- Çakmak, İrfan (2010), **İmar Konusunda Arazi ve Arsa Düzenlemesi Uygulamasının Yapısal Denetimi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çalışkan, Fatma (2011), **Türkiye Büyük Millet Meclisi I. Döneminde (1 Kasım 1922- 16 Nisan 1923), Çıkarılan Kanunları ve Bu Kurumların Müzakerelerine Muhalefet**, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.
- Çiçek, Mustafa Kemal (2005), **1924 Anayasası'nın Hazırlanışı ve Temel Özellikleri**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çorum İl Yıllığı**, (1967).
- Çanak, Erdem (2016), "I. Ve II. Dönem TBMM'deki Kozan Milletvekilleri ve Meclis'teki Faaliyetleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 43, s. 681-700.
- Çuhali, Mustafa (2012), **Türk Parlamento Tarihi**, No: 146, C. 3, Ankara: TBMM Kültür, Sanat Kurulu Yayınları.
- Demirel, Ahmet (1995), **Birinci Mecliste Muhalefet**, İstanbul.

- Dilipak, Abdurrahman (1991), **Cumhuriyet'e Giden Yol**, İstanbul.
- Doğan, Cem (2013), "Osmanlı Men-i Müskirat Cemiyeti ve Men-i Müskirat Kanunu", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, S. 26.
- Doğan, Duygu Çağlar (2012), **Ceza Hukukunda Af**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Doğru, Deniz (2014), **1923-1950 Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kütahya Milletvekilleri ve Faaliyetleri**, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Uşak.
- Dumont, Paul (1994), **Mustafa Kemal**, (Çev. Zeki Çelikkol), Ankara.
- Dönmez, Elif (2012), **Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadeleye Yansımaları**, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Nevşehir.
- Eraslan, Cezmi (2002), "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. 2, Ankara.
- Erdem, Vesile (2015), **Türkiye'de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Türk Sosyal Güvenlik Sistemindeki Yeri İle İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Kamu Hastanelerinin Yönetime Katkısı**, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Eroğlu, Hamza (1990), **Türk İnkılap Tarihi**, Ankara.
- Ersel, Hasan, Ahmet Kuyaş, Mete Tuncay (2003), **Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi 1923-1940**, C. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ertan, Temuçin Faik vd. (2002), **Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara.
- Eser, Gülşah, (2015), **II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Sıtma İle Mücadele: Kocaeli Örneği**, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II, 3, 1657-1668.(Tam Metin Bildiri) (Yayın No:2649890)
- Gönüllü, Ali Rıza (2015), **Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962)**, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 38.
- Güneş, İhsan (1985), **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)**, Eskişehir.
- _____ İhsan (2000), **Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem**, Eskişehir.
- İdem, Tekin (2016), I. Dönem TBMM'de Kozan Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C. 2, S. 2, s. 100-129.
- İğdemir, Uluğ, (1988), **Atatürk'ün Yaşamı**, C. 1, Ankara.

- İnan, Afet (1937), “Vatan ve Hürriyet”, **Bellekten**, C. 1, S. 2, Ankara, s. 298-317.
- Kanathlı, Arda (2018), **II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Urfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1922-1927)**, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Karabulut, Umut (2007), Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937), **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 6, s. 151-160.
- Karahanoğulları, Onur (2007), **Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men-i Müskirat Kanunu)**, Ankara.
- Karataş, Birsen (2007), **TBMM’de Ardahan Milletvekilleri ve Faaliyetleri**, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars.
- Karayaman, Mehmet (2008), “Türkiye’de Eczane Sayılarının Sınırlandırılmasına İlişkin Düzenlemeler ve Sonuçları”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, C. 10, S. 1. s. 116-135.
- Keleş, Ruşen (1972), **Şehirciliğin Kurumsal Temelleri**, Ankara.
- Keyman, Selahattin (1965), **Türk Hukukunda Af (Genel Af- Özel Af)**, Ankara Üniversitesi, Ankara: Hukuk Fakültesi Yayınları, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Koçu, Reşat Ekrem (1950), Osmanlı Devletinde Seçimler, **Tarih Dünyası**, S. 7.
- Koraltürk, Murat (2004), **Türkiye’de Kılavuz Kaptanlığı Tarihi**, İstanbul.
- Köse, Gülistan (2012), **İkinci Meclis’te Adana Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Köse, İksan (2002), “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve TBMM’nin Açılışı” **Türkler**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 16, Ankara.
- Kurtcebe, İsrail (2006), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara.
- Mat, Afife (2002), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Eczacılık”, **Türkler**, C. 17, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Müderrişoğlu, Alptekin (1988), **Cumhuriyet’in Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Ziraat Bankası Yayınları.
- Nadaroğlu, Halil (2001), **Mahalli İdareler**, İstanbul.
- Olgun, Kenan (2011), “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 27, S. 79, Ankara.
- Oral, Hasan (2006), **Avrupa Birliği’nde Özel Tüketim Vergilerinin Uyumlaştırılması ve Türkiye**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

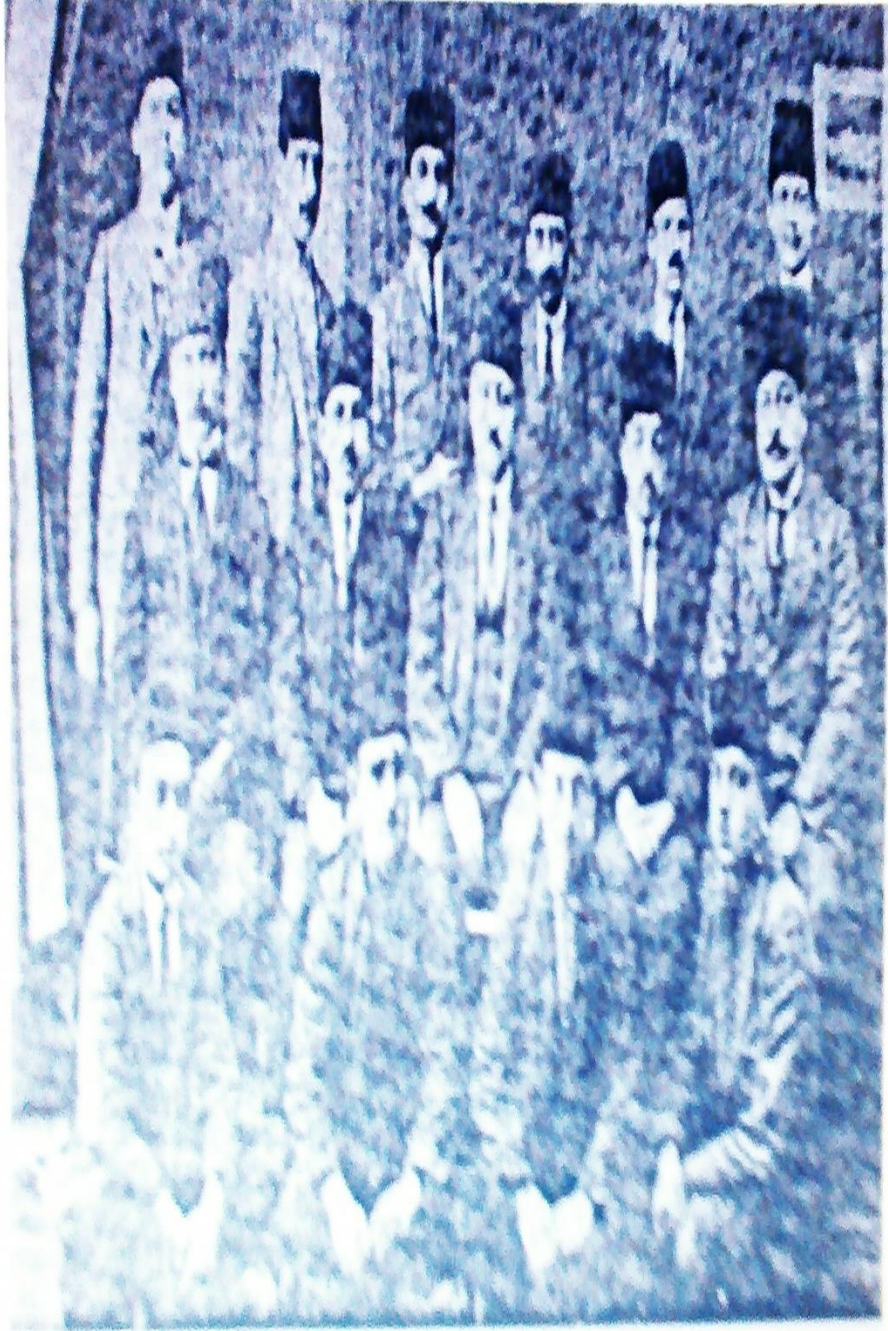
- Önen, Nizam, Cenk Reyhan, “ Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ülke Yönetimi Halkçılık Beyannamesi Teşkilat-ı Esasiye ve Yasalaşmayan Kanun Tasarıları, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 42, S. 4.
- Özbeyli, Arif (2015), **Mersin Mebusu Selahaddin Bey’in Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Faaliyetleri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Öz, Esat (1992), **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Ankara.
- Özata, Metin (2007), **Atatürk ve Tıbbiyeliler**, İzmir.
- Özkan, Hakan (2008), **Anılarda II. Meşrutiyet Dönemi**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özpekcan, Meliha (2002), “Büyük Millet Meclisi Tutanaklarına Göre Türkiye Cumhuriyetinde Sağlık Politikası (1923-1933), **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S. 8.
- Öztürk, Kazım (1995), **Türk Parlamento Tarihi**, C. 3, Ankara.
- Sarı, Muhammed (2011), **İç Anadolu Bölgesinde İmar ve İskân Faaliyetleri (1923-1938)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Sarıgüzel, Nedim (2009), **Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografileri ve Faaliyetleri)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Saygı, Zeynep (2006), “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti”, **Yeniden Vatan ve Hürriyet**, S. 3, s. 36-39.
- Seçkin, Nalan (2002), **Türkiye Böyle Kuruldu**, Ankara.
- Seçkin, Suat (2016), **TBMM’de Polis Kökenli Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Selek, Selahattin (1997), **Anadolu İhtilali**, İstanbul.
- Sevengil, Sezen (2016), **Edirne Milletvekili Mehmet Şeref Aykut ve Birinci TBMM’deki Faaliyetleri**, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Söylemez, M. Mahfuz, “Çorum Hasanpaşa Kütüphanesinde Bulunan İslam Tarihi ile İlgili Yazışmalar”, **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 1. s. 294-315.
- Şaşmaz, Canbolat (2010), **İmar Mevzuatında Aykırı Yapı Kavramı ve Denetimi**, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tansel, Selahattin (1997), **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, C. 1, Ankara.
- Tanyeli, Uğur (1988), **Üç Kuşak Cumhuriyet**, İstanbul.
- Tosun, Ramazan (1994), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Kuruluş Dönemi)**, Kayseri.

- Tuğluoğlu, Fatih (2008) “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)”, **Türkiye Parazitoloji Dergisi**, C. 4, S. 32, s. 351-359.
- Uyan, Regaip (2009), **Osmanlı ve Cumhuriyet Anayasalarının Hazırlanışı ve Değişiklikler**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hatay.
- Uyanık, Esra (2016), **I. TBMM’de Siverek- Şanlıurfa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Üçüncü, Uğur (2011), **Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi Men- Müskirat İçki Yasağı Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Üstündağ, Erdal, Geçmişten Günümüze balıkçılık Uygulamaları ve Hamsi Avcılığına Etkiler, **I. Ulusal Hamsi Çalıştayı “ Sürdürülebilir Balıkçılık”**, Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Trabzon.
- Yeni Çorum Gazetesi**, 5. 12. 1951.
- Yıldırım, Hatice (2000), **I. ve II. Dönem TBMM Çorum Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yıldız, Rabia (2018), **Zonguldak Milletvekilleri ve TBMM’deki Faaliyetleri (1939-1950)**, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.

EKLER

Ek 1: Mart 1922 yılı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Çalışanları

Kaynak: Erdem Aydın, Türkiye’de Sağlık Teşkilatlanması Tarihi, s.8

Ek 2: Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 4 Temmuz 1922 manşet haberi Yenişehir'deki Sıhhiye Vekâleti Binası Ankara'nın en güzel ve asri binası oldu.

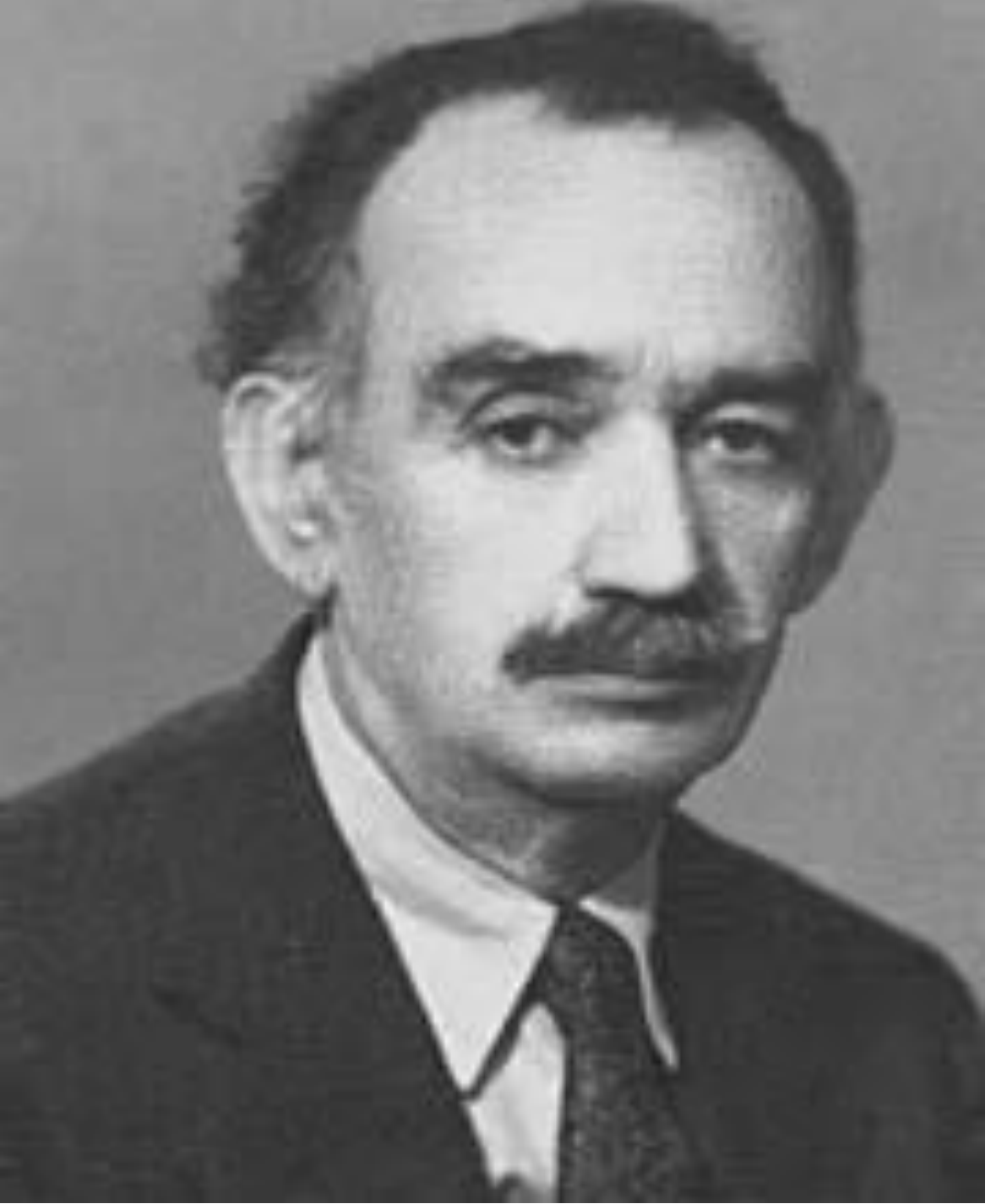
Kaynak: Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, s. 39.

Ek 3: Mustafa Elvan Cantekin

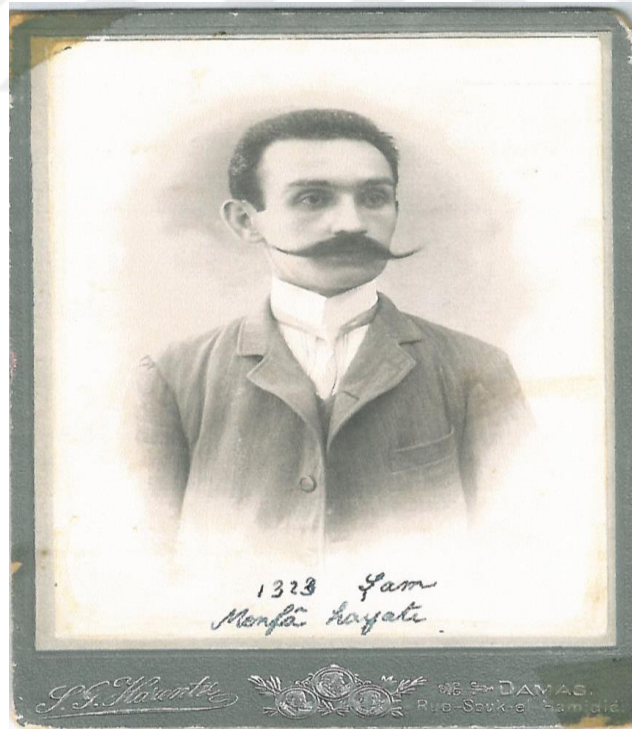
Kaynak: TBMM Albümü, C. 1, IV. Yasama Yılı, s. 196.

Ek 4: Mustafa Elvan Cantekin

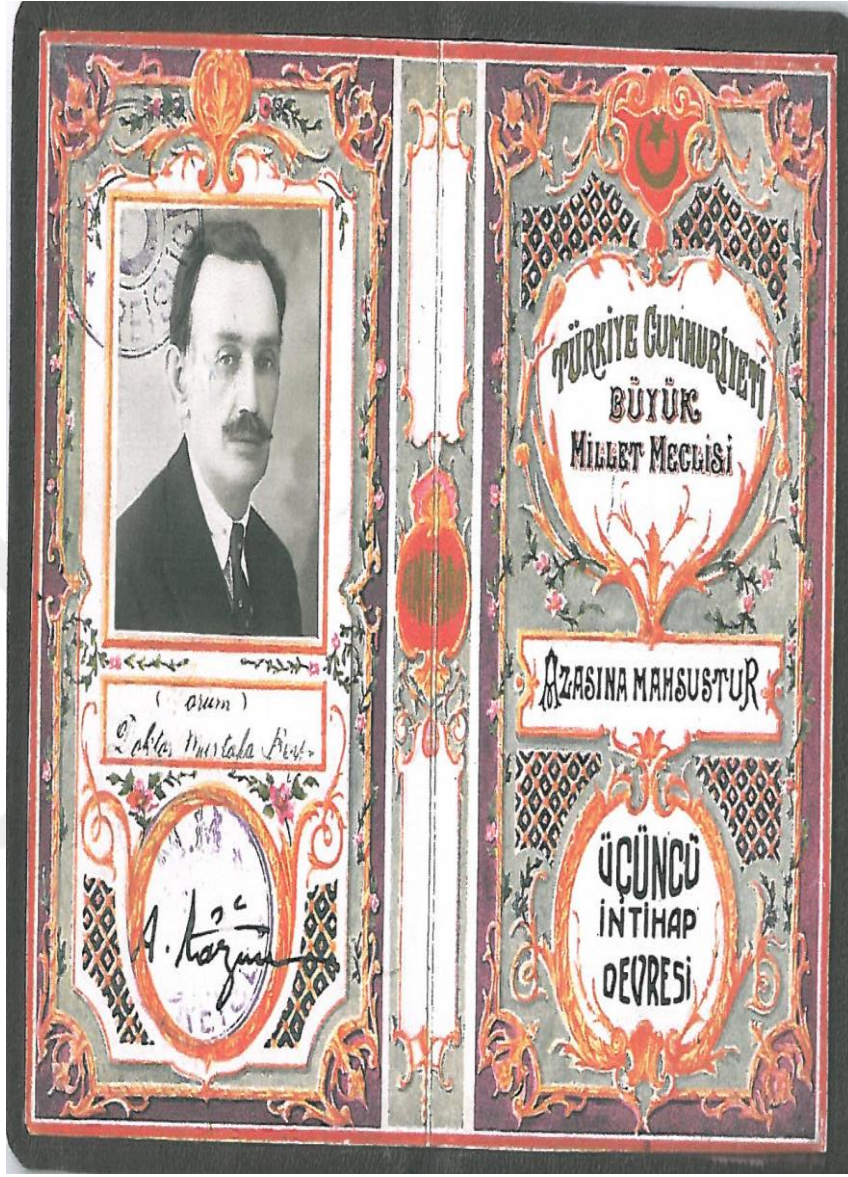
Kaynak: TBMM Albümü, C. 1, VIII. Yasama Yılı, s. 461.

Ek 5: Mustafa Elvan Cantekin

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 6: Mustafa Elvan Cantekin Bey'in III. Dönem Seçim Devresi

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 7: Dr. Mustafa Elvan Cantekin

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 8: Mustafa Bey'in Tıp Fakültesi'ne Geçtiği Sene

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 9: Dr. Mustafa Elvan Cantekin

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

**Ek 10: Dr. Mustafa Cantekin, 1911'de Bağdat'tan İran'a Gizli Görevle Giderken
Yöresel Kıyafet ile**

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 11: Mustafa Elvan Cantekin Bey Kızılay Çalışanları ile Birlikte

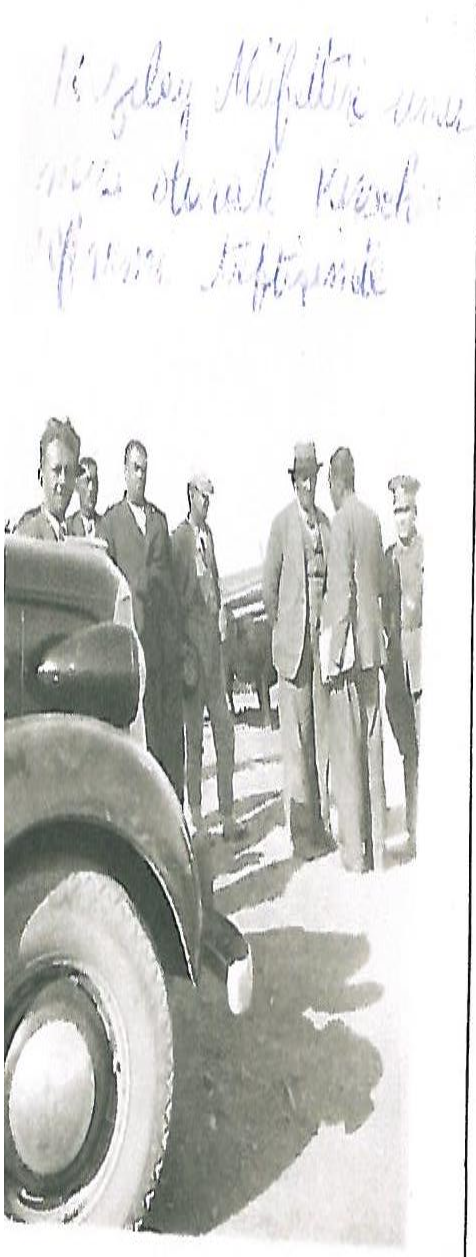
Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 12: Mustafa Elvan Cantekin Bey Çorum Milletvekilleri ile Birlikte

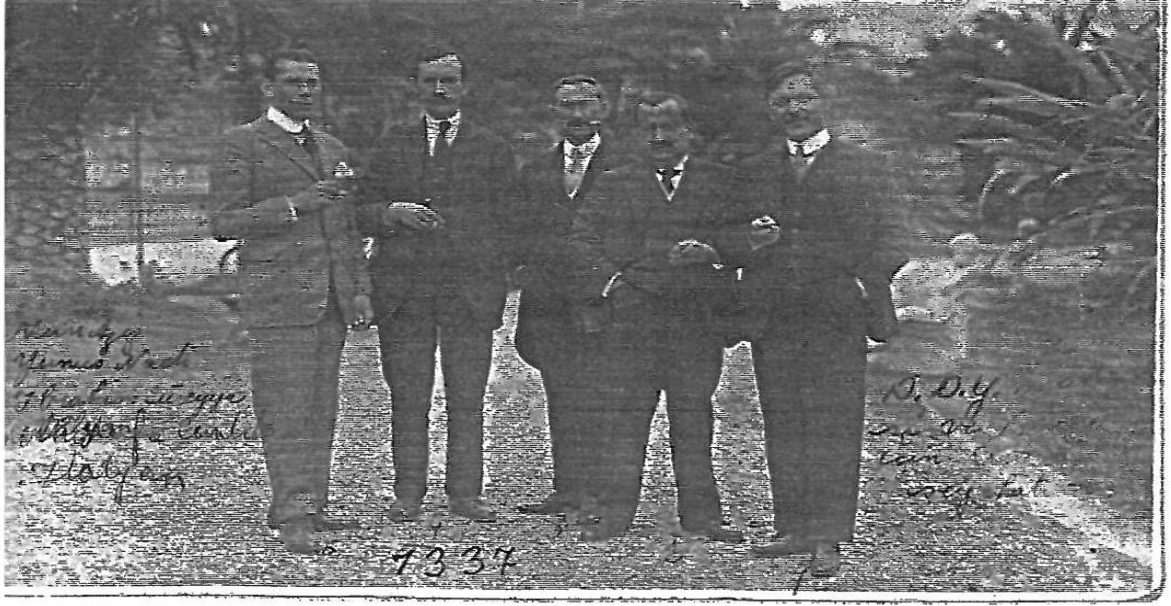
Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 13: Mustafa Elvan Cantekin Bey'in Kırşehir Depreminde Bölgede İken

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 14: Dr. Mustafa Cantekin Bey Afyon Hastanesi Başhekimi iken

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 15: Dr. Mustafa Elvan Cantekin Bey İsmet İnönü ile Birlikte

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 16: Dr. Mustafa Elvan Cantekin arkadaşları ile birlikte

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 17: Dr. Mustafa Elvan Cantekin, Kızı İlhan Cantekin (Altta Soldan İkinci), Kardeşi Safiye Hanım (Altta Soldan Üçüncü), Eşi Ayşe Lütfiye Hanım (Altta Sağdan Birinci)

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 18: Dr. Mustafa Elvan Cantekin Eşi Ayşe Lütfiye Hanım ile Birlikte

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 19: Dr. Mustafa Elvan Cantekin Bey'in büyük oğlu Kayahan Cantekin'in dđđünü

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 20: Mustafa Elvan Cantekin Bey'in Kızı Perihan Cantekin'in Düğünü

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden.

Ek 21: Mustafa Elvan Cantekin Bey İlk Torununu Kucağına Alırken

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden.

Ek 22: Dr. Mustafa Elvan Cantekin Eşi Ayşe Lütfiye Hanım ile Birlikte

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden.

Ek 23: Mustafa Elvan Cantekin Bey Hasta iken

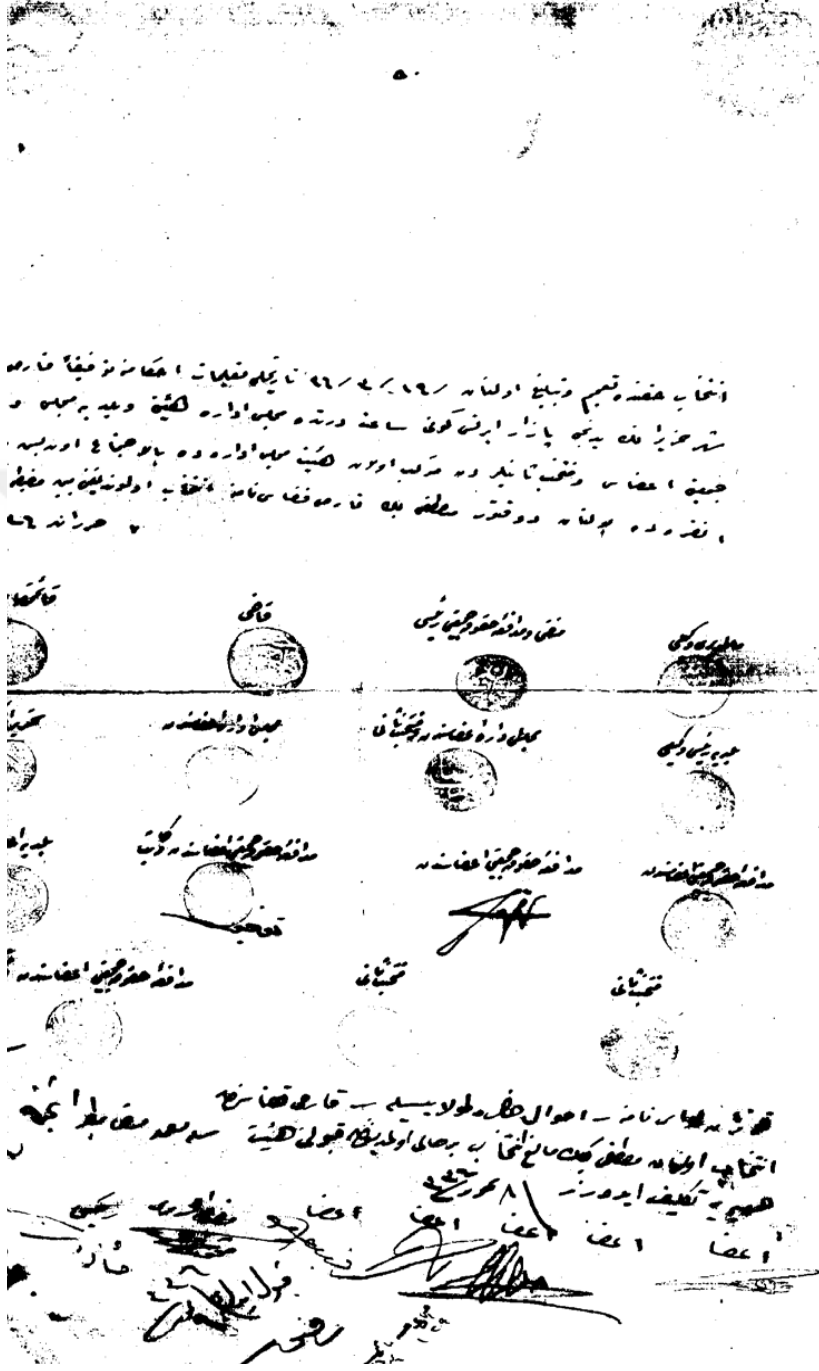
Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden.

Ek 24: Mustafa Elvan Cantekin Bey'in Hasta Yatağında Yatarken ve Kardeşi Safiye Hanım

Kaynak: Mustafa Elvan Cantekin'in Kızı İlhan Cantekin'in Aile Albümünden

Ek 25: Mustafa Elvan Bey'in Mazbatası

Kaynak: TBMM Arşivi, Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in Şahsi Dosyası

Ek 27: Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in 2. Dönem TBMM Seçim Mazbatası

Mلاحظات	هر كسا بولد يك حلي اتصاله احاطه مانج احوال بولوب بولدي و بولدي عدد بولدي	مردان آكي راي مداري						بازس يازما	بازس يازما	بازس يازما	بازس يازما	بازس يازما
		بازس يازما	بازس يازما	بازس يازما	بازس يازما	بازس يازما	بازس يازما					
	بازس يازما	۹۹	۹۹	۸۸	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	
	بازس يازما	۹۹	۹۹	۸۸	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	
	بازس يازما	۹۹	۹۹	۸۸	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	
	بازس يازما	۹۹	۹۹	۸۸	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	
	بازس يازما	۹۹	۹۹	۸۸	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	
	بازس يازما	۹۹	۹۹	۸۸	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	
	بازس يازما	۹۹	۹۹	۸۸	۸۸	۸۸	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	

حورر سخاني مولفي احوال اوا مندو سخني باقه حاله مركز حساسه احوال مولفي فابول بين امدكي احوال و سا ابا فابو بار ساد احوال احوال عموم سخني بي ...
 مزلن لال امدكي مدكور درالك امدون حداريد مرطه علامده اي الله حوررم ، سخاني مولفي احوال احرا اكترس اداكاري عمن احوال سحال و بلسه احوال ازلديغري مير امو سخطه بالسه راجحسي موي البهيه ...

... ..

ادخال احاطه ا بصله سليلي بولدي احوال مولفومده راي حورر سخاني بلسه احوال امدكي مير اولر ...
 حورر سخاني مولفي احوال اوا مندو سخني باقه حاله مركز حساسه احوال مولفي فابول بين امدكي احوال و سا ابا فابو بار ساد احوال احوال عموم سخني بي ...
 حورر سخاني مولفي احوال اوا مندو سخني باقه حاله مركز حساسه احوال مولفي فابول بين امدكي احوال و سا ابا فابو بار ساد احوال احوال عموم سخني بي ...

Kaynak: TBMM Arşivi, Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in Şahsi Dosyası

Ek 28: Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in 2. Dönem TBMM Tercüme-i Hal Örneği

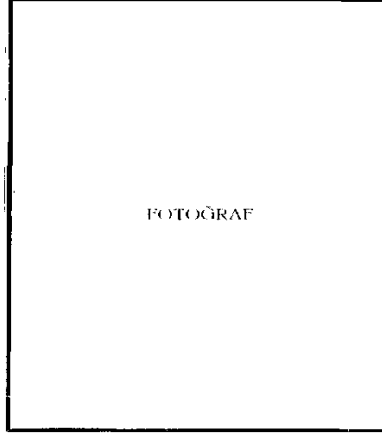
FOTOĞRAF

Seçim dairesi	Çorum	Eserleri	
Adı	Mustafa	İlmî rütbeleri	
Soy adı		Meslek ve meşguliyeti	Tabip
Babasının ve anasının adı	Bekir	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	
Doğduğu yer	Çorum	Seçimden evvelki son memuriyeti	Afyon Karahisar askerî hastanesi sertababeti son memuriyetimdir .
Oturduğu yer		Memur değilse seçimden evvel son vaziyeti	Geçen devrede mebus
Doğum tarihi	1294	Seçim mazbatasının tarihi	5.temmuz.1339
Tahsili		Kaç reyle sayılabılığa seçildiği	542
Bildiği diller		Mazbatasının Meclis genel Heyetince tasdiki tarihi (*)	12.8.39 2/1
Nede ihtisası olduğu	Doktor	Meclise iltihak tarihi	11.ağustos .1339

[*] Bu yer Meclis Kanunlar kaleminde doldurulacaktır.

Kaynak: TBMM Arşivi, Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in Şahsi Dosyası

Ek 29: Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in 3. Dönem TBMM Tercüme-i Hal Örneği

2

Seçim daresi:	Çorum	İsleri	
Adı	Mustafa	İlmi rütbeleri	
Soy adı	İstanbulluoğlu	Meslek ve meşguliyeti	Doktor
Babasının ve anasının adı	Bekir valdesi Asiyedir	Evlü olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evlüyim dört çocuğum var
Doğduğu yer	Çorum	Seçimden evvelki son memuriyeti	Çorum mebusu
Oturdusu yer	Ankara	Memur değilse seçimden evvel son vaziyeti	
Doğum tarihi	1294	Seçim mazbatasının tarihi	4 teğrinievvel 1927
Tahsili	Âli	Kaç reyile sayılabığı seçildiği	487
Bildiği diller	Türkce ,fransızca	Mazbatasının Meclis genel Heyetince tasdik tarihi (*)	2 teğrinisani tarihli ikinci inikadın birinci celsesinde tasdik edilmiştir .
Nede ihtisası olduğu		Meclise iltihak tarihi	1 teğrinisani 1927

[] Bu yer Meclis Kantınlar kalemince doldurulacaktır.

Kaynak: TBMM Arşivi, Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in Şahsi Dosyası

Ek 32: (Devam)

Kısa tercümei hal

İptidai tahsilimi Çorumda ,rüştüye tahsilimi Şamda ikmal ettim . 309 da tıbbiyei askeriyei idadisine duhul ve 316 niçan ikisinde tıbbiyei askeriyenin 9 ncu sınıfında iken siyaseten mahkûm olarak üç sene kârek cezasile tart .Müddeti mahpusiyeti İstanbulda hapishanei umumiyede badelikmal Şama nefi . Şehri mezkûra muvasalât tarihi olan 22 mart 319 dan sonra altı ay kadar istirahat . Aynı sene içersinde bilzarur ticaret ile iştigale karar .324 senesi ilânı hürriyete kadar ticaret meslekinde sebat . İlânı hürriyeti müteakip mektebe avdet tahsili ikmal iplomayı istihsal ve askeri tababete intisap . Ba kura Bağdata azimet (4 ağustos 327) 330 senesi haziranında İstanbula avdetle askerlikten istifa ettim . İstifa 17 temmuz 330 tabiri kadime ile iradei seniyyeye iktiran etti . 21 temmuz 330 tarihini seferberlik ilânından dolayı istifamın kabul edildiği resmen tebliğ edilmeden askerî tababette ipka olunarak harbi umumide beşinci kolordu 4 ncü seyyar hastanesi sertababeti vazifesile Ankara ,İstanbul Çanakkalede ,Çamburnunda , Haydarpaşa sevki mecruhin komisyonu riyasetinde ve en son olarak Afyon Karahisar askerî hastanesi sertababetinde ifayi hizmet ettim . Mütarekeyi müteakip terhis edildim . 335 senesinde İstanbula avdet ettim . 336 senesi martının 27 sinde İstanbuldan Ankaraya geldim . Mezkûr sene Kozan mebusu intihap edildim . Bu defa da Çorumdan . Resmî siyasi vazifelerde bulunmadım .

Ek 33: Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in 6. Dönem TBMM Seçim Mazbatası

Çorum Vilâyeti
Çorum Dairei intihabiyesi
Heyeti teftişiyesi

Namzet isimleri	Kazanılan reylerin miktarı														Reylerin yekünü		Müntehibi san- lerin adedi	Reyler ile adaların adedi		
	Merkez Kazası	Ekişip Kazası	Sungurlu Kazası	Meşhür Kazası	Çemenözü Kazası	Kazası	Alaca Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Rakamları			Yazı ile	
Doktor Mustafa Cantekin	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741
Eyyup Sabri Akgözü	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741
İsmail Kemal Alparslan	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741
İsmet Eker	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741
Münir Çağır	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741
Şakir Baran	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741
Süleyman Köstekçi oğlu	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741
Nuri Kayaalp	160	158	139	100	91	93											741	Yediyüz kırkbir	773	741

İntihabı Meb'usan kanunıyla onun bazı mevadını muaddil kanunun tayin ettiği usul ve şerait dairesinde Çorum vilâyeti Meb'usan in
olundukta yukarıdaki cetvelde yazılan zevatın her birinin isimleri hizasında gösterilen miktarda rey aldıkları anlaşıldığından Doktor
Baran, Süleyman köstekçi oğlu, Nuri Kaya albin -----
Çorum--- Vilâyeti namına Meb'us intihap edildiklerini ve bu intihabın bütün safahatı ve derecatı kanun ahkâmına ve usulüne tamamiyle
Çorum--- Heyeti Teftişye Reisi V Azası Azası

Çorum Vilâyeti İdare Heyeti Reisi

Bu mazbata muhte
Aza

Kaynak: TBMM Arşivi, Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in Şahsi Dosyası

Ek 33: (Devam)

Namzetlerin doğdukları yer ve tarihi	Namzetlerin nüfusta mukayyet oldukları yer	Memuriyet veya san'atı	Evelce meb'us olup olmadığı	Teşkilatı esasıye kanununun 11 ve 12 inci maddelerine ve intihap kanunıyla müzeyyefâtına nazaran manî intihap halleri olup olmadığı	Intihabı hakkında bir güne şikâyet vakti olup olmadığı	Mülâhazat
Çorum I293	Çorum	Meb,us	Meb,us	Yoktur .	Yoktur .	
Uhrî I298	Uhrî	Meb,us	Meb,us	Yoktur .	Yoktur .	
İskilip I290	İskilip	Meb,us	Meb,us	Yoktur .	Yoktur .	
Çorum I293	Çorum	Meb,us	Meb,us	Yoktur .	Yoktur .	
İskilip I289	İskilip	Meb,us	Meb,us	Yoktur .	Yoktur .	
Sunğurlu 306	Sunğurlu	Temyiz mahkemesi rapörtörü .	Değil	Yoktur .	Yoktur .	
Çorum I305	Çorum	Çorum C.H. P. il yönkurul üyesi .	Değil	Yoktur .	Yoktur .	
		Devlet şurası azası	Değil	Yoktur .	Yoktur .	

İhtibati bilere merkez ve mülhaktan tanzim edilip gönderilen mazbatalar heyetimiz huzurunda tetkik ve sırasıyle reyler cem ve telfik c Mustafa cantekin , Eyyup Sabri Akğöl , İsmail Kemal alpsar , İsmet eker , Münir Çağıl , Şakir

mutabık olarak cereyan ettiğini mübeyyin bu mazbata Dört... nüsha olarak tanzim edildi. 27/3 | 1959

Azası *[Signature]* Azası *[Signature]* Azası *[Signature]* Azası *[Signature]* Azası *[Signature]* Azası *[Signature]* Azası *[Signature]*

iyatının usul ve kanuna uygun olduğu tastik kılındı.

27/3 | 1959

Áza *[Signature]* Áza *[Signature]* Áza *[Signature]* Áza *[Signature]* Áza *[Signature]*

Ek 34: Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in 7. Dönem TBMM Seçim Mazbatası

Çorum Vilâyeti

Meb'us seçilmiş olanlara ait mazbata

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya san'atı	Kazanılan reylerin miktarı														Reylerin yekünü		Teşkilâtı esaslı ve Meb'us Seçimi kanunlarına göre seçimine engel halleri olup olmadığı	Seçimi hakkında bir günâ şikâyet vakti olup olmadığı	MÜLÂHAZAT						
			Çorum	ALACA	KAZAN	KAZAN	MOĞLI	ÇARŞI	SUNGURLU	KAZAN	KAZAN	KAZAN	KAZAN	KAZAN	KAZAN	KAZAN	KAZAN	KAZAN				KAZAN	KAZAN	Yan ile	Rakamla	Yan ile	seçimlerin
Dr. Mustafa Cantekin	Çorum 1293	Meb'us	145	93	177	102	89	149													755	Yediyüz elli beş	795	755	Yoktur	Yoktur	

4320 numaralı Meb'us Seçimi kanunu gereğince Vilâyetimizde yapılan seçim neticesinde: reydir elli beş Rey ile Dr. Mustafa Cantekin Vilâyetimiz Meb'usluğuna Seçilmiş olduğuna dair bu mazbata hey'etimiz tarafından tanzim kılınarak kendisine verildi. 28/2 /1943

Reis Valisi

Tefüt hey'eti ve belediye reisi

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

ÂZAN

Ummi Heyet 15 mart 1943 tarihli İkinci İmtihanda tasdik olmuştur.

Kaynak: TBMM Arşivi, Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in Şahsi Dosyası

Ek 35: Mustafa Elvan (Cantekin) Bey'in Nüfus Aile Kayıt Örneği

EMEKLİ SANDIĞI KPS UYGULAMASI NÜFUS AİLE KAYIT ÖRNEĞİ											
İLİ	İLÇENİ	MAHALLESİ/KÖYÜ	CİLT NO	HANE NO							
ÇORUM	ÇORUM MERKEZ(1999)	KARAREÇİLT MAHALLESİ	6	61							
BSN	CİNSİYET	YAKINLIK	T.C. KİMLİK NO	ADI	BOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ ve TARİHİ	MEDENİ HALİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR ve TARİHLER
1	Erkek	Kendisi	1888878110	MUSTAFA ELVAN	CANTEKİN	BERİR	AYİYE	ÇORUM (00/1878)	Evlil	(29/8/1984)	Ölüm:(21/10/1999) Evllenme:(0/0/0) Bosanma:(0/0/0)
2	Kadın	Esi	18883878274	AYŞE LÜTFİYE	CANTEKİN	İBRAHİM İFFET	EMETULLAH	İSTANBUL (00/1888)	Dul	(25/12/1921)	Ölüm:(23/2/1985) Evllenme:(0/0/0) Bosanma:(0/0/0)
3	Erkek	Oğlu	10078188572	TURGUT	CANTEKİN	MUSTAFA ELVAN	AYŞE LÜTFİYE	İSTANBUL (00/1912)	Evlil	(25/12/1921)	Ölüm:(0/0/0) Evllenme:(28/11/11) Bosanma:(0/0/0)
4	Erkek	Oğlu	18880878338	KAYAHAN	CANTEKİN	MUSTAFA ELVAN	AYŞE LÜTFİYE	İSTANBUL (00/1916)	Evlil	(25/12/1921)	Ölüm:(4/8/1984) Evllenme:(27/9/19) Bosanma:(0/0/0)
5	Kadın	Kızı	40675048562	PERİHAN	CANTEKİN	MUSTAFA ELVAN	AYŞE LÜTFİYE	İSTANBUL (0/8/1918)	Evlil	(25/12/1921)	Ölüm:(0/0/0) Evllenme:(11/7/11) Bosanma:(0/0/0)
8	Kadın	Kızı	34672883562	İLHAN	CANTEKİN	MUSTAFA ELVAN	AYŞE LÜTFİYE	İSTANBUL (10/10/1926)	Evlil	(30/8/1929)	Ölüm:(0/0/0) Evllenme:(12/10/19) Bosanma:(0/0/0)
BSN	ADI	SOYADI	DUSUNCELER								
1	MUSTAFA ELVAN	CANTEKİN	(0/0/0)-//1294 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 16/6/1320 olan kayıt tarihi miladiye çevrilmiştir.								
2	AYŞE LÜTFİYE	CANTEKİN	(0/0/0)-Y.C. EMEKLİ SANDIĞI KURUMUNDAN MAAS ALMAKTADIR.								
2	AYŞE LÜTFİYE	CANTEKİN	(0/0/1921)-Kisi 1337 yılında 1417(İSTANBUL MERKEZ) İlçeden Nakil Gelmiştir. //1337 olan nakil tarihi miladiye çevrilmiştir.								
2	AYŞE LÜTFİYE	CANTEKİN	(0/0/0)-//1301 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 25/12/1337 olan kayıt tarihi miladiye çevrilmiştir.								
3	TURGUT	CANTEKİN	(0/0/1972)-Kisi 1972 yılında 1231(ÇANKAYA),55,64.1 İlçe, Cilt, Hane, Siraya Nakil Gitmiştir.								
3	TURGUT	CANTEKİN	(0/0/0)-//1328 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 25/12/1337 olan kayıt tarihi miladiye çevrilmiştir.								
4	KAYAHAN	CANTEKİN	(0/0/0)-T.C. EMEKLİ SANDIĞI KURUMUNDAN MAAS ALMAKTADIR.								
4	KAYAHAN	CANTEKİN	(0/0/0)-//1332 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 25/12/1337 olan kayıt tarihi miladiye çevrilmiştir.								
5	PERİHAN	CANTEKİN	(11/7/1935)-EVLENEREK GİTTİĞİ YER : BESİKTAŞ İLÇESİ İHLAMUR SOK 101.HANE								
5	PERİHAN	CANTEKİN	(0/0/0)-//1334 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 25/12/1337 olan kayıt tarihi miladiye çevrilmiştir.								
8	İLHAN	CANTEKİN	(12/10/1950)-EVLENEREK GİTTİĞİ YER : KIRSEHIR MERKEZ İLÇESİ GÜLDİK MH 112.HANE								
KULLANICI ADI		HİKMET									
KULLANICI SOYADI		ULUÇAY									

155633008718

Kaynak: ESGMA, Tasnif No: VH. 000. 394.

Ek 36: Mustafa Elvan Cantekin Bey'in TBMM'de Söz Aldığı Kanunların Listesi

BİRLEŞİM TARİHİ	KANUNLAR
16/09/1920	İhracat Rüsümü Hakkındaki Kanun
11/12/1920	Ticaret Vergisi Kanunu
14/12/1920	Teşkilat-ı Esasiye Kanunu
10/09/1921	Maden Amelesi Hakkındaki Kanun
11/13/1922	Seferberlik ve Maaş Zammı Kanunu
21/03/1922	İdare-i Kura Ve Nevahi Kanunu
15/04/1922	İstihlak Resmi Hakkındaki Kanun
15/04/1922	Merakibi Bahriyeden Alınacak Rüsüm Hakkındaki Kanun
01/05/1922	Müecceleyeti Askeriye Vergisi Hakkındaki Kanun
23/08/1922	Malulini Guzatın Terfi ve İktidarı Hakkındaki Kanun
13/09/1922	Hacı Hatipoğlu Osman'ın bakıyei müddeti cezaiyesinin Affına Dair Kanun
12/10/1922	Ziyet Eşyasının Men'i Duhulü Hakkındaki Kanun
14/10/1922	Nisab-ı Müzakere Kanunu
21/10/1922	Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevaddın Gümrük ve İstihlak Resmine Dair Kanun
28/10/1922	Devairi Belediye Rüesasının Sureti İntihabına Dair Kanun
08/11/1922	Anadolu- Bağdad ve Uşak- Afyon Karahisar Demiryolları Tarifeleri Hakkındaki Kanun
13/11/1922	İstilazadelere Tavizen Verilecek Tohum Hakkındaki Kanun
09/12/1922	Esbak Amasya Müddeiumumisi Süleyman Efendi'in Bakıyei Müddeti Cezası Affına Dair Kanun
23/12/1922	Mustafaoğlu Ali Başo'nun Bakıyei Müddeti Cezası Affına Dair Kanun
24/01/1923	Hariçten İthal Edilecek Malların Ziraat ve Damızlık Hayvan ile Ziraat Makinalarında İstimal Edilecek Benzin, Benzol, Petrol, Mazot vesairenin Gümrük Resminden istisna Edilmesine Dair Kanun
21/01/1923	Jandarmanın Muassasatının Tezyidi Hakkında Kanun

Kaynak: TBMM Zabıt Cerideleri ve Tutanaklar

Ek 36: (Devam)

BİRLEŞİM TARİHİ	KANUNLAR
12/02/1923	9 Kanunvevvel 1338 Tarihli İstanbul Avans Kanunu
17/02/1923	Meclis Kütüphanesinden Meclis Haricine Kiatap Verilmemesi hakkındaki Kanun
28/02/1923	1339 Tarihli Birinci Avans Kanunu
01/04/1923	Havaii Şarkıye Muhacirlerinin İadesi ve Mesakinin Tamir ve İnşası İçin Thsisat İtasına Dair Kanun
09/09/1923	Posta Knaunu
26/09/1923	Tahsisat Kanunu
24/10/1923	Etibbanın Hizmeti Mecburesi Hakkındaki Kanun
24/10/1923	Konya Darüleytamına Muavenet İcrasına Dair Kanun
03/11/1923	Mübadele, İmar ve İskan Kanunu
14/11/1923	Tekaüd ve İstifa Kanunu
03/11/1923	Hükkam ve Memurini Adliye Maaşatına Zam İcrasına Dair Kanun
24/11/1923	Ziraat Bankasının 1339 Senesi Bütçe Kanunu
05/12/1923	Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun
19/12/1923	Men-i Müskirat Kanunu
27/12/1923	Hıyanet-i Vataniye Kanunu
31/12/1923	Cuma Tatili Hakkındaki Kanun
09/02/1924	Ağnam Sayım Kanunu
17/02/1924	Belediye Vergi ve Resimleri Hakkındaki Kanun
24/02/1924	Köy Kanunu
21/04/1925	Draülfunun Emanetinin 1341 Senesi Bütçesi Hakkındaki Kanun
04/11/1925	Mesai Kanunu
20/03/1926	İspirto Meşrubatı Küüliye İnhisarı Hakkındaki Kanun
22/03/1926	Mükefelliyeti Askeriye Kanunu
22/03/1926	Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu

Ek 36: (Devam)

BİRLEŞİM TARİHİ	KANUNLAR
03/04/1926	Tayinat ve Yem Kanunu
20/04/1926	İstanbul ve Tevabii Balıkçılar Muavenet Sandığı Hakkındaki Kanun
13/12/1926	Haziran 1926 Tarihli ve 919 Numaralı Hila-i Ahmer Şevkat ve Hatıra Pullarına Dair Olan Kanuna Zeyl Olunan Kanun
27/01/1927	Eczacılar ve Eczane Kanunu
26/02/1927	Ecza Ticarethaneleriyle Sanayi ve Ziraat Müstamel Mevaddı Kimyeviye Satışı Hakkındaki Kanun
26/03/1927	Gedikli Küçük Zabıt Menbaaları Hakkındaki Kanun
08/06/1927	Kabotaj Kanunu
05/05/1928	Meccani Leyli Talebenin Mecburi Hizmetlerine Dair Kanun
01/06/1929	Çakmak ve Kibrit İhhisarı Kanunu
02/06/1929	Gazete Primleri Hakkındaki Kanun
22/07/1931	Sanat ve Yatılı Mekteplerinin İdaresi Hakkındaki Kanun
21/12/1931	Ecnebi Mekteplerinde Hizmet Etmekte Olan Memur ve Müstahdemlerin Maaş, Ücret ve Tahsisatlarının Sureti Tediye Hakkındaki Kanun
02/04/1932	Belediye Kanunu
05/05/1932	1932 Senesinden İtibaren Tıp Fakültesinde Neşet Edecek Tabiblerin Mecburi Hizmetlerini Lağvi ve Leyli Tıp Talebe Yurduna Alım Tıp Talebesinin Tabi Olacakları Mecburiyetler Hakkındaki Kanun
12/05/1932	Lise ve Orta Mekteplere Alınacak Leyli, Meccani Talebe Hakkında 08.06.1926 Tarih ve 915 Numaralı Kanuna Müzeyyel Hakkındaki Kanun
03/06/1933	Umumi İhtiyaç İçin Hariçten Getirilecek Madeni Su Boruları ile Aksam ve Teferruatından Gümrük Resmi Alınmamasına Dair Kanun
19/05/1934	Devlet Alım ve Satımları Kanunu
02/06/1934	Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu

ÖZGEÇMİŞ

Gizem Özlem MERT, 20.03.1988 tarihinde Erzincan'da doğdu. 1999 yılında Akşemseddin İlkokulu'nu; 2002 yılında Cumhuriyet Ortaokulu'nu; 2006 yılında, Erzincan Lisesi'ni; 2010 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi - Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü bitirdi. 2010 yılında Karadeniz Teknik - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans programına başladı. Birkaç dershanede tarih öğretmenliği yaptı. Şu an özel bir kolejde öğretmenlik yapmaktadır.

MERT, bekar olup İngilizce bilmektedir.